SNJEŽANA ZRINJAN

HRVATSKI NA MATURI

školska knjiga

ISBN 978-953-0-20466-9

Snježana Zrinjan

HRVATSKI NA MATURI

PRIRUČNIK ZA MATURU IZ HRVATSKOG JEZIKA

6. izdanje

ŠK školska knjiga

ZAGREB, 2009.

Izdavač
Školska knjiga, d.d.
Zagreb, Masarykova 28

Za izdavača
Ante Žužul, prof.

Urednica
Dunja Merkler

Recenzentice
Marina Držić-Duplić, prof.
Mirjana Trošelj, prof.

Likovno-grafički oblikovao i omot izradio
Jurica Puhalović

1. KNJIŽEVNOST

1. NAZIV I POJAM UMJETNOSTI I KNJIŽEVNOSTI; ZNANOST O KNJIŽEVNOSTI
2. KNJIŽEVNI RODOVI I VRSTE; STILSKA SREDSTVA
3. KNJIŽEVNOST STARIH NARODA
4. ANTIČKA KNJIŽEVNOST
5. SREDNJI VIJEK U EUROPSKIM KNJIŽEVNOSTIMA
6. SREDNJI VIJEK U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI
7. HUMANIZAM U EUROPSKIM KNJIŽEVNOSTIMA
8. HUMANIZAM U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI
9. RENESANSA U EUROPSKIM KNJIŽEVNOSTIMA
10. WILLIAM SHAKESPEARE, *HAMLET; ROMEO I JULIJA; SAN IVANJSKE NOĆI*
11. RENESANSA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI
12. MARKO MARULIĆ, *JUDITA*
13. MARIN DRŽIĆ, *DUNDO MAROJE*
14. BAROK U EUROPSKIM KNJIŽEVNOSTIMA
15. TORQUATO TASSO, *OSLOBOĐENI JERUZALEM*
16. PEDRO CALDERON DE LA BARCA, *ŽIVOT JE SAN*
17. BAROK U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI
18. IVAN GUNDULIĆ, *SUZE SINA RAZMETNOGA; DUBRAVKA; OSMAN*
19. KLASICIZAM
20. PIERRE CORNEILLE, *CID*
21. JEAN RACINE, *FEDRA*
22. MOLIÈRE, *ŠKRTAC*
23. PROSVJETITELJSTVO U EUROPSKIM KNJIŽEVNOSTIMA
24. PROSVJETITELJSTVO U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI
25. ROMANTIZAM
26. FRIEDRICH SCHILLER, *RAZBOJNICI*
27. JOHANN WOLFGANG GOETHE, *PATNJE MLADOG WERTHERA*
28. HRVATSKI NARODNI PREPOROD
29. IVAN MAŽURANIĆ, *SMRT SMAIL-AGE ČENGIĆA*
30. PROTOREALIZAM
31. AUGUST ŠENOA, *PRIJAN LOVRO; ZLATAROVO ZLATO; ČUVAJ SE SENJSKE RUKE; SELJAČKA BUNA*
32. REALIZAM U EUROPSKIM KNJIŽEVNOSTIMA
33. HONORE DE BALZAC, *OTAC GORIOT*
34. GUSTAVE FLAUBERT, *GOSPOĐA BOVARY*
35. NIKOLAJ VASILJEVIČ GOGOLJ, *KABANICA*
36. IVAN SERGEJEVIČ TURGENJEV, *LOVČEVI ZAPISI; OČEVI I DJECA*
37. FJODOR MIHAJLOVIČ DOSTOJEVSKI, *ZLOČIN I KAZNA*
38. LAV NIKOLAJEVIČ TOLSTOJ, *ANA KARENJINA*
39. NATURALIZAM
40. ÉMILE ZOLA, *THERESE RAQUIN; NANA; GERMINAL*
41. REALIZAM U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI
42. ANTE KOVAČIĆ, *U REGISTRATURI*
43. VJENCESLAV NOVAK, *POSLJEDNJI STIPANČIĆI*
44. EUGEN KUMIČIĆ, *ZAČUĐENI SVATOVI; UROTA ZRINSKO-FRANKOPANSKA*
45. SILVIJE STRAHIMIR KRANJČEVIĆ
46. MODERNIZAM
47. HENRIK IBSEN, *NORA*
48. ANTON PAVLOVIČ ČEHOV, *TRI SESTRE*
49. MODERNA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI
50. DIJALEKTALNA LIRIKA HRVATSKE MODERNE
51. ANTUN GUSTAV MATOŠ
52. IVO VOJNOVIĆ, *EKVINOCIJO; DUBROVAČKA TRILOGIJA*
53. DINKO ŠIMUNOVIĆ, *MULJIKA; DUGA*
54. IVAN KOZARAC, *ĐUKA BEGOVIĆ*
55. MILUTIN CIHLAR NEHAJEV, *BIJEG*
56. MILAN BEGOVIĆ, *PUSTOLOV PRED VRATIMA*
57. PRAVCI U KNJIŽEVNOSTI XX. STOLJEĆA – AVANGARDA
58. EKSPRESIONIZAM U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI
59. ANTUN BRANKO ŠIMIĆ
60. RAZVOJ MODERNOG ROMANA
61. MARCEL PROUST, *COMBRAY*
62. FRANZ KAFKA, *PREOBRAŽAJ, PROCES*
63. LUIGI PIRANDELLO, *ŠEST OSOBA TRAŽI AUTORA*
64. ERNEST HEMINGWAY, *ZBOGOM, ORUŽJE*
65. WILLIAM FAULKNER, *KRIK I BIJES*
66. ALBERT CAMUS, *STRANAC*
67. KAZALIŠTE APSURDA
68. EPSKO KAZALIŠTE
69. KNJIŽEVNOST OD 1929. DO 1952.
70. DOBRIŠA CESARIĆ
71. DRAGUTIN TADIJANOVIĆ
72. VESNA PARUN
73. MIROSLAV KRLEŽA, *GOSPODA GLEMBAJEVI; POVRATAK FILIPA LATINOVICZA*
74. IVO ANDRIĆ, *PROKLETA AVLIJA*
75. TIN UJEVIĆ
76. PETAR ŠEGEDIN, *DJECA BOŽJA*
77. DRUGA MODERNA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI
78. JOSIP PUPAČIĆ
79. SLAVKO MIHALIĆ
80. RANKO MARINKOVIĆ, *KIKLOP*
81. SUVREMENA HRVATSKA KNJIŽEVNOST
82. SLOBODAN NOVAK, *MIRISI, ZLATO I TAMJAN*
83. IVO BREŠAN, *PREDSTAVA HAMLETA U SELU MRDUŠA DONJA*
84. IVAN ARALICA, *DUŠE ROBOVA*
85. NEDJELJKO FABRIO, *VJEŽBANJE ŽIVOTA*
86. PAVAO PAVLIČIĆ, *KORALJNA VRATA*

1. NAZIV I POJAM UMJETNOSTI I KNJIŽEVNOSTI; ZNANOST O KNJIŽEVNOSTI

POČECI UMJETNOSTI

Povjesničari umjetnosti nalaze početke umjetničkog stvaranja u špiljskim slikama životinja. Praljudi su slikali životinje vjerujući da će im zato lov biti uspješniji. Ali i te slike imaju nešto zajedničko sa svakim umjetničkim ostvarenjem: one predstavljaju otisak umjetnikove ruke u vremenu. A upravo je to bit umjetnosti.

KRLEŽA O UMJETNOSTI

Naš poznati pisac Miroslav Krleža rekao je: ***Strah od smrti roditelj je svake umjetnosti.*** To znači da čovjek želi nadvladati svoju prolaznost i ostaviti nešto trajno što će ga nadživjeti i po čemu će ostati vječan.

DEFINICIJA UMJETNOST je stvaralačka djelatnost kojom se oblikuju djela koja su izvor zadovoljstva i spoznaje.

VRSTE UMJETNOSTI

slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, glazba, ples, književnost, film, umjetnička fotografija

DEFINICIJA **KNJIŽEVNOST je umjetnost riječi (jezik je građa od koje se gradi književno djelo).**

ZNANOST O KNJIŽEVNOSTI

Postoji i znanost koja razgranato i sustavno proučava književnost. To je ZNANOST O KNJIŽEVNOSTI, a dijeli se na:

- ➡ POVIJEST KNJIŽEVNOSTI – proučava književna djela u povijesnom slijedu
- ➡ TEORIJU KNJIŽEVNOSTI – proučava zakonitost književnog oblikovanja i načine ostvarivanja književnog djela kao umjetničke tvorevine
- ➡ KNJIŽEVNU KRITIKU – bavi se vrednovanjem književnog djela
- ➡ KNJIŽEVNU METODOLOGIJU – bavi se metodama proučavanja književnosti.

2. KNJIŽEVNI RODOVI I VRSTE; STILSKA SREDSTVA

KNJIŽEVNI RODOVI

Četiri su književna roda: lirika, epika, drama i diskurzivni književni oblici.

1. LIRIKA

Etimologija riječi (grč. *lyra* – glazbeni instrument) upućuje na zaključak da je lirika nastala sjedinjenjem glazbe, glume, govora i plesa.

Značajke: subjektivna je, iznosi osjećaje i zasniva se na ritmu, odlikuje se kratkoćm vanjske forme, bogatstvom pjesničkih slika i motiva te uporabom stilskih sredstava.

Podjela lirike:

prema sadržaju:

domoljubne, ljubavne, pejsažne, socijalne, misaone ili refleksivne lirske pjesme, religiozne.

prema tradiciji:

Ditiramb – pjesma u kojoj se slavi priroda i život;

Himna – pjesma posvećena nekome ili nečemu tko (ili što) je dostojno najvećeg divljenja i poštovanja;

Oda – pjesma posvećena nekome (ili nečemu) prema kome (ili čemu) osjećamo ljubav, privrženost ili neku drugu vrstu sklonosti;

Elegija – pjesma u kojoj se izražava žaljenje za nečim nedostižnim;

Epigram – kratka, satirična pjesma koja svojim zaključkom iznenađuje čitatelja;
Epitaf – nadgrobni natpis.

2. EPIKA

Riječ epika potječe od grčke riječi *epos* – riječ, pjesnička pripovijest. Značajke epike: objektivna je, iznosi događaje i situacije, koristi se pripovijedanjem i opisivanjem. Bitno je obilježje epike postojanje likova i dužina vanjske forme.

Podjela epike

epsko-lirske vrste

Poema – epsko-lirska vrsta u kojoj se iznosi neki događaj, ali sadrži i elemente lirskog izraza.
Balada – epsko-lirska vrsta tužnog raspoloženja s tragičnim završetkom.
Romanca – epsko-lirska vrsta uglavnom ljubavnog sadržaja bez tragičnog završetka.

epsko pjesništvo

Epska pjesma – kraće djelo u stihovima pripovjednog karaktera.
Ep – opširnije djelo u stihovima pripovjednog karaktera.
Epopeja – ako se u epu prikazuju djela nekog junaka koji se stavlja u službu svog naroda, takav je ep nacionalna epopeja.

jednostavni oblici (prozni)

Značajke: oblikuju i izražavaju neku životnu pojavu, a izvorno pripadaju usmenoj književnosti.
Mit – na temelju mitskog iskustva govori se najčešće o postanku svijeta, o bogovima ili o nekim osobama.
Legenda – govori o ljudima čiji je način ponašanja i pogled na svijet uzor takvog tipa ponašanja.
Bajka – isprepliću se stvarni i nestvarni događaji.
Saga – govori o događajima iz obiteljskog života.
Vic – kratka jezična tvorevina koja izaziva smiješan dojam.
Zagonetka – poseban oblik postavljanja pitanja.
Poslovica – u obliku tvrdnje izražava se neko životno iskustvo.

složeni oblici

Novela – prozni oblik kraći od pripovijetke s manjim brojem likova i užeg mjesta radnje.
Pripovijetka – prozni oblik duži od novele, a kraći od romana.
Roman – dulji prozni oblik s radnjom koja obuhvaća velik broj epizoda (događaja) i likova.

3. DRAMA

Riječ drama potječe od grčke riječi *drama* – čin, gluma, igrokaz. Značajke drame: iznosi radnju u dijaloškom obliku i namijenjena je izvođenju na pozornici; drama predstavlja književni tekst i scensko djelo, a bitno joj je obilježje dramska napetost i dramski sukob.

Podjela drame:

Tragedija – dramsko djelo s konfliktima (sukobima) koji na kraju vode do smrti (propasti) glavnoga (ili glavnih) junaka.
Komedija – dramsko djelo s ugođajem komičnosti. Vrste komedije su:
Komedija karaktera – gradi komične efekte na tipovima karaktera koji su smiješni zbog neke mane ili nekog prenaglašenog osjećaja.
b) **Komedija intrige** – temelji se na neobičnim i smiješnim zapletima.
c) **Komedija situacije** – temelji se na neočekivanim, neobičnim i smiješnim situacijama.
d) **Komedija konverzacije** – temelji se na duhovitim dosjetkama i općenito na razgovoru i jeziku koji izaziva smijeh.

Posebne vrste komedije jesu:
Farsa – posebna vrsta komedije lakog sadržaja puno vulgarne komičnosti i jeftine duhovitosti.
Lakrdija – vrsta komedije kojoj je osnovni cilj nekoga ili nešto ismijati i izrugati.

Vodvilj – pjevna vesela igra, najčešće jednočinka, spada u vrstu operete.
Drama u užem smislu – takav scenski tekst u kojem se prikazuje ozbiljan događaj vezan za neke osobe i društvenu sredinu. U njoj, doduše, može biti i duhovitosti i veselosti, ali ne u takvu intenzitetu kao u komediji, a isto je tako za dramu karakteristično da radnja nema tragičan završetak.

4. DISKURZIVNI KNJIŽEVNI OBLICI

Značajke: diskurzivni (lat. *diskursus* – govor, razmišljanje) književni oblici povezuju znanstveni izraz s elementima lirike, epike i drame, a teže poučavanju.
Esej – tekst u kojemu se neko književno ili znanstveno pitanje obrađuje na umjetnički način.
Putopis – vrsta teksta u kojemu putopisac otkriva svoje viđenje krajeva, zemalja, gradova, ljudi, običaja, kulturnih spomenika, povijesnih događaja i osoba.
Dnevnik – vrsta teksta u kojem pisac zapisuje dnevne događaje, izražava svoj odnos prema njima i iznosi svoje tumačenje događaja i osoba.
Memoari – vrsta teksta u kojem pisac iznosi svoja sjećanja i uspomene na ljude, događaje te događaje iz vlastitog života.
Autobiografija – vrsta teksta u kojem pisac prikazuje svoj život.
Biografija – vrsta teksta u kojem se prikazuje život znamenite osobe.

5. STILSKA SREDSTVA

Stilska sredstva su sredstva kojima se pisac koristi u svom načinu izražavanja kako bi što slikovitije i dojmljivije iskazao svoje misli i osjećaje.

FIGURE

Figure su osnovna stilska sredstva. Najlakše ih uočavamo kada utvrdimo na koji način izraz odstupa od uobičajenog načina izražavanja.

Osnovna podjela:

- **Figure dikcije** – njihovo se djelovanje zasniva na učinku pojedinih glasova, tj. zvukova u govoru; u ovu vrstu figura pripadaju i figure ponavljanja
- **Figure riječi (tropi)** – nastaju promjenom osnovnog značenja riječi (grč. *trophos* – obrat)
- **Figure misli** – odnose se na širi smisao onoga što je rečeno
- **Sintaktičke figure (ili figure konstrukcije)** – odnose se na poredak riječi u rečenici

FIGURE DIKCIJE		
NAZIV	DEFINICIJA	PRIMJER
ASONANCIJA	– ponavljanje samoglasnika radi postizanja nekog efekta	– npr. naziv Matoševe pjesme *Jesenje veče* (ponavljanjem samoglasnika **e** sugerira se monotonija jeseni)
ALITERACIJA	– ponavljanje suglasnika radi postizanja nekog efekta	*Iza mokrih njiva magle skrivaju / Kućice i toranj; sunce u ranama / Mre i motri kako mrke bivaju / Vrbe crneći se crnim vranama.* (A. G. Matoš, *Jesenje veče*) – ponavljanje suglasnika **r** najavljuje odupiranje sumornom i mračnom krajoliku
ONOMATOPEJA	– oponašanje zvukova iz prirode	*Klokoće vrelo, more pjeni se i krkoči* (V. Nazor, *Cvrčak*)
ANAFORA	– ponavljanje riječi na početku stihova	*On ti svakoj tuzi i radosti / On ti duše cijeloj nutarnjosti...* (P. Preradović, *Rodu o jeziku*)
EPIFORA	– ponavljanje **riječi** na kraju stihova	*Ždral putuje k toplom jugu – u jeseni, / A meni je put sjevera – u jeseni.* (S. Vraz, *Ždral putuje k toplom jugu*)
SIMPLOKA	– ponavljanje riječi na početku i na kraju stiha	*Ter se grle rukam gvozdenijem / Ter se ljube kljunom gvozdenijem* (I. **Mažuranić**, *Smrt Smail-age Čengića*)
ANADIPLOZA	– ponavljanje riječi s kraja jednog na početku drugog stiha	*Dok je doba, djeco, kajite se; / Kajite se, dok nije pozvana ...* (I. Mažuranić, *Smrt Smail-age Čengića*)

FIGURE RIJEČI (TROPI)

NAZIV	DEFINICIJA	PRIMJER
METAFORA	– riječ ili izraz prenesena značenja (značenje se prenosi po sličnosti)	*Volio sam je, vodu divljeg jezera…* (J. Pupačić, *Zaljubljen u ljubav*)
METONIMIJA	– riječ ili izraz prenesena značenja (značenje se ne prenosi po sličnosti, nego po nekim stvarnim odnosima)	Čitam *Pupačića* umjesto Pupačićevu pjesmu
PERSONIFIKACIJA	– davanje neživom osobinu živoga	*… sunce u ranama / Mre i motri …* (A. G. Matoš, *Jesenje veče*)
SINEGDOHA	– dio se uzima umjesto cjeline, jednina umjesto množine	– česta u svakodnevnom govoru, npr. *Nemam ni kune.* (novaca)
EUFEMIZAM	– umjesto jedne riječi upotrebljava se druga, blaža	*Jer knjiga ta što držiš je u ruci, / Samo je dio mene koji spava …* (D. Cesarić, *Pjesma mrtvog pjesnika*) – *spavati* ovdje znači *umrijeti*
EPITETI	– ukrasni pridjevi	*Olovne i teške snove snivaju…* (A. G. Matoš, *Jesenje veče*)
PERIFRAZA	– definicija koja se ka e umjesto naziva za nešto	npr. u svakodnevnom govoru onaj koji ima duge prste (umjesto riječi lopov)
ALEGORIJA	– proširena metafora, razumijemo je ako pjesničke slike zamijenimo pojmovima	Alegorijsko značenje ima završno pjevanje *(Kob)* iz Mažuranićevoga epa *Smrt Smail-age Čengića.* Alegorijsko značenje je da svakom silniku slijedi kazna.

FIGURE MISLI

NAZIV	DEFINICIJA	PRIMJER
POREDBA	– uspoređivanje pojmova	*… Kao voda tišinom razlijeva se sunčani ditiramb.* (V. Nazor, *Cvrčak*)
ANTITEZA	– stavljanje u opreku suprotnih pojmova da bi se istaknuli	*Ljutit aga mrko gleda, / Gdje se silom divit mora, / Silan arslan gorskom mišu.* (I. Mažuranić, *Smrt Smail-age Čengića*) – silan lav / gorski miš
SLAVENSKA ANTITEZA	– sastoji se od: pitanja, negacije pitanja i odgovora	*Je li hajduk, il uhoda turska / Što uhodi sviloruna krda, / volova stada vitoroga? / Nit je hajduk, nit uhoda turska, / Već Novica, …* (I. Mažuranić, *Smrt Smail-age Čengića*)
HIPERBOLA	– preuveličavanje	*Na leđima mi šuma, što nagli trgnu srh. Dvije stijene, dva obronka postaše moji boci, / A glava – gorski vrh.* (V. Nazor, *Cvrčak*)
LITOTA	– upotreba blažeg izraza	*Moj prijatelju, mene više nema* (D. Cesarić, *Pjesma mrtvog pjesnika*) – *mene više nema* umjesto *mrtav sam*
IRONIJA	– ka e se suprotno onome što se misli	*Pitao jednom tako jednoga vrli pitac neki* (M. Dizdar, *Zapis o zemlji*) – pitac – osoba koja pita – ironija spram onoga tko pita
GRADACIJA	– postupno slabljenje ili jačanje početne predodžbe	*Prvi krik pijetla bit će bitka strijela, / od koje će ti srce da krvari. Drugi krik pijetla bit će mrak u dnu čela. / Prepoznat nećeš ni ljude ni stvari. / A trećim krikom kad se pijetli jave, o Isuse, zateturat ćeš od bola.* (N. Šop, *Kuda bih vodio Isusa*) – postupnost Isusova osvješćivanja (preko slutnje, spoznaje i boli) o smislu vlastite žrtve
OKSIMORON	– spajanje protuslovnih pojmova	*… o mrtvi živote!* (D. Cesarić, *Pjesma mrtvog pjesnika*) – tu pripadaju npr. i izrazi iz svagdašnjeg života: genijalni luđak, živa smrt, trijezni pijanac …

SINTAKTIČKE FIGURE		
NAZIV	DEFINICIJA	PRIMJER
POLISINDETON	– nizanje veznika bez gramatičke potrebe	*I pjeva: Slava zemlji i suncu i talasu...* (V. Nazor, *Cvrčak*)
ELIPSA	– izostavljanje riječi u rečeničnoj cjelini	*Vedro nebo, vedro čelo, / Blaga prsa, blage noći, / Toplo ljeto, toplo djelo, / Bistre vode, bistre oči...* (A. Mihanović, *Horvatska domovina*)
ASINDETON	– izostavljanje veznika, nizanje riječi bez gramatičkog povezivanja	*Buči bura, magla projde, / Puca zora, tmina bježi, / Tuga mine, radost dojde, / Zdravo slobosti – dušman leži!* (A. Mihanović, *Horvatska domovina*)
RETORIČKO PITANJE	– pitanje koje ne traži odgovor	*Zemniče, čuješ poj?* (V. Nazor, *Cvrčak*)
INVERZIJA	– obrnut poredak riječi	*Olovne i teške snove snivaju / Oblaci...* (A. G. Matoš, *Jesenje veče*)

3. KNJIŽEVNOST STARIH NARODA

1. INDIJSKA KNJIŽEVNOST

DJELA ***Vede*** (16. – 6. st. pr. Krista), svete saroindijske knjige stoljećima prenošene usmenom predajom i ***Mahabharata,*** ep (4. st. pr. Krista – 4. st.)

Ovo je djelo mnogo više od epa: cijela književnost jednog vremena koja uključuje povijesnu kroniku, filozofska razmišljanja, ljudska vjerovanja, mitove i legende. Okvirna priča Mahabharate vjerojatno ima povijesnu podlogu: neprijateljstvo i borba za vlast između dviju loza plemena Bharata koji su prvi rođaci. U ovaj je događaj ušao cijeli niz manjih zapleta iz života glavnih junaka, o njihovom podrijetlu i doživljajima ili sasvim nezavisan od njih. Te su priče različitog vremenskog nastanka.

2. BABILONSKA KNJIŽEVNOST

DJELA Među najznačajnijim djelima je ***Ep o Gilgamešu*** iz 1700. g. pr. Krista. Ep se sastoji od 12 pjevanja, a govori o prijateljstvu kralja Gilgameša i poludivljeg čovjeka Enkidua. Gilgameš i Enkidu bore se protiv predstavnika zla: nebeskog bika i Humbabe. Gilgameš i Enkidu ih savladavaju što s etičke strane predstavlja pobjedu dobra nad zlim. Nakon Enkiduove smrti tužan Gilgameš pronalazi travu besmrtnosti, ali mu je zmija ukrade. Gilgameš pokušava saznati od Enkiduove sjene tajnu života i smrti, ali ne saznaje ništa i umire u svojoj palači.

3. HEBREJSKA KNJIŽEVNOST

DJELA ***Biblija.*** Biblija ili Sveto pismo je zbirka knjiga koje Hebreji i kršćani na svoj način smatraju svetim. Kršćani je proučavaju kao smjerodavnu za život i u njoj nalaze pouku – riječ Božju.

ZNAČENJE BIBLIJE Biblija je, uza to, spomenik povijesti čovječanstva i jedna od najstarijih knjiga. Nepresušan je izvor i inspiracija književnim i umjetničkim djelima od najstarijih vremena do danas.

NAZIV Samo ime Biblija ima svoju povijest. BIBLOS je stara fenička luka, a Feničani su bili glavni posrednici u izvozu pisaćeg materijala. Zato je njihova trgovačka luka Biblos odredila u grčkom naziv knjige (he bíblos), a tà biblìa znači knjižice.

OPSEG I VRIJEME NASTANKA Biblija sadrži 46 biblijskih knjiga Starog zavjeta i 27 Novog zavjeta, ukupno 73 knjige. Te su knjige po sadržaju raznorodne (povijesti, poslovice, religiozno pjesništvo ...), a k tome su i raznovremene, nastale su između 1300 g. pr. Krista i 100. g. poslije Krista.

JEZIK Većina knjiga Starog zavjeta napisana je hebrejskim, a Novi zavjet je napisan grčkim jezikom.

Dijelovi Starog zavjeta:
PETOKNJIŽJE
POVIJESNE KNJIGE
PSALMI
MUDROSNE KNJIGE
PROROCI

Dijelovi Novog zavjeta:
EVANĐELJA
DJELA APOSTOLSKA
POSLANICE APOSTOLA
APOKALIPSA

PRIJEVODI BIBLIJE Najpoznatiji su prijevodi Biblije:

I. SEPTUAGINTA ILI PRIJEVOD SEDAMDESETORICE
- prijevod Starog zavjeta na grčki nastao 3./2. st. pr. Krista

II. VULGATA ILI PRIJEVOD SV. JERONIMA
- prijevod na latinski nastao između 383. i 406. g.
- na ovom se prijevodu temelje gotovo svi europski prijevodi sve do naših dana

Naš prvi prevodilac Biblije u cijelosti je MATIJA PETAR KATANČIĆ 1831. g.

4. ARAPSKA KNJIŽEVNOST

DJELA KURAN (arap. *al'Qur'an* – ono što je za čitanje, recitiranje) je sveta knjiga islama, sadrži Muhamedove izreke skupljene između 612. i 639., a redigirane 653. g.

Kuranski je tekst podijeljen na 114 poglavlja (sura) nejednake duljine i raznolike po tematici, a sastoje se od moralnih, pravnih i religioznih pouka.

Ta poglavlja odnosno sure poredane su po duljini, a ne prema nastanku. Pisan je ritmičkom prozom, bujnim i metaforičkim stilom, prilično nesustavnim, ali na svoj način pomno dotjeranim i originalnim načinom izražavanja.

4. ANTIČKA KNJIŽEVNOST

NAZIV Naziv antička književnost potječe od latinske riječi *antiquus*, što znači star, starinski, a naziva se i klasičnom književnošću jer nije samo stara, nego i u vrijednosnom smislu uzorna. Dijeli se na grčku i rimsku književnost.

GRČKA KNJIŽEVNOST

Grčka se književnost dijeli na nekoliko razdoblja.

I. **ARHAJSKO RAZDOBLJE** (750. – 450. pr. Krista)

Dominantne književne vrste u tom su razdoblju epovi i lirske pjesme. U 8. st. pr. Krista nastaju Homerovi epovi *Ilijada* i *Odiseja*. Homer je bio aed (grč. *aodios* – pjevač) i rapsod (grč. *rhapsodos* – pjevač) onoga što je sastavljeno. Već ti nazivi govore da je glavno obilježje epike bilo da se prenosila usmenim putem i da su je aedi, rapsodi pjevali i recitirali po gradovima.

Lirika je nastala sjedinjenjem glazbe, glume, govora i plesa. Dijelila se na monodijsku i korsku. Predstavnici monodijske lirike su Alkej, Sapfa i Anakreont, a korske lirike Pindar.

Predstavnici: Homer, *Ilijada* i *Odiseja*

Kritičari: Atkaj, Sapfa, Anakreont, Pindar

II. **KLASIČNO RAZDOBLJE** (450. – 323. g. pr. Krista)

Glavno kulturno i književno središte Grčke bila je Atena. Osobito su razvijene tragedija i komedija. U tom razdoblju djeluju i veliki grčki filozofi Platon i Aristotel.

Tragičari: Eshil, Sofoklo, Euripid

Komediograf: Aristofan

III. **HELENISTIČKO RAZDOBLJE** (od 323. do oko 30. g. pr. Krista)

Najpopularnija književna vrsta u tom razdoblju je epigram, a pojavljuje se i pastirska pjesma.

IV. **RIMSKO (CARSKO) RAZDOBLJE** (30. g. pr. Krista – 529. g.)

Grčka se književnost razvija unutar rimske države. Najveću popularnost u tom razdoblju doživljava roman.

PREDSTAVNICI

HOMER

Nema pouzdanih podataka o Homerovu životu, a u 18. st. pojavila se sumnja i u njegovo postojanje i u autorstvo *Ilijade* i *Odiseje*. Za Homera se pretpostavlja da je bio slijep, a pjevao je svoje pjesme putujući od mjesta do mjesta.

Svi dosadašnji istraživači mogu se podijeliti uglavnom u dvije skupine: pluraliste (analitičare) koji brane misao o kolektivnom autorstvu smatrajući da su pojedine dijelove Homerovih epova složili različiti pjesnici, i na unitariste, koji brane jedinstvo epova pripisujući ih jednom stvaraocu. Pitanje autorstva *Ilijade* i *Odiseje* u znanosti se zove **HOMERSKO PITANJE**. Ni pluralisti ni unitaristi nemaju dovoljno dokaza kojima bi potvrdili da su u pravu.

ILIJADA

NAZIV Sam naziv potječe od Ilija – drugog imena grada Troje. Sadržaj je uzet iz priče o Trojanskom ratu, ratu između Ahejaca i Trojanaca.

Među Ahejcima (Grcima) osobito se ističu braća Menelaj i Agamemnon, tesalski kralj Ahilej te Odisej, a među Trojancima kralj Prijam i njegovi sinovi Paris i Hektor.

SADRŽAJ Povod rata bila je Parisova otmica Menelajeve žene Helene. Pokretačka snaga djela je Ahilejeva srdžba. U prvom pjevanju on je povrijeđen Agamemnonovom bahatošću kojom mu uzima robinju Briseidu. Zato Ahilej odustaje od borbe. Budući da je on najveći junak među Ahejcima, njegovo odustajanje utječe na tijek borbe. Ahilej ostaje dosljedan sve dok mu Hektor ne ubije prijatelja Patrokla. Tada se vraća u borbu i ubija Hektora. Hektorov otac, kralj Prijam, dolazi ponizno moliti Ahileja za sinovljevo tijelo. Ahilej se smiluje i daje mu ga.

OPSEG *Ilijada* je epopeja od 24 pjevanja.

ODISEJA

SADRŽAJ Odisej se nakon desetogodišnjeg lutanja vraća kući, na rodni otok Itaku, gdje ga čeka vjerna žena Penelopa. Već u prvom pjevanju bogovi odlučuju pomoći Odiseju da se vrati, a sin Telemah mu polazi u susret. Na kraljevskom dvoru u zemlji Feačana Odisej pripovijeda svoje pustolovine, između ostaloga pripovijeda i o kiklopu Polifemu[1] koji je njega i njegove mornare zatočio u pećini, ali spasila ih je Odisejeva lukavost. Iz zemlje Feačana Odisej stiže na Itaku, tu se prerušava u prosjaka otkrivši se sinu Telemahu i uz njegovu pomoć ubija prosce svoje žene Penelope koji su upropaštavali njegov imetak.

BOGOVI Bogovi imaju ljudske osobine, zato kažemo da su antropomorfizirani. Oni su besmrtni, ali su tjelesno i psihički slični ljudima. Pomažu svojim miljenicima i napadaju neprijatelje.

STIH Stih *Ilijade* i *Odiseje* je heksametar. Temelji se na izmjeni dugih i kratkih slogova, a sastoji se od pet daktila i jednog troheja. (Daktil je stopa od jednog dugog i dva kratka sloga, a trohej je stopa od jednog dugog i jednog kratkog sloga.)

LIRIČARI

ALKEJ (I. pol. 6. st. pr. Krista) poznat je po svojim pejsažnim, političkim i ratnim pjesmama. Njegova pjesma *Lađi* (fragmentarno sačuvana) ima alegorijsko značenje: lađa predočuje domovinu u opasnosti, ali i čovjeka kad se nađe u životnoj buri.

SAPFA (I. pol. 6. st. pr. Krista), pjesnikinja poznata po svojim ljubavnim i svadbenim pjesmama. U pjesmi *Ljubavna strast* govori o nemogućnosti upravljanja vlastitim tijelom kad je čovjek zaljubljen.

Alkej i Sapfa glavni su predstavnici monodijske melike (poezije pisane za solo pjevanje uz pratnju lire).

ANAKREONT (II. pol. 6. st. pr. Krista) u svojim pjesmama slavi vedre strane života, radosti koje čovjek

[1] Tu biste epizodu svakako trebali pročitati ako želite razumjeti Marinkovićeva *Kiklopa*.

nalazi u vinu i veselom društvu. Tako su i lirske pjesme koje su nadahnute zemaljskim užicima, a pjevaju o ljubavi i vinu nazvane anakreontskim pjesmama.

PINDAR (5. st. pr. Krista) najveći je predstavnik grčke korske lirike. Poznat je po epinikijama – odama u čast natjecatelja. U pjesmi *Pjesnik o ratu* osuđuje rat kojji nosi zlo, stradanje, patnju i bol.

GRČKI TRAGIČARI

Pretpostavlja se da se antička tragedija[2] razvila iz ditiramba, korske pjesme u čast boga Dioniza. Ditiramb je bio pjesma koja se izvodila uz ples i sviranje, a u početku se sastojala od naizmjeničnog istupanja zbora i zborovođe (i tu je početak tragedije). Prve takve izvedbe pripisuju se Tespisu (534. g. pr. Krista).

➨ CILJ TRAGEDIJE

Prema mišljenju grčkog filozofa i teoretičara tragedije ARISTOTELA, cilj tragedije je izazvati strah i sažaljenje gledatelja te na taj način pročistiti njihove osjećaje. To pročišćenje on naziva katarzom.

➨ DIJELOVI GRČKE TRAGEDIJE

Dijelovi grčke tragedije jesu:

I. PROLOG – dio koji prethodi ulasku kora u orkestar; sastoji se od monologa ili dijaloga,
II. PAROD – pristupna pjesma kojom kor ulazi u orkestar,
III. EPIZODIJ – sve što glumac govori ili čini između dviju korskih pjesama,
IV. STASIM – stajaća pjesma kora,
V. EKSOD – završni dio tragedije u kojemu kor i glumci napuštaju orkestar.

➨ UVJETI IZVOĐENJA GRČKE TRAGEDIJE

ESHIL (525. – 456. pr. Krista)

Eshil uvodi drugoga glumca; kor je u njegovo vrijeme imao 12 koreuta. Eshil je autor trilogije o Prometeju: *Okovani Prometej*, *Oslobođeni Prometej* (sačuvan je fragmentarno) i *Prometej vatronoša* (izgubljen).

Eshil je napisao 90-tak drama (70 tragedija i 20 satirskih igara), a sačuvano je samo sedam tragedija.

OKOVANI PROMETEJ

SIMBOLIKA Prometej je simbol vječne potrage za znanjem te simbol čovjekove pobune i otpora protiv tiranije.

RADNJA Radnja tragedije zbiva se između dva važna događaja: Hefestova prikivanja Prometeja o stijenu i Prometejeve konačne propasti.

[2] U baroku će se iz nastojanja da se obnovi antička tragedija razviti melodrama.

PROMETEJ Prometej je raspet između ljudi (ljudima je darovao vatru i u tome je njegova tragična krivnja) i bogova (prekršio je Zeusovu volju, pobunio se protiv vlasti i tiranije i u tome je njegova herojska vrlina).
TRAGIČAN ZAVRŠETAK Prometej je kažnjen time što je prikovan za stijenu, a orao mu kljuje jetru. Očekuje ga i strašnija kazna jer ne želi otkriti Zeusu tajnu koja bi trebala prouzročiti njegovu propast.

SOFOKLO (496. – 406. g. pr. Krista)

Sofoklo uvodi trećega glumca, povećava broj koreuta s 12 na 15. U Sofoklovo vrijeme trilogije više nisu tematski povezane. Sofoklo je napisao 123 drame. Sačuvano ih je 7.

Najpoznatije su *Kralj Edip*, *Antigona*, *Elektra*.

ANTIGONA

RADNJA Antigona pokopa svog brata Polinika usprkos vladarevoj naredbi da to ne čini jer je Polinik bio protivnik domovine. Antigona smatra da božanski zakoni jače obvezuju čovjeka nego zemaljski.

Kreont odluči kazniti Antigonu smrću ne uviđajući da je narod podržava.

Kreontov sin Hemon, Antigonin zaručnik, to mu pokušava reći, ali Kreont ne mijenja mišljenje.

Tek kad dolazi vrač Tiresija, koji mu govori da će ga snaći nesreća ako ubije Antigonu, Kreont je odluči pomilovati.

Ali ona se već sama ubila, potom i Hemon, a na kraju i Hemonova majka, Kreontova žena Euridika.

Kreont ostaje živ, ali moralni je pobjednik Antigona.

PROBLEMI Djelo problematizira odnos pojedinca i vlasti, samu vlast i vladara te ljubav i odnos prema božanskim zakonima odnosno vjeri.

EURIPID (485. – 406. g. pr. Krista)

Euripid je napisao devedesetak tragedija, a sačuvano ih je 17. Najpoznatije Euripidove tragedije su *Medeja*, *Elektra*, *Ifigenija u Tauridi*.

ELEKTRA

Dramu je najlakše razumjeti ako se ima na umu radnja koja pripada dramskoj sadašnjosti, a koja je motivirana događajima iz dramske prošlosti.

DRAMSKA SADAŠNJOST Orest i Elektra žele se osvetiti majci Klitemnestri jer je ubila muža Agamemnona. Oni se nakon dugo vremena susreću jer su bili razdvojeni. Oresta je uzeo očev učitelj i on je otišao, a Elektru su udali za seljaka bojeći se da ne rodi sina koji će se osvetiti Egistu i Klitemnestri. Orest ubija i Egista i Klitemnestru (uz punu sestrinu potporu), ali nakon majčina ubojstva oni postaju svjesni tragičnog čina koji su učinili.

Zato će snositi i psihičku (grižnja savjesti) i fizički kaznu: Elektra će se ponovno udati za Alada i biti prognana iz Arga, a Orest mora bježati pred Srđama i očekuje ga sud bogova.

DRAMSKA PROŠLOST Klitemnestra i Agamemnon imali su troje djece: Ifigeniju, Oresta i Elektru. Nakon povratak iz Trojanskog rata, Agamemnona ubija žena Klitemnestra i njezin ljubavnik Egist.

Govoreći u 5. činu Elektri o motivima ubojstva, Klitemnestra navodi činjenicu da se Agamemnon vjenčao proročicom Kasandrom i da je žrtvovao Ifigeniju (za sretni ishod Trojanskog rata).

DEUS EX MACHINA (BOG IZ STROJA) Taj se pojam odnosi na završetak drame pojavom boga koji na neočekivan način razrješava radnju. Euripid se na kraju *Elektre* poslužio tim postupkom jer se pojavljuju polubogovi Dioskuri koji, obraćajući se Elektri i Ogestu, opisuju buduću radnju.

RIMSKA KNJIŽEVNOST

Razdoblja u rimskoj književnosti

I. **ARHAJSKO RAZDOBLJE (240. – 80. g. pr. Krista)**

U tom je razdoblju osobito razvijena komedija.

Najznačajniji komediografi su Plaut i Terecije.

Tit Makcije Plant, *Škrtac*

II. **ZLATNI VIJEK** (80. g. pr. Krista – 14. g.)

U tom razdoblju književnost doživljava svoj vrhunac. Razvijena je epika (osobito je poznat Vergilije, autor epa *Eneida,* o Eneju, praocu grada Rima).

Razvijeni su elegija i epigram (Gaj Valerije Katul), lirsko pjesništvo, poslanice (Kvint Horacije Flak).

- Katul
- Horacije
- Vergilije
- Ovidije

III. **SREBRNO RAZDOBLJE** (14. – 117. g.)

Razvijene su mnoge književne vrste, osobito roman, basna, epigrami, satire.

IV. **KASNO CARSTVO** (117. – 476. g.)

To razdoblje obilježava pomirba dvaju svjetonazora: rimskoga (poganskog) i kršćanskoga.

PREDSTAVNICI

TIT MAKCIJE PLAUT (254. g. pr. Krista – 184. g. pr. Krista)

Najpoznatije Plautove komedije su *Škrtac* ili *Ćup* (*Aulularija*), *Hvalisavi vojnik*, *Sablasti*, *Sužnji* itd.

ŠKRTAC

RADNJA

- starac Euklion čuva blago koje je našao u kućnom ognjištu; usprkos tome on se svima predstavlja kao siromah
- kćerku Fedru Euklion želi udati za starog Megadora, ali ona voli mladića Likonida (trudna je s njim)
- Likonidov sluga Strobil krade Euklionu novac
- završetak komedije je izgubljen, ali u prologu je navedeno da je sretan: Euklion dobiva novac, a Fedra Likonida

GLAVNI LIK Glavni lik komedije Euklion je

- škrt
- opsjednut novcem i ne uživa u trošenju nego u gomilanju novca i neprekidno je u strahu od krađe, zanemaruje kćer; grub je prema slugama, sumnjičav prema bližnjima.

UTJECAJ Temu o škrtom starcu od Plauta su preuzeli Marin Držić (*Skup*) i Molière (*Škrtac*).

GAJ VALERIJE KATUL (87. g. pr. Krista – 54. g. pr. Krista)

Katul je pjesnik poznat po svojoj intimnoj lirici.

U pjesmi *Jadni Katule* žali samoga sebe zbog ljubavnog rastanka, želeći nadvladati vlastite emocije i biti jak.

KVINT HORACIJE FLAK (65. g. pr. Krista – 8. g. pr. Krista)

Osim po pjesmama, Horacije je poznat po svom djelu *Poslanica Pizonima*, koja je već u antici nazvana *Pjesničkim umijećem*. U njoj Flak izriče misao da je bit svakoga pjesničkog djela sklad (u pjesničkom jeziku, kompoziciji i oblikovanju likova).

PUBLIJE VERGILIJE MARON (70. g. pr. Krista – 19. g. pr. Krista)

Pjesnik je ekloga,[3] nove vrste pjesništva koju je predstavio u zbirci *Bukolike*, a sastavio ih je po uzoru na grčkog pjesnika Teokrita.

Georgike su didaktična poema o poljodjelstu u kojoj je Vergilije pokazao sklad čovjekova života s prirodom dajući mu upute i savjete za ratarstvo, voćarstvo, stočarstvo i pčelarstvo.

Najpoznatije Vergilijevo djelo je ep u 12 pjevanja *Eneida,* o Eneji, praocu grada Rima.

Nakon Trojanskog rata Eneja luta morima u potrazi za novom postojbinom. Nakon mnogih pustolovina (susreta i rastanka s Didonom te ulaska u podzemni svijet), Eneja dolazi na ušće Tibera moleći kralja

---

[3] Ekloga (grč. *ekloge* – izbor, izvadak; pripovijest), pastirska pjesma iz kakve zbirke pastirskih pjesama.

Latina da osnuje novi grad i da se oženi njegovom kćerkom Lavinijom.

Nakon niza borbi s Lavinijinim bivšim zaručnikom Turnom, Eneja ga ubija, čime uklanja posljednju prepreku za ostvarenje svoje zamisli.

PUBLIJE OVIDIJE NAZON (43. g. pr. Krista – 18. g.)

Najpoznatije Ovidijevo djelo su *Metamorfoze*, preradbe starogrčke mitologije. Autor je i zbirke elegija *Ex Ponto* (*Pisma s Crnog mora*) koju je napisao u progonstvu (August ga je protjerao iz Rima zbog nepoštovanja društvenih normi).

5. SREDNJI VIJEK U EUROPSKIM KNJIŽEVNOSTIMA

ZNAČAJKE Književna djelatnost ovoga razdoblja vezana je za Crkvu. Redovnici su zapisivači, prepisivači i prevoditelji. Oni se služe latinskim – jezikom tadašnje učene Europe. To je razdoblje početka pismenosti i književnosti mnogih naroda i vrijeme nastanka velikih nacionalnih epova.

TRAJANJE Srednjovjekovna književnost obuhvaća period od 5. do 15. stoljeća.
Povijesni događaji koji uokviruju ovo razdoblje jesu: 476. g. – propast Zapadnog Rimskog Carstva te 1453. pad Bizantskog Carstva i 1492. – otkriće Amerike.

JEZIK Od 4. do 9. st. stvara se na latinskom jeziku, a potom i na narodnim jezicima.

DJELA				
EPIKA		LIRIKA	DRAMA	DISKURZIVNI OBLICI
epovi	romani	- žongleri - trubaduri - minnesängeri	- žongleri, histrioni - MIM - LITURGIJSKA DRAMA - CRKVENO PRIKAZANJE	Aurelije Augustin, *Ispovijesti* - duhovna autobiografija
- *Beowulf* - *Pjesma o Rolandu* - *Pjesma o Cidu* - *Pjesma o Nibelunzima*	- *Roman o Troji* - *Roman o Aleksandru* - *Roman o Tristanu i Izoldi*			

VELIKI NACIONALNI EPOVI ***Beowulf***, staroengleski ep iz 8. st. najstarije je sačuvano djelo na nekom narodnom jeziku; govori o junaku Beowulfu koji pomaže kralju Hrotgaru i ubija močvarno čudovište Grendela.
Pjesma o Rolandu, starofrancuski ep iz 10. st. govori o Rolandu, vojskovođi Karla Velikog koji junački pogiba zbog izdajstva svog očuha.
Pjesma o Cidu, španjolski ep iz 12. st. govori o Cidu, španjolskom junaku koji je oklevetan i prognan, ali na kraju uspijeva obraniti svoju čast i čast svojih kćeri.
Pjesma o Nibelunzima, s početka 13. st., staronjemački ep; ep se sastoji od dvaju dijelova:

1. opisuje podvige, ženidbu i smrt Siegfridovu
2. vezan za dvor kralja Atile i propast burgundskih vladara. Obje su teme povezane u cjelinu likom Kriemhilde, žene Siegfridove i poslije Atiline, koja u prvom dijelu nenamjerno skrivljuje smrt svoga muža, a u drugom je dijelu krvavo osvećuje ubojstvom vlastite braće.

Srednjovjekovni ideal je hrabri vitez koji se bori protiv sila zla (i prirodnih i natprirodnih) iskazujući svoje junaštvo i veličinu.

ROMANI Roman se najprije pojavljuje u stihu i obrađuje teme iz antike (***Roman o Troji, Roman o Aleksandru***). Značajan je i ***Roman o Tristanu i Izoldi*** iz 12. st. koji obrađuje poznatu legendu o ljubavi Tristana i Izolde koja završava tragično – njihovom smrću. Tristan i Izolda nisu mogli ozakoniti i ostvariti svoju ljubav jer se Izolda trebala udati za Tristanova strica kralja Marka. Iz očaja Tristan odlazi u rat i u jednoj je bici teško ranjen. Posljednja želja mu je – vidjeti Izoldu. Na obali čeka da prijatelji brodom dovedu

Izoldu. Ipak umire, nakon što mu žena koja ga voli kaže laž da Izolda ne dolazi. Tristan umire, dolazi Izolda, od tuge umire i ona. Pokopali su ih odvojeno, ali je preko noći narasla kupina i povezala njihova dva groba. Drugog dana ljudi su posjekli kupinu, ali dogodilo se isto. To čudo dojavili su kralju Marku i on je naredio da se kupina više ne siječe.

PJESNIŠTVO U 11. st. u južnoj Francuskoj javljaju se TRUBADURI – plemići, pjesnici i skladatelji (*trobar* – pronalaziti, izmišljati glazbu i stihove) koji su pjevali o viteškoj ljubavi prema uzvišenoj i nedostižnoj gospi.

U službi trubadura često su bili ŽONGLERI (franc. *jongleur* – šaljivac) koji su postajali njihovi pratioci i samostalni izvođači njihovih djela.

Žongleri su inače bili putujući pjevači i svirači, mnogostruki zabavljači koji su se bavili pjesništvom i glazbom, plesom, glumom, a izvodili su i mađioničarske trikove i točke s dresiranim životinjama.

Trubadurska se poezija s neobičnom snagom razvila u Njemačkoj u 14. i 15. st., a njemački su se trubaduri zvali MINNESÄNGERI (*Minne* – ljubav, *Sänger* – pjevač). Za razliku od trubadura Minnesängeri nisu uzimali u službu narodne muzičare, njihova je lirika često prožeta mistikom i simbolikom, a katkada poprima moralizatorski i poučni pečat.

DRAMA Još u staroj Grčkoj, uz tragediju i komediju, postojao je MIM kao poseban oblik pučkog kazališta s kratkim prizorima iz života puka. Mim postoji i u srednjem vijeku, a izvode ga ŽONGLERI, putujući glumci (HISTRIONI) i to na sajmištima, proštenjima, ali i na dvorskim svečanostima.

U 15. st. se iz mima razvijaju farse i sotije.

Farsa uzima temu iz svagdašnjeg života, a prikazuju se bračni problemi, sudska praksa. Najznačajnija sačuvana farsa iz 15. st. je ona o meštru Pathelinu, odvjetniku koji na veliko zadovoljstvo advokatskog ceha i gradske sirotinje nasamari bogatog trgovca.

U dvorskim krugovima pojavljuju se SOTIJE – predstave u kojima su protagonisti dvorske lude koje znaju vrlo oštro kritizirati različite društvene pojave.

Od 9. st. se u okviru bogoslužja, osobito za Uskrs i Božić, u crkvama izvode LITURGIJSKE DRAME na latinskom jeziku, a prikazuju npr. rođenje Kristovo, poklonstvo triju kraljeva i sl.

S vremenom u liturgijske drame ulaze i neki svjetovni motivi pa se one počinju izvoditi na narodnom jeziku i ispred crkve, a te se poluliturgijske drame zovu CRKVENA PRIKAZANJA.

Crkvena prikazanja koja pokazuju muku Kristovu zovu se MISTERIJI, ona koja se odnose na kršćansko moralno proučavanje zovu se MORALITETI, a ona koja prikazuju legende o životima svetaca MIRAKULI.

DISKURZIVNI OBLICI Od filozofa u ovom je razdoblju osobito značajan **sv. Aurelije Augustin** (354. – 430.), a njegovo najpoznatije djelo su ***Ispovijesti,*** Augustinova duhovna biografija. Između ostaloga, Augustin govori o kršćanstvu kao božanskoj tajni kojoj se možemo približiti samo vjerom. Bog je neizmjeran, čovjek je sićušan i smrtan, a hvaleći Boga traži radost i smirenje: *Nemirno je srce naše dok se ne smiri u tebi.*

PRIJEVODI Jedan od najvažnijih svećenika ovoga doba bio je **sv. Jeronim** koji je preveo Bibliju na latinski ***(Vulgata).***

6. SREDNJI VIJEK U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

TRAJANJE: Hrvatska srednjovjekovna književnost traje od 8. do kraja 15. stoljeća. Kao početak ovog razdoblja uzima se 8. stoljeće jer se pretpostavlja da je u to vrijeme bilo tekstova, iako ništa nije sačuvano. Krajem 15. st. dolazi do humanističko-renesansnog preobražaja.

ĆIRILOVA I METODOVA DJELATNOST **Ćiril** i **Metod** dolaze na poziv moravskog kneza Rastislava (na prijelazu 9. u 10.

stoljeće) širiti kršćanstvo među Slavenima. Zato prevode najznačajnije crkvene knjige na općeslavenski književni jezik (koji se naziva i crkvenoslavenskim i staroslavenskim jezikom) u čiji je temelj ušlo jedno narječje iz okolice Soluna. Sastavili su i pismo – glagoljicu.

JEZIK I PISMO U uporabi su latinski i općeslavenski književni jezik te latinica, glagoljica i ćirilica.

DJELA		
PROZA	LIRIKA	DRAME
POVIJESNI TEKSTOVI *Baščanska ploča, Ljetopis Popa Dukljanina, Zapis popa Martinca* PRAVNI TEKSTOVI *Vinodolski zakonik* ROMANI *Rumanac trojski, Aleksandrida* POUČNA PROZA *Lucidar*	BOŽIĆNE PJESME *Va se vrime godišća* SATIRIČNE PJESME *Svit se konča* LITANIJE *Šibenska molitva*	MIRAKUL *Muka svete Margarite*

PROZA

POVIJESNI TEKSTOVI

Baščanska ploča iz 1100. g. pronađena u Jurandvoru pokraj Baške na otoku Krku, zapis je o darivanju zemljišta od strane kralja Zvonimira crkvi svete Lucije. To je zapisao opat Držiha. Na ploči je i podatak da je opat Dobrovit zidao crkvu sa svoje devetero braće. Ploča je pisana uglatom glagoljicom i hrvatskom redakcijom staroslavenskog jezika (u staroslavenski prodiru elementi hrvatskog jezika).

Ljetopis Popa Dukljanina – pretpostavlja se da je spis najprije napisan slavenskim jezikom koji je u svojoj starosti na latinski preveo neki dukljanski svećenik. Spis je nastao sredinom 12. st. i sadrži rodoslov dukljanske dinastije. U 14. st. je na splitskom području s latinskog preveden na hrvatski. Pritom su dodani neki dijelovi iz hrvatske povijesti, taj se dio naziva *Hrvatska kronika*. U tom dijelu nalazi se i predaja o pogibiji kralja Zvonimira[4].

Zapis popa Martinca – 1493. g. **pop Martinac** pisao je u Grobniku glagoljski brevijar[5] koji se u znanosti naziva *Drugim novljanskim brevijarom* i čuva se u Novom Vinodolskom. Dok je pisao zbila se bitka na Krbavskom polju 9. rujna 1493. g. Zato je Martinac ostavio prigodan zapis o ovoj bici u kojem daje potresnu sliku stanja u Hrvatskoj zbog turskog osvajanja.

PRAVNI TEKSTOVI

Vinodolski zakonik sastavljen u Novom Gradu 6. 1. 1288. g.

Kralj Andrija II. darovao je dotad slobodnu vinodolsku općinu krčkom knezu Vidu i njegovim potomcima. Zato je u toj novonastaloj situaciji trebalo normirati pravne odnose.

ROMANI

Od romana značajni su prijevodi ***Romana o Troji (Rumanac trojski)*** i ***Romana o Aleksandru*** (***Aleksandrida***).

POUČNA PROZA

Lucidar je enciklopedija srednjovjekovnog znanja pisana u obliku dijaloga između učitelja i učenika. S latinskog jezika preveden je na njemački, s njemačkog na češki, s češkog na hrvatski. U geografski dio je u hrvatskom prijevodu dodan dio o Istri i Učkoj.

PJESNIŠTVO

Najstariji zapis božićne pjesme ***Va se vrime godišća*** je iz 15. stoljeća. U primorskim gradovima razvila se posebna vrsta lirike – pohvalne molitve, pučke litanije po uzoru na latinske i talijanske pjesme.

[4]U 17. st. će Junije Palmotić u ovom djelu pronaći temu za svoju melodramu *Pavlimir*.

[5] Brevijar (lat. *breviarum* – kratak pregled), zbornik obrednih tekstova koji svećenicima služi za osobnu molitvu.

Najpoznatija među njima je Šibenska molitva ili *Gospina pohvala* – najstariji latinički tekst na hrvatskom jeziku.

Tekst je zapisao **fra Pavle Šibenčanin** 1347. g. Njezin je tvorac nepoznati glagoljaš.

Primjer satirične pjesme je pjesma ***Svit se konča*** koja govori o pokvarenosti svećenstva koje ne slijedi duhovne vrijednosti, zadovoljava samo tjelesne prohtjeve te uništava svakoga tko je drukčiji od njih. Za srednjovjekovno pjesništvo važne su i laude – pokorničke i pohvalne pjesme koje su pjevale bratovštine (udruženja pučana u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima). Iz tih su se lauda razvile dramatizacije kršćanskih misterija i svetačkih legendi.

DRAMA

Od dramskih tekstova najpoznatiji je ***Muka svete Margarite*** iz 15. st., dramatizirana latinska legenda o Margariti koja radije umire u mukama nego da prijeđe na vjeru svog mučitelja – Olibrija.

7. HUMANIZAM U EUROPSKIM KNJIŽEVNOSTIMA

SREDNJI VIJEK	HUMANIZAM
TRAJANJE: 5. – 15. stoljeće	TRAJANJE: 13. i 14. stoljeće
ZNAČAJKE – Crkva određuje sadržaj i oblike života književnosti i drugih umjetnosti (Crkva organizira pismenost i obrazovanje, redovnici su nositelji duhovnog života, znanosti i filozofije)	ZNAČAJKE – razvoj građanstva, građanske klase i kapitalizma djeluje na stvaranje novog pogleda na svijet
ČOVJEK je pasivan, sklon trpljenju; u očekivanju zagrobnog života, on prihvaća crkvena tumačenja kao istinita bez provjeravanja	ČOVJEK je aktivan, radoznao, želi uživati u ovozemaljskom životu, kritičan je – istražuje i provjerava postojeće spoznaje
KNJIŽEVNOST – počeci pismenosti i književnosti, religiozna tematika, poučnost, moralistične teme, alegoričnost	KNJIŽEVNOST napušta alegoričnost, didaktičnost, moralistične teme. Čovjekovo duhovno oslobađanje znači i njegovo zanimanje za vlastiti unutarnji svijet, ljepotu prirode i ovozemaljski život.

Predstavnici humanizma su:

Dante Alighieri (1265. – 1321.)

Njegovo najpoznatije djelo je ***Božanstvena komedija***.

TUMAČENJE NASLOVA Zove se komedija jer se prema srednjovjekovnoj poetici tako nazivalo pripovjedačko djelo u stihu napisano jednostavnim, svima razumljivim izrazom koje započinje tužno, a završava sretno. Atribut božanstvena, kojim se htjela naglasiti uzvišenost sadržaja dodan je u jednom mletačkom izdanju iz 1555. g.

JEZIK Djelo je pisano firentinskim narječjem koje postaje temeljem talijanskog književnog jezika.

STRUKTURA DJELA ***Božanstvena komedija*** se sastoji od 3 dijela: ***Pakao, Čistilište*** i ***Raj.*** Svaki dio ima 33 pjevanja, ali ukupno ih je 100 jer je jedno pjevanje uvodno.

Dante se na početku nađe u mračnoj šumi što je alegorija grješnog života. Da bi se spasio od opasnih zvijeri koje su mu se isprijećile na putu, odluči slijediti Vergilija[6] (simbol razuma i Danteov uzor).

GRJEŠNICI Dante na svom putovanju upoznaje grješne duše, razgovara s njima i saznaje zašto su u paklu (npr. suosjeća s boli Paola i Francesce koje je ubio Francescin muž, a Paolov brat, otkrivši da su ljubavnici. Za svoju strast su kažnjeni i njima vitla paklena oluja. Istodobno, Dante oštro osuđuje crkvene dostojanstvenike koji su podmitljivi, svađaju se zbog crkvenih časti i zato su naopačke zabijeni u

[6] Vergilije je rimski pjesnik koji vodi Dantea kroz pakao, a i sam se nalazi u paklu – u 1. krugu – LIMBU gdje su nekršteni.

Izgled *Pakla*. Za Dantea pakao ima oblik lijevka s 9 krugova.
Što je krug niži, grijeh je veći i grješnik je bliže đavlu.

kamene šupljine, jer su i u životu izokrenuli crkvene zakone. Dante čak i živućem papi – Klementu V. određuje mjesto u paklu jer je pohlepan i simonist je – kupuje i prodaje crkvene časti).

BEATRICE U raju Dante susreće Beatrice, koja je simbol ljepote, milosti i Božje ljubavi.

STARO – SREDNJOVJEKOVNO U DJELU Značajke koje djelo povezuju sa srednjim vijekom jesu: oblik alegorijske vizije, razvrstavanje grješnika u skladu s religioznim poimanjem grijeha, srednjovjekovna simbolika brojeva.

NOVO – RENESANSNO U DJELU A novo renesansno u djelu je: narodni jezik kojim je pisano, kritičnost (osobito prema crkvenim dostojanstvenicima što dokazuje da se čovjekov svjetonazor oslobađa od srednjovjekovnih stega).

Francesco Petrarca (1304. – 1374.)

Petrarka je autor ***Kanconijera***, pjesničke zbirke na talijanskom jeziku koja se sastoji od 366 pjesama (uglavnom soneta[7]), a središnja osoba u toj zbirci je voljena žena, Laura.

STRUKTURA Zbirka se dijeli na dvije cjeline:

1. pjesme ispjevane za Laurina života,
2. pjesme nastale nakon Laurine smrti.

Pjesme su raspoređene tako da pokažu kronološki tijek pjesnikove ljubavi, ali isto tako i njegov duhovni razvitak od čisto fizičkih do duhovnih stremljenja.

Po prvi put u povijesti poezije lirske pjesme predstavljaju cjelovito djelo koje registrira unutarnji svijet jednog čovjeka.

LAURA – VOLJENA ŽENA, SIMBOL U liku Laure Petrarca je ostavio ne samo spomenik voljenoj ženi, već i trajni simbol težnje prema nedostižnoj ljepoti koja se pred kraj Kanconijera sve više pretvara u nebesku.

PETRARKIZAM Mnogim je piscima Petrarca bio pjesnički uzor, a pisanje pjesama na Petrarkin način zove se petrarkizam. Pjesnici uglavnom opjevavaju svoju ljubav spram prekrasne, uzvišene žene koja je savršenstvo, ali pjesnicima ne uzvraća ljubav, zato oni pate i liju suze. Oni u toj patnji i uživaju jer im je ona nadahnuće za umjetničko stvaranje. Mnogi od njih oponašaju i Petrarkin stil – rabeći slične poredbe, metafore i pjesničke oblike.

---

[7] Petrarkin ili talijanski sonet je oblik pjesme od dva katrena i dvije tercine uglavnom jedanaesteraca, s najčešćim rasporedom rima abba abba cdc cdc.

Giovanni Boccaccio (1313. - 1375.)

Boccaccio je napisao ***Dekameron*** (decameron znači „knjiga deset dana") koji sadrži stotinu novela zaokruženih jedinstvenim okvirom.

SADRŽAJ Boccaccio započinje pripovijedanje snažnim, realističnim opisom pošasti kuge 1348. g. u Firenci. No, njegova reakcija na strašni događaj nije mistična skrušenost i pesimistična negacija vrijednosti ljepote života, već naprotiv – himna vitalnoj snazi mladosti i neuništivoj svježini prijateljske prirode.

Zato on zamišlja da se u jednoj crkvi sastalo sedam djevojaka i tri mladića. Da bi im brže prošlo vrijeme u jednostavnu životu bez gradskih zabava, mladi ljudi pripovijedaju raznolike vesele i tužne zgode.

Svatko od njih treba svaki dan ispričati jednu priču na temu koju zadaje „kralj" ili „kraljica" bezbrižnog skupa.

TEME I. dan nema određene teme

II. dan se pripovijeda o hirovima Fortune

III. dan o ostvarivanju uglavnom ljubavnih želja

IV. dan o tragičnim ljubavima

V. dan o ljubavnim zgodama sa sretnim završetkom

VI. dan o brzim i duhovitim odgovorima

VII. dan o podvalama spretnih žena na račun glupih muževa

VIII. dan o šalama i podvalama na račun prevarenih muževa

IX. dan nema određenu temu

X. dan se pripovijeda o velikim i plemenitim djelima

FRA CIPOLLA U CERTALDU Tako 6. dan Dioneo priča o fra Cipolli u Certaldu, novelu na temu brzih i duhovitih odgovora. Naime, fra Cipolla dolazi u Certaldo skupiti novac i darove od puka, a kako bi dobio što više, govori im da će na nedjeljnoj misi pokazati pero arhanđela Gabrijela koje mu je ispalo dok je Djevici Mariji naviještao bezgrješno začeće. Dvojica mladića odluče se našaliti s njim i uzimaju mu pero iz škrinjice, a podmeću ugljen. Fra Cipolla nije provjeravao, a kad je na misi otvorio škrinjicu i ugledao ugljen s radošću je objavio puku da je to Božji znak jer da se na tom ugljenu pekao sveti Lovro, a kako se bližio taj blagdan, nije čudno da je uzeo pogrešnu škrinjicu. I, naravno, narod mu je povjerovao.

Boccaccio u ovoj noveli izvrgava ruglu ljudsku lakovjernost i zloporabu redovničkog položaja, ali je na strani fra Cipolle kao inteligentnog pojedinca kojem je dopušteno iskoristiti puk jer je naivan i glup pa to dopušta.

8. HUMANIZAM U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

TRAJANJE I ZNAČAJKE Humanizam se javlja u prvoj polovici 15. st. u južnohrvatskim gradovima i u sjevernoj Hrvatskoj.

Pisci pišu latinskim jezikom kojim se uključuju u kulturni krug tadašnje Europe.

NAJVAŽNIJA HUMANISTIČKA SREDIŠTA I PREDSTAVNICI		
SJEVERNA HRVATSKA	Ivan Česmički (Ianus Pannonius) (1434. - 1472.)	Djelovao je kao humanist na dvoru ugarskog kralja Matije Korvina, poznat je po svojim elegijama i epigramima.
ZADAR	Juraj Divnić (oko 1450.–1530.)	ninski biskup i latinski pjesnik, oko sebe okuplja zadarske humaniste.

ŠIBENIK	Juraj Šižgorić (1420.-1509.)	svećenik u Šibeniku, objavio je pjesničku zbirku *Elegiarum et carminum libri tres* (*Tri knjige elegija i lirskih pjesama*), Mleci, 1477. - prva tiskana pjesnička zbirka u Hrvata.
ŠIBENIK	Antun Vrančić (1504.-1573.)	Dosta je izbivao iz rodnog grada budući da je obnašao različite političke i crkvene dužnosti. Pisao je elegije, epigrame, povijesne spise i putopisni tekst *Putovanje iz Budima u Drinopolje.*
SPLIT	Marko Marulić (1450.-1524.)	Pisao je na hrvatskom i latinskom jeziku. Među mnogim djelima na latinskom jeziku je ep *Davidijada* koji govori o podvizima kralja Davida, a nadahnuće je Marulić pronašao u Bibliji.
DUBROVNIK	Ilija Crijević (1463.-1520.)	liričar nagrađen lovorovim vijencem u Rimu

9. RENESANSA U EUROPSKIM KNJIŽEVNOSTIMA

TRAJANJE Renesansa u europskim književnsotima traje od sredine 14. do kraja 16. stoljeća.

ZNAČAJKE Riječ renesansa dolazi od francuske riječi *renaissance* što znači preporod, ponovno rođenje. Mijenja se čovjekov način razmišljanja i javlja se:

- zanimanje za ljepotu prirode i čovjekova unutrašnja proživljavanja
- zanimanje za život općenito
- pronalaženje uzora u antičkoj književnosti
- promjena načina života i razmišljanja na koju utječe: razvoj gradova, nastajanje građanske klase, nova znanstvena i zemljopisna otkrića

NAJZNAČAJNIJI PREDSTAVNICI		
ENGLESKA KNJIŽEVNOST	TALIJANSKA KNJIŽEVNOST	ŠPANJOLSKA KNJIŽEVNOST
William Shakespeare (1564.-1616.)	Lodovico Ariosto (1474.-1533.)	Miguel de Cervantes Saavedra (1547.-1616.)

William Shakespeare (1564. - 1616.), veliki pjesnik i dramatičar, autor brojnih tragedija ***(Hamlet, Kralj Lear, Machbeth...)***, komedija ***(Ukroćena goropadnica, Na Tri kralja...)*** romanci ***(Zimska priča, Romeo i Julija...)*** povijesnih drama ***(Richard II., Richard III., Henrik IV. ...)*** te zbirke pjesama ***(Soneti)***.

Lodovico Ariosto (1474. - 1533.), autor epa ***Bijesni Orlando***. U ovom epu od 46 pjevanja temeljni je sadržaj borba kršćana i Saracena u blizini Pariza. U djelu se isprepleću ljubavna tematika i pustolovine kršćanskih i saracenskih vitezova.

Miguel de Cervantes Saavedra (1547. - 1616.), autor romana ***Don Quijote*** u kojem je glavni junak tragičan lik (jer je poludio - pomiješao stvarnost i fikciju), ali i uzvišen lik (jer želi promijeniti svijet, uništiti nepravdu). Način koji odabire da bi ostvario svoj uzvišeni stil je viteška borba. Na kraju shvaća svoju glupost i umire sa spoznajom o nemogućnosti promjene svijeta i o promašenoti svoga života.

COMMEDIA DELL'ARTE

Ta se kazališna vrsta razvija u Italiji krajem XVI. st. Nastala je iz pučkih pokladnih igara i ophoda te dijaloga vođenih tijekom uličnih teatarskih priredaba.

ZNAČAJKE
1. nema fiksnog teksta, scenarij glumci oživljavaju svojom igrom i improvizacijom,
2. predstave prikazuju profesionalne družine u kojima nastupaju i žene, a glumci se specijaliziraju za samo jedno tipološko obilježje,
3. glavni tipizirani likovi jesu:
   - harlekin (sluga škrtoga gospodara)
   - pulcinella (razveseljavao je općinstvo šalama isprepletenim politikom)
   - pantalone (škrti, razbludni starac, uvijek nasamaren)
   - capitano (plautistički hvalisavi vojnik različitih imena)
4. glumi se u šarenom kostimu, s osobitim i karakterističnim rekvizitima za svaki lik i pod crnom krinkom koju nose svi osim ljubavnika.

10. WILLIAM SHAKESPEARE (1564. – 1616.)

HAMLET

RADNJA *Hamlet* je tragedija o danskom kraljeviću Hamletu koji od očeva duha saznaje da on nije umro prirodnom smrću, nego ga je ubio brat Klaudije. Nakon toga Klaudije se oženio Hamletovom majkom, a bratovom ženom. Od tog susreta s očevim duhom Hamlet živi samo za osvetu. Najprije se pravi ludim, a kralj i kraljica ludilo tumače Hamletovom ljubavlju prema Ofeliji, kćeri dvorskog savjetnika Polonija.

Nakon što s glumcima pripremi predstavu ***Mišolovka*** ili ***Ubojstvo Gonzaga,*** Hamlet uviđa da je Duh govorio istinu, potom ubija Polonija koji, skriven iza zavjese, sluša njegov razgovor s majkom. Stric ga odluči poslati u Englesku – u smrt, ali Hamlet se uspijeva spasiti i vraća se. U međuvremenu Ofelija se ubila, a Laert (Ofelijin brat) želi se osvetiti Hamletu. Na kraju svi pogibaju (Laert i Hamlet u dvoboju, kraljica popije otrovano vino, a stric umire od uboda zatrovanog mača). Hamlet umirući moli prijatelja Horacija da ispriča svijetu pravu istinu.

DODIR S ONOSTRANOŠĆU Susret s ocem – Duhom, odnosno dodir s onostranošću mijenja Hamleta. Od tog trenutka on želi dokazati istinu o očevu ubojstvu i osvetiti ga.

HAMLET Hamlet je osjetljiv i plemenit, u dvojbi kako se boriti protiv zla. Osveta postaje osnovni smisao njegova života, ona potiskuje ljubav prema Ofeliji, izaziva u njemu čak i mržnju prema ženama koje nisu vjerne i kojima se ne može vjerovati (kao i njegovoj majci). Jedino svjetlo u njegovu životu prijateljstvo s Horacijem, dokaz je da pozitivne ljudske vrijednosti još nisu nestale.

USPOREDBA HAMLETA S LAERTOM Hamleta možemo usporediti s Laertom, Ofelijinim bratom, Polonijevim sinom. I jedan i drugi žele se osvetiti ubojici svoga oca te dokazati istinu. Zato možemo govoriti o dva subjekta u drami odnosno o strukturi zrcala.

NAČINI OSVETE Hamlet najprije glumi ludilo, a njegova majka i stric to tumače ljubavlju prema Ofeliji. Glumljeno ludilo je posljedica Hamletova razočaranja u svijet u kojem živi, u njegove temeljne vrijednosti (ljubav) i u druge ljude (osobito u majku).

Predstavom ***Mišolovka*** ili ***Ubojstvo Gonzaga*** Hamlet nastoji izazvati stričevu reakciju: priznanje za vlastiti čin. U tome i uspijeva, ali to nije završetak drame.

PREDSTAVA U PREDSTAVI *Hamlet* je drama, predviđena je za prikazivanje na pozornici, dakle *Hamlet* je predstava. *Mišolovka* ili *Ubojstvo Gonzaga* je također predstava, a ta pojava zove se predstava u predstavi. Predstava je sama po sebi iluzija, ali su istiniti temeljni problemi koje prikazuje. U predstavi se zrcali svijet.

PREDSTAVA KAO ZRCALO SVIJETA Svijet koji pokazuje *Hamlet* je zao, pun zapletenih odnosa, mjesto u kojem se pojedinac teško snalazi. Problemi s kojima se čovjek suočava su: osveta, ubojstvo, ljubav, prijateljstvo, preljub, brak, vlast itd.

Dakle, *Hamlet* govori i o nama i o našoj stvarnosti.

TRAGIČAN ZAVRŠETAK Završetak ukazuje na nemoć pojedinca da iskorijeni zlo (Hamlet), ali i optimističan stav da zlo mora biti kažnjeno (stric). Horacije mora, po Hamletovoj želji, svijetu ispričati istinu, ali i svjedočiti o ljepoti i vrijednosti iskrenoga prijateljstva.

JEZIK I STIL Djelo je prožeto snažnim emocijama, ali i dubokom misaonošću zbog čega stihovi ove tragedije ostaju aktualni i prelijepi i za suvremenog čitatelja.

ROMEO I JULIJA

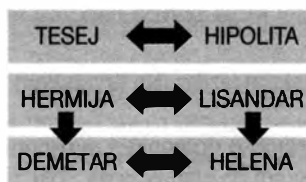
TEMA Tema djela je ljubav između Romea i Julije koja zbog neslaganja njihovih obitelji završava tragično. Prije Julije Romeo je bio zaljubljen u Rosalin, a zapravo je bio zaljubljen u ljubav odnosno uživao je u ljubavnoj patnji.
Julija je prije susreta s Romeom saznala za Parisovu prosidbu, nije znala što je ljubav, ali je pristala na brak kao dužnost.

LJUBAV ROMEA I JULIJE
- ➨ ljubav na prvi pogled
- ➨ obostana strast, odanost
- ➨ okrunjena tajnim brakom
- ➨ intenzivno proživljena
- ➨ kratko je trajala
- ➨ ima tragičan kraj (njihova smrt postaje kulminacijom ljubavi)
- ➨ IDEALNA ljubav koja ostaje neuprljana realnošću

SAN IVANJSKE NOĆI

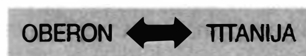
RADNJA U komediji su tri osnovna zapleta:

I. ATENSKI

Atenski kralj Tesej treba se vjenčati s amazonskom kraljicom Hipolitom. Tu je i ljubavni četverokut:
Hermija voli Lisandara (iako njezin otac Egej želi da se ona uda za Demetra. To određuje i kralj).
Helena voli Demetra.

II. SVIJET VILA I VILENJAKA

Oberon, vilinski kralj, i Titanija, vilinska kraljica, porječkaju se, a Oberon svojim ljubavnim napitkom najprije pobrka odnose u „ljubavnom četverokutu", a potom omogućuje sretan završetak: Hermija se vjenča s Lisandrom, a Helena s Demetrom.

ATENSKI OBRTNICI PRIPREMAJU PREDSTAVU

predstava *PIRAM I TIZBA* ⬇ *PREDSTAVA U PREDSTAVI*

Atenski obrtnici s tkalcem Vratilom i tesarom Dunjom na čelu pripremaju predstavu *Piram i Tizba.*
Pod utjecajem ljubavnog napitka Titanija se zaljubljuje u Vratila, ali Oberon uklanja čaroliju s njezinih očiju i oni se mire.

IVANJSKA NOĆ Prema predaji, u ivanjskoj noći vile i vještice čarolijama opčinjuju ljude. U ovoj komediji ivanjska je noć pozadina na kojoj se događa radnja, a zbilja (svijet atenskih plemića i obrtnika) miješa se s maštom (svijet vila i vilenjaka). Likovi u predstavi ne mogu točno razlikovati zbilju od mašte. Gledatelj (čitatelj) pitanje zbilje i mašte postavlja i s obzirom na život: je li i ljudski život samo nečija predstava?

11. RENESANSA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

TRAJANJE I ZNAČAJKE Hrvatska renesansa obuhvaća 16. stoljeće i razvija se u gradovima uz more: Dubrovniku, Zadru, Splitu, Šibeniku, Hvaru, i to zbog utjecaja Italije, ali i zbog toga što su oni bili pošteđeni od turskih osvajanja (za razliku od unutrašnjosti Hrvatske). Osobito je pogodan za razvoj književnosti i umjetnosti bio Dubrovnik koji je sačuvao samostalnost i slobodu.

PREDSTAVNICI I DJELA		
LIRIKA	EPIKA	DRAMA
hrvatski petrarkisti Šiško Menčetić (1457. - 1527.) Džore Držić (1461. - 1501.) Hanibal Lucić (1485. - 1553.) Mavro Vetranović (1483. - 1576.)	Marko Marulić, (1450. - 1524.), *Judita* (ep) Petar Hektorović, (1487. - 1572.) *Ribanje i ribarsko prigovaranje* (ep) Brne Karnarutić, između 1515. i 1520. - 1573.), *Vazetje Sigeta grada* (ep) Petar Zoranić, (1508. - 1569.) *Planine* (roman)	Hanibal Lucić, *Robinja* (drama) Marin Držić, (1508. - 1567.) *Dundo Maroje* (komedija) *Novela od Stanca* (farsa) *Skup* (komedija)

LIRIKA Mnogi su hrvatski pjesnici toga doba pisali po uzoru na Petrarku (o ljubavi prema prelijepim gospama koje im tu ljubav ne uzvraćaju, o svojoj patnji i nemoći da savladaju osjećaje te o nastojanju da preko umjetničkog djela ostave spomenik ljubavi). Zato ih zovemo hrvatskim petrarkistima.

Hanibal Lucić u svojoj pjesmi ***Jur nijedna na svit vila*** nabraja detalje ljepote voljene žene i kako ta ljepota utječe na druge. Na kraju moli Boga da je sačuva od prolaznosti i smrti.

Misaonim pjesmama osobito se ističe **Mavro Vetranović** koji u pjesmi ***Moja plavca*** uspoređuje svoj život sa splavi koja traži smirenje i pronalazi ga u okrilju Boga i vjere.

EPIKA **Marko Marulić** (otac hrvatske književnosti) piše na latinskom i hrvatskom jeziku. Na hrvatskom jeziku je ep *Judita.*

Petar Hektorović je napisao epski spjev ***Ribanje i ribarsko prigovaranje*** o ribarenju s dvojicom ribara – Nikolom i Paskojem. Djelo sadrži opis trodnevnog putovanja od Hvara do Nečujma na Šolti. U djelu je Hektorović zabilježio dvije bugarštice (starinske hrvatske usmene balade dugoga stiha) i dvije pučke lirske pjesme. Zato ga **smatramo našim prvim folkloristom.**

Brne Karnarutić u svom epu ***Vazetje Sigeta grada*** govori o obrani Sigeta i junačkoj smrti Nikole Zrinskog.

Petar Zoranić je napisao ***Planine*** – prvi roman u starijoj hrvatskoj književnosti koji govori o Zoranićevu putu u planine kamo odlazi da bi se izliječio od ljubavne boli, ali na kraju shvaća da bit života nije u

tjelesnim užicima, nego u pobožnosti i duhovnim vrijednostima. Zoranić govori i o aktualnoj stvarnosti (stao je u obranu hrvatskog jezika).

DRAMA **Hanibal Lucić** ja autor ***Robinje***, jedne od prvih hrvatskih svjetovnih drama. Mladi Derenčin, unuk hrvatskog bana Derenčina, slavnog vođe u Krbavskoj bici, predstavljajući se kao trgovac, na tržnici u Dubrovniku iz turskog ropstva izbavlja unuku bana Vaska.

Ona ga je i prije voljela i to je priznala u razgovoru ne prepoznavši ga u trgovačkoj odjeći.

Marin Držić Vidra autor je brojnih komedija (***Dundo Maroje, Skup*** ...), farse ***(Novela od Stanca)*** i jedne tragedije ***(Hekuba).***

SKUP

Skup je komedija karaktera napisana po uzoru na Plautova *Škrca.*

Dvije su osnovne dramske radnje:

1. stari Skup i njegovo blago (koje on ne troši nego očajnički čuva i kojim je opsjednut),
2. ljubavni trokut: Andrijana – Zlati Kum – Kamilo (Andrijana je Skupova kći koju on želi udati za starog Zlati Kuma, a Kamilo je Zlati Kumov nećak zaljubljen u Andrijanu).

Unutar tih radnji Držić prikazuje i probleme svoga doba, osobito odnos mladosti i starosti te iznosi razmišljanja o čovjeku, životu, svijetu. Djelo je pisano čakavskim jezikom Držićeva vremena i dubrovačke sredine.

NOVELA OD STANCA

Novela od Stanca je farsa u kojoj se trojica dubrovačkih mladića (Miho, Vlaho i Dživo) u pokladnoj noći našale sa starim Stancem. Stanac je došao u Dubrovnik radi trgovine.

Naivni starac povjeruje u priču o vilama i u mogućnost pomlađivanja i zato izgubi kozu, sir i bradu.

U farsi je vidljiv problem odnosa starih i mladih, sela i grada.

12. MARKO MARULIĆ (1450. – 1524.)

JUDITA

TEMA Judita je ep od šest pjevanja čiju je temu Marulić preuzeo iz Starog zavjeta. Ep govori o udovici Juditi koja spašava svoj narod ubivši Nabukodonozorovog vojskovođu Holoferna.

SADRŽAJ

- ➨ (I. pjevanje) Holoferno polazi u ime vladara Nabukodonozora osvojiti cijeli svijet.
- ➨ (II. pjevanje) Holofernova vojska okrutno ubija, pali gradove i nemilosrdno osvaja nova područja. Posvuda, pa tako i u Jeruzalemu, vlada strašan strah. Akior govori Holofernu kako je opasno osvojiti grad koji čuva Bog.
- ➨ (III. pjevanje) Akiora protjeraju u Betuliju. Zatvorivši dovod vode u grad, Holoferno ga namjerava prisiliti na predaju. Svećenici odluče pričekati nekoliko dana, a onda predati grad. Judita ih prekorava što Bogu daju rok za pomoć.
- ➨ (IV. pjevanje) Uz Božju pomoć Judita postaje prelijepa žena koja sa svojom sluškinjom Abrom odlazi u Holofernov tabor. Govori mu da zna kako će osvojiti Betuliju bez žrtava. Holoferno je oduševljen njezinom ljepotom.
- ➨ (V. pjevanje) Holoferno poziva Juditu na večeru, on se opija, a ona ga ubija – odsiječe mu glavu. Nakon toga se s Abrom vraća u Betuliju.
- ➨ (VI. pjevanje) Ujutro Betuljani stavljaju Holofernovu glavu na tvrđavu, u Holofernovu taboru je panika i metež. Betuljani napadnu i poraze Holofernovu vojsku. Judita je živjela 105 godina, puk je sedam dana plakao za njom veličajući njezinu pobožnost i hrabrost.

PORUKA Marulić ovim epom poručuje svojim sugrađanima da se samo vjerom i hrabrošću mogu suprotstaviti moćnoj turskoj sili koja im prijeti i za koju se čini da je nepobjediva. Judita, biblijska junakinja, postaje u ovom djelu hrvatskom metaforom ujedinjenja, vjere i hrabrosti.

STIH Ep je ispjevan u dvostruko rimovanim dvanaestercima (stih od dvanaest slogova s cezurom iza 6. sloga te rimom u sredini i na kraju stiha) i na hrvatskom jeziku, a budući da je prvi značajniji ep na hrvatskom jeziku, Marulića nazivaju „ocem hrvatske književnosti".

NASTANAK I OBJAVLJIVANJE Marulić je Juditu napisao 1501. godine, a samo za njegova života objavljena je tri puta (1521., 1522. i 1523.).

13. MARIN DRŽIĆ (1508. – 1567.)

DUNDO MAROJE

PROLOG NEGROMANTA – DUGOG NOSA Komedija započinje Prologom negromanta (čarobnjaka) Dugog Nosa koji govori da je putujući svijetom u Starim Indijama sreo „ljude nazbilj" (prave ljude koji su tihi, mudri, razumni) i „ljude nahvao" (loše ljude, ništavne, zle). Ti su ljudi izmiješani u svim zemljama, oni se međusobno sukobljavaju u svakodnevici kako će se sukobiti i u komediji.

„Ljudi nahvao" su ili pohlepni ili rastrošni ili sebični ili razvratni, ali nesposobni i intelektualno bezizražajni.

„Ljudi nazbilj" su bistri, duhoviti, snalažljivi, inteligentni i sposobni.

„Ljudima nahvao" Držić zapravo smatra dubrovačku vlastelu koja je, po njegovu mišljenju, loša, bezizražajna, obijesna.

Zato je pred kraj života nastojao sa skupinom Dubrovčana zadobiti potporu toskanskog vojvode koji bi im pomogao svrgavanje vlastele s vlasti i formiranje novog Vijeća s polovičnim udjelom pučana. Zato je i prognan te umire u Veneciji ne dobivši odgovor vojvode od kojeg je očekivao potporu.

LIKOVI GOSPODARA I SLUGU			
GOSPODARI	KARAKTERIZACIJA	SLUGE	KARAKTERIZACIJA
MAROJE	– škrti starac koji dolazi u Rim spasiti novac, štedi na svemu (jelu, piću, odjeći) uživa u gomilanju novca	BOKČILO	– nezadovoljnik i gunđalo, ljut na Maroja jer mu uskraćuje najveće životne užitke: jelo i piće
MARO	– rasipni mladić koji troši novac na kurtizanu kupujući poklonima njezinu ljubav – lakomislen, ne razmišlja o budućnosti	POPIVA	– lukav i pokvaren, smišlja način kako da Maro prevari oca
LAURA	– pohlepna – kao jedini način iskazivanja ljubavi prihvaća novac i materijalne vrijednosti (nakit, krzno)	PETRUNJELA	– vesela dubrovačka djevojka, odana svojoj gospodarici – najprije prihvaća Popivino udvaranje (jer je logično da bude sa slugom ljubavnika svoje gospodarice), a potom Pometovo
UGO TUDEŠAK	– bogati plemić, ali potpuno pasivan i nesposoban da se sam izbori za voljenu ženu	POMET	– inteligentan, smišlja način da pomogne svom gospodaru (da bi i sam imao lagodniji život), hedonist – želi uživati u životu i životnim radostima (osobito jelu i piću)

RADNJA Dundo Maroje dolazi u Rim u potrazi za sinom Marom koji je trebao trgovati, a umjesto toga troši očeve dukate na kurtizanu Lauru. S Marojem dolazi i njegov sluga Bokčilo koji uvijek gunđa jer bi stalno jeo i pio, a škrti Maroje mu to ne dopušta. Maro troši novac ispunjajući sve Laurine skupe prohtjeve, a njegov sluga Popiva se udvara Petrunjeli, Laurinoj sluškinji.

U nastojanju da sina vrati kući Maroju pomaže Pomet, sluga Uge Tudešaka, njemačkog plemića koji je također zaljubljen u Lauru. Sve završava sretno prema Pometovoj zamisli (peti čin je ostao nedovršen, ali ga je dopunio Mihovil Kombol): Pomet dobiva Petrunjelu, Laura (za koju se otkriva da je Mandaljena – kći njemačkog plemića) Uga Tudešaka, Maroje plaća Marove dugove, a Maro se vraća zaručnici Peri kojoj je umrla teta u Dubrovniku ostavivši joj nasljedstvo.

POMET – TIPIČAN RENESANSNI ČOVJEK Jedini „čovjek nazbilj" u komediji je Pomet – sluga, ali tipičan renesansni čovjek koji ističe da je uzalud i pamet i talenat i hrabrost i obrazovanje ako pojedinac nije virtuoz koji će svojom spretnošću i inteligencijom okrenuti sreću u svoju korist. A sreća su užici – jelo, piće, ljubav i – novac.

Novac je glavni ideal jer predstavlja sredstvo za postizanje tjelesnih užitaka. Zlato i novac su životni preduvjeti i mjerilo ljudskih odnosa.

14. BAROK U EUROPSKIM KNJIŽEVNOSTIMA

TRAJANJE Od kraja 16. do sredine 18. stoljeća.

NAZIV I ZNAČAJKE Naziv dolazi od portugalske riječi *barocco* (vrsta bisera nevelike vrijednosti i nepravilna oblika). Time se naglašavalo da je stil neobičan i bez posebnog značenja.

Značajke baroka su: kićenost, gomilanje ukrasa, pobožni naglasci, neobična i bogata metaforičnost.

RELIGIOZNE TEME Ponovno prodiranje religiozne tematike u književost je posljedica PROTUREFORMACIJE ili KATOLIČKE OBNOVE (reakcije katoličke crkve na protestantizam odnosno reformaciju koju pokreće Martin Luther želeći reformu katoličke crkve, između ostalog zahtijevajući da svećenici žive skromno, da se bogoslužje obavlja na narodnom jeziku i da se vjeruje samo onome što stoji u Svetom pismu). Protureformacijom katolička crkva želi iskoristiti književnost za prenošenje svojih ideja i povratak grješnika u krilo crkve.

NAJZNAČAJNIJI PREDSTAVNICI			
LIRIKA		EPIKA	DRAMA
TALIJANSKA KNJIŽEVNOST	ŠPANJOLSKA KNJIŽEVNOST	TALIJANSKA KNJIŽEVNOST	ŠPANJOLSKA KNJIŽEVNOST
Giambattista Marino (1569. – 1625.), začetnik pjesničkog smjera marinizma koji odlikuje naglašena uporaba neobičnih motiva, zvučnih figura, složenih i neobičnih metafora i zvučnih ponavljanja. U prvom su planu maštovitost i virtuoznost izraza, a zapostavljeno je izricanje osjećaja i unutarnjih proživljavanja.	Luis de Gongora (1561. – 1627.), volio je stare španjolske pjesničke oblike (romance) kao stare talijanske pjesničke oblike. Njegovo pjesništvo, a osobito njegova metaforika imala je mnoštvo oponašatelja i istinskih sljedbenika, pa je prema njegovu imenu i nastao naziv *gongorizam*.	Torquato Tasso (1544. – 1595.), talijanski pjesnik, autor epa *Oslobođeni Jeruzalem* u kojem je on u 20 pjevanja opjevao Prvi križarski rat koji je trajao od 1096., a završio je oslobađanjem Jeruzalema.	Pedro Calderon de la Barca (1600. – 1681.), španjolski pisac, autor drame *Život je san* s mnoštvom refleksija o prolaznosti i nestalnosti svega, o snazi razuma, o odgoju, o sudbini, o snu i stvarnosti. Zaključak je da je život stvarno san koji se brzo raspline i stoga, umjesto ovozemaljskih prolaznih vrijednosti, treba tražiti trajne duhovne vrijednosti.

15. TORQUATTO TASSO (1544. – 1595.)

OSLOBOĐENI JERUZALEM, 1575.

TEMA Djelo opisuje Prvi križarski rat koji je trajao od 1096. do 1099., tj. borbu kršćanskih i muslimanskih vitezova oko Jeruzalema. Tematika je bila u duhu protureformacije, ali i aktualna s obzirom na tursku opasnost.

VRSTA I OPSEG EPA *Oslobođeni Jeruzalem* je ep u 20 pjevanja ispjevan u stancama – strofama od osam jedanaesteraca povezanih rimom abababcc.

KOMPOZICIJA U djelu se isprepleću povijesni događaji s ljubavnim zapletima i fantastičnim događajima (anđeli, čarobnjaci...). Vođa križarskog pohoda bio je vojvoda Goffredo, a među njegovim su se vitezovima osobito isticali Tancredi i Rinaldo.

Tancredi je bio zaljubljen u prelijepu pogansku ratnicu Clorindu, i ta ga ljubav odvraća od borbe.

U jednoj borbi Tancredi smrtno ranjava Clorindu i ona umire. Do kraja djela uz njega je Clorindina sestra Erminija, koja je zaljubljena u Tancredija.

Rinaldo je zaljubljen u čarobnicu Armidu, poslanu da zaustavi kršćane. Armida zatoči Rinalda na Otocima sreće, ali ga oslobađaju njegovi vitezovi i on se vraća u borbu.

Križari na kraju oslobađaju Jeruzalem, a Rinaldo i Armida ostaju zajedno te mu se Armida zavjetuje na vjernost. U završnoj slici epa Goffredo i njegovi vitezovi padaju na koljena pred Svetim grobom.

IDEJA Jedinstvo kršćana u prošlosti trebalo bi biti uzorom razjedinjenim kršćanima Tassova doba.

16. PEDRO CALDERON DE LA BARCA (1600. – 1681.)

ŽIVOT JE SAN, 1635.

TEMA Već u samom naslovu autor problematizira odnos stvarnosti i sna.

RADNJA Prema proročanstvu danom kralju Baziliju, njegov sin Sigismund bit će nečovječan vladar i dovest će kraljevstvo do rasula. Zato ga on dade zatvoriti u tvrđavu. S vremenom Bazilije odluči provjeriti Sigismundov karakter (i točnost proročanstva), dade ga uspavati i dovesti u dvorac. Otkriva mu istinu o njegovu podrijetlu, a Sigismund na to poludi i pokaže se doista onakvim kakvim ga je opisalo proročanstvo.

Opet ga uspavaju i vrate u tvrđavu.

Sigismund se budi i ostaje zbunjen: što je stvarnost, a što san?

Nakraju vojnici oslobađaju Sigismunda i postavljaju ga za vladara umjesto svrgnutog kralja Bazilija. Sigismund se pokazuje dobrim i milosrdnim i time potpuno opovrgava proročanstvo.

Ali on i dalje ostaje vrlo oprezan misleći da se stvarnost vrlo brzo može pretvoriti u san.

I gledatelj (čitatelj) postavlja si pitanje: Je li moj život san ili stvarnost?

BAROKNI ELEMENTI

1. Uočljivost moralističke tendencije: put od lošega do dobrog vladara; potreba da čovjek čini dobro.
2. Bogatstvo stilskih sredstava i mnoštvo refleksija o životu, čovjeku, smrti.

17. BAROK U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

TRAJANJE Barok u hrvatskoj književnosti traje tijekom 17. stoljeća.

ZNAČAJKE Hrvatska barokna književnost vezana je za protureformaciju (katoličku obnovu) kojom se nastoji suzbiti protestantizam. Osnovan je isusovački red koji u školama koje otvara širi duh katoličke obnove. Prve takve škole osnovane su u: Varaždinu, Požegi, Zagrebu (1607.).

KNJIŽEVNA I JEZIKOSLOVNA DJELATNOST VJERSKIH REDOVA		
ISUSOVCI	PAVLINI	FRANJEVCI
Juraj Habdelić (1609. – 1678.) **Antun Kanižlić** (1699. – 1777.) **Ignjat Đurđević** (1675. – 1737.)	***Pavlinski zbornik*** (dovršen 1644.)	**Matija Divković** (1563. – 1631.)
leksikografi	*leksikografi*	
Jakov Mikalja (1600. – 1654.) **Juraj Habdelić** (1609. – 1678.)	**Ivan Belostenec** (1594. – 1675.)	
jezikoslovci		
Bartol Kašić (1575. – 1650.) **Juraj Križanić** (1618. – 1683.)		

I. DALMATINSKO-DUBROVAČKI KRUG

Glavni predstavnik toga kruga je **Ivan Gundulić** (1589. - 1638.), autor pastirske igre ***Dubravka,*** poeme ***Suze sina razmetnoga,*** epa ***Osman...***

Junije Palmotić (1607. - 1657.) autor je brojnih melodrama (melodrama je dramski oblik u kojemu se neki dijelovi pjevaju, a nastala je u baroku kao rezultat pokušaja da se obnovi antička tragedija).

Između ostalih, Palmotić je napisao melodramu ***Pavlimir*** o unuku prognanog kralja Radislava koji se vraća iz Rima na djedovsko prijestolje. Temu je uzeo iz *Ljetopisa Popa Dukljanina.*

Ivan Bunić Vučić (1591. - 1658.) autor je pjesničke zbirke ***Plandovanja*** kojom nastavlja petrarkističku tradiciju, ali unosi i barokna obilježja: refleksije o prolaznosti, metafore, kontraste, poredbe.

Isusovac **Ignjat Đurđević** (1675. - 1737.) autor je zbirke pjesama ***Pjesni razlike*** te poeme ***Uzdasi Mandeljene pokornice*** koje, iako nastale u 18. st., pokazuju odlike baroka.

II. OZALJSKI KRUG PISACA

Petar Zrinski (1621. - 1671.) preveo je s mađarskog ep svoga brata Nikole ***Adrianskoga mora sirena***.

Fran Krsto Frankopan (1643. - 1671.) u zatvoru[8] u Bečkom Novom Mjestu napisao je zbirku pjesama ***Gartlic za čas kratiti.*** Značajan je i kao prvi prevoditelj Molièrea na hrvatski jezik.

Ana Katarina Zrinski (1625. - 1673.) služeći se, kao i ostali pripadnici toga kruga ozaljskom kajkavštinom pomiješanom sa štokavsko-ikavskim elementima, napisala je molitvenik ***Putni tovaruš.***

III. KAJKAVSKI KRUG PISACA

Isusovac ***Juraj Habdelić*** (1609. - 1679.) autor je religijsko-moralizatorskih djela ***Zrcalo mariansko*** te crkvene propovijedi ***Pervi oca našega Adama greh*** te kajkavsko-latinskog rječnika ***Dictionar***.

IV. SLAVONSKI KRUG PISACA

Isusovac ***Antun Kanižlić*** (1699. - 1777.) značajan je po svom epu ***Sveta Rožalija***, stihovanoj pripovijesti o Rožaliji, svetici iz Palerma.

V. DJELATNOST VJERSKIH REDOVA

ISUSOVCI

Uz već spomenutu književnu (i leksikografsku) djelatnost Jurja Habdelića i Antuna Kanižlića, djelovali su sljedeći leksikografi.

[8] Sudbina hrvatskih plemića Zrinskog i Frankopana tema je Kumičićeva romana *Urota zrinsko-frankopanska* (1894.).

Jakov Mikalja, autor hrvatsko-talijansko-latinskoga rječnika ***Blago jezika slovinskoga***.

Juraj Križanić, misionar, zalagao se za jezik kojim je i pisao – sveslavenski, mješavinu staroslavenskoga, ruskoga i hrvatskoga (čakavsko-ikavskog s primjesom kajkavštine).

PAVLINI

Godine 1582. pavlini u Lepoglavi utemeljuju filozofsko-teološki studij koji će 1671. postati visokoškolska ustanova.

Pavlinski zbornik je rukopisni zbornik pjesama na kajkavskome koje su se pjevale tijekom liturgije.

Ivan Belostenec autor je dvojezičnoga kajkavsko-latinskog rječnika ***Gazophylacium*** (***Riznica***)[9]

FRANJEVCI

U Bosni, gdje su franjevci razvili književnu i kulturnu djelatnost, djeluje **Matija Divković**, autor nabožnih tekstova ***Beside***.

18. IVAN GUNDULIĆ (1589. – 1638.)

SUZE SINA RAZMETNOGA, 1622. i 1623.

TEMA Tema djela preuzeta je iz Lukina evanđelja, a govori o izgubljenom sinu koji se skrušeno vraća ocu nakon što je potrošio novac od imanja, a on ga prima u svoje okrilje.

VRSTA DJELA *Suze sina razmetnoga* religijska je barokna poema koja se naziva i plačem jer je riječ o grješniku koji se plačući kaje.

DIJELOVI POEME Poema ima tri dijela (plača): *Sagrješenje, Spoznanje* i *Skrušenje.*

ALEGORIČNOST Završno pomirenje razmetnog sina s ocem označava i pomirenje s Bogom. To je alegorijska poruka svima koji su skrenuli s pravog puta u protestantizam da se mogu vratiti u krilo Crkve i da će im biti oprošteno.

STIL Obilježja Gundulićeva stila jesu brojne metafore, poredbe, refleksije o prolaznosti života, kontrasti i domišljato zaokruživanje vlastitih misli.

DUBRAVKA, 1628.

RADNJA Osnovni motiv ove pastirske igre je ljubav prema rodnom gradu i njegovoj slobodi. U početku igre saznajemo od pastira da se u Dubravi slavi Dan slobode i da se po starom običaju trebaju vjenčati najljepši pastir i pastirica.

To su Dubravka i Miljenko. Međutim, bogati Grdan je potplatio suce i oni su mu dodijelili Dubravku. Kod svadbene svečanosti se zatresao hram, a stup boga Lera se počeo znojiti. Kad je u hram stupio Miljenko, trešnja je prestala, a lice boga Lera se razvedrilo. Jedna zraka pala je na Miljenkovo lice; svi su to shvatili kao znamenje i Dubravku dodjeljuju Miljenku.

ALEGORIČNOST Gundulić ovom pastirskom igrom ukazuje suvremenicima na zlo koje ugrožava dubrovačku slobodu i postojanje Dubrovnika kao samostalne republike. Jedan od osnovnih poroka je podmićivanje.

Dubrava je grad Dubrovnik, Dubravka i Miljenko su predstavnici dubrovačke vlastele, a Grdan predstavnik bogatoga građanstva.

Poruka je jasna: vlast treba ostati u rukama vlastele (to je i Božja volja i volja naroda), a ne u rukama bogatih građana koji položaj nastoje steći podmićivanjem.

STIH Smjenjuju se dvostruko rimovani dvanaesterci i osmerci.

OSMAN

TEMA Tema djela je povijesna: bitka kod Hoćima u kojoj je poražena turska vojska (1621. g.).

OPSEG Ep ima 20 pjevanja, od kojih je 14. i 15.[10] dopunio Ivan Mažuranić, hrvatski pjesnik iz 19. st., autor epa *Smrt Smail-age Čengića.*

---

[9] Iz *Gazophylaciuma* je Miroslav Krleža učio kajkavski za *Balade Petrice Kerempuha* (1936.).

[10] Zamišljeni pronalazak 14. i 15. pjevanja *Osmana* tema je suvremenog romana *Koraljna vrata* Pavla Pavličića.

OSNOVNI FABULARNI TOKOVI 1. Osmanova namjera da krene na istok obnoviti i ojačati vojsku
2. Ali-pašin odlazak među Poljake da sklopi primirje
3. Kazlar-aga traži Osmanu ženu
4. Pobuna janjičara i Osmanova smrt

STIL U epu nema kronološkog tijeka fabule, stih je osmerac, s mnogo stilskih sredstava i aforističkih izražaja, od kojih su najpoznatiji stihovi:

Kolo od sreće uokoli
vrteći se ne pristaje:
tko bi gori, eto je doli,
a tko doli, gori ostaje.

19. KLASICIZAM

TRAJANJE Javlja se u Francuskoj u 17. stoljeću.

BAROK	KLASICIZAM
- prevladava uvjerenje da umjetničko djelovanje pretpostavlja KVANTITETU: gomilanje stilskih sredstava, da književni oblici moraju biti opsežni - opsežni epovi, opsežni romani - CILJ: UMJETNOST TREBA BITI RASKOŠNA I ODISATI REPREZENTATIVNIM SJAJEM[11].	- više nije bitna kvantiteta (gomilanje i opsežnost), nego KVALITETA RAZMIŠLJANJA (to je utjecaj Decartesove filozofije racionalizma). Napušta se barokna kićenost, a zalaže se za jasnoću stila (sve mora biti jasna i skladna cjelina), savršenstvo forme (uglavnom se piše aleksandrincem stihom od 12 slogova s cezurom iza 6. sloga i naglaskom na 6. i 12. slogu) i uzvišen govor.

UZOR Uzor klasicizmu je ANTIČKA KNJIŽEVNOST.

Sam naziv klasicizam dolazi od latinske riječi *classici scriptores*, što znači pisci prvoga reda, uzorni pisci, za pisce ovoga razdoblja. To su bili antički pisci[12]. „Poimanje umjetnosti i umjetnička djelatnost je oponašanje uzora pri čemu se poštuju pravila za umjetničko stvaranje."

FILOZOFIJA RACIONALIZMA

Racionalizam je filozofski pravac; pitanja i probleme čovjekove egzistencije racionalisti istražuju oslanjajući se na razum, tj. vlastite spoznajne mogućnosti. Objektivnu stvarnost moguće je spoznati jedino razumom.

Rene Decartes (1596. – 1650.) autor je djela ***Rasprava o metodi,*** poznat po izreci: *Mislim dakle jesam*. Čovjek je ponajprije misaono biće zato Descartes odgovara i na pitanje: *kako misliti?*

1. NAČELO: ništa ne prihvaćamo kao istinito osim onoga što spoznajemo jasno i razgovjetno.
2. ANALITIČKO NAČELO: teškoću treba raščlaniti na jednostavne dijelove.
3. NAČELO: ići od jednostavnoga ka složenome.
4. NAČELO PROVJERAVANJA potpunosti postupka.

TEORETIČAR KLASICIZMA Od književnog se djela zahtijeva da bude:

➨ RACIONALNO (sve mora biti po razumu)
➨ MORALISTIČNO (da govori o pitanjima morala)
➨ DIDAKTIČNO (poučno).

---

[11] Zato u baroku nastaje opera – barokna sinteza teatarske igre, dekorativnosti i glazbe.
[12] Stoga u tom razdoblju dominiraju tragedija i komedija.

Najznačajniji teoretičar klasicizma je **Boileau** (1636. – 1711.) koji u svom djelu ***Pjesnička umjetnost*** savjetuje piscima da prije nego što počnu pisati nauče ispravno misliti. Pjesnici moraju zavoljeti razum da bi im od njega djela stekla slavu i vrijednost.

TRAGEDIJE **Jean Racine** (1639. – 1699.) autor je tragedije ***Fedra***, a **Pierre Corneile** (1608. – 1684.) tragedije ***Cid***.

20. PIERRE CORNEILLE (1606. – 1684.)

CID, 1636.

TEMA Tema tragedije je ljudska razapetost između ljubavi i dužnosti.

LIKOVI Don Rodrigo je zaljubljen u Himenu i ona u njega, ali zbog svađe njihovih očeva oni potiskuju svoju ljubav vođeni osjećajem časti i dužnosti očuvanja obiteljskog ugleda. Oni se nisu samo spremni odreći ljubavi, nego su spremni poželjeti smrt voljene osobe.

Nakraju se, po kraljevoj želji, oni ipak trebaju vjenčati.

STIH Stih i ove tragedije je aleksandrinac.

STIL U djelu se naglašava potreba racionalnog ponašanja (prema razumu, a ne prema osjećajima), potreba poštovanja morala i običaja sredine u kojoj čovjek živi (važnost časti i ugleda obitelji).

Pisac pokazuje čitatelju (gledatelju) što bi se moglo dogoditi u slučaju izbora jedne odnosno druge mogućnosti.

IZVOR Priča o Cidu do Corneillea je došla putem drame *Cidova mladost* Guillena de Castra.

21. JEAN RACINE (1639. – 1699.)

FEDRA, 1677.

IZVORI Racinovi uzori su antički: Euripidov *Hipolit* i Senekina *Fedra*.

TEMA Tema tragedije je ljudska razapetost između strasti i krivnje.

RADNJA Fedra, žena kralja Tezeja, zaljubljena je u svog posinka Hipolita. Budući da joj je muž već dugo odsutan i da joj dolaze glasine kako je mrtav, ona otkriva Hipolitu svoju ljubav. Otkriva se da Tezej nije mrtav te Fedra, očajna zbog straha od sramote i spoznaje da Hipolit voli mladu Ariciju, slaže mužu da ju je Hipolit obljubio. Tezej proklinje sina Hipolita, koji nakon nekog vremena pogiba. Fedra ispija otrov i, mučena osjećajem krivnje priznaje Tezeju svoju ljubav spram Hipolita.

STIH Stih tragedije je aleksandrinac (12 slogova s cezurom iza šestog sloga)

U skladu s klasicističkim racionalizmom, moralističnošću i didaktičnošću, u djelu se osuđuje:

- nerazumno, griješno ponašanje odnosno nedopuštena ljubav
- nemoral glavne junakinje (spremnost na preljub i laž); didaktičnost je vidljiva u poruci gledatelju da treba shvatiti kako kršenje društvenih normi vodi u smrt.

22. MOLIERE

Škrtac

Najznačajniji francuski komediograf toga doba je **Jean Baptiste Poquelin** nazvan **Molière** (1622. – 1673.), autor brojnih komedija (***Škrtac, Mizantrop, Škola za žene*** ...).

SADRŽAJ ***Škrtac*** – komedija nastala po uzoru na **Plauta.** Škrtac je stari Harpagon koji skriva svoj novac, pravi se siromašan, a toliko je opsjednut novcem da mu je na vrijednosnoj ljestvici novac na prvom

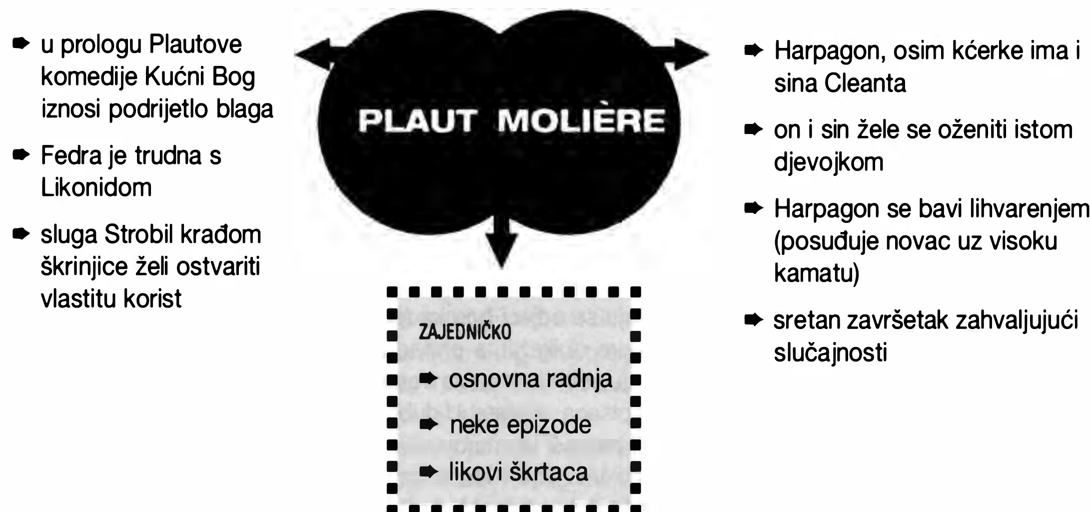
mjestu. Zato on zapostavlja osjećaje i ljubav prema djeci smatrajući ih, kao i sve ostale, opasnošću za svoj novac. Harpagon se čak želi oženiti djevojkom u koju je zaljubljen njegov sin, a kad mu ukradu škrinjicu, postaje očajan. Završetak je sretan zahvaljujući Anselmu, ocu mladića koji je zaručnik Harpagonove kćerke Elise i djevojke u koju je zaljubljen Harpagonov sin Cleant, a kojom se Harpagon namjerava oženiti.

Anselmo pristaje platiti dvostruku i Harpagonu odijelo, a što je najvažnije, vraćena mu je i škrinjica s novcem (koji je ukrao sluga La Flèche).

Molière ovdje govori o gubljenju plemenitosti zbog škrtosti, osuđuje takvo ponašanje i upozorava da škrtost deformira ljudski karakter.

MOLIÈRE I PLAUT

Molière preuzima i djelomično preinačuje Plautov tekst.

ŠKRCI U PLAUTA, DRŽIĆA i MOLIÈREA

I. **NA PRVOM IM JE MJESTU NOVAC,**
II. **OPSJEDNUTI SU NOVCEM,**
III. **NE TROŠE GA, NEGO ČUVAJU,**
IV. **OSTAJU BEZ NOVCA,**
V. **TO IH NE MIJENJA NEGO IZBEZUMLJUJE,**
VI. **SREĆA VLASTITE DJECE IM JE SPOREDNA,**
VII. **NE MIJENJAJU SVOJ ODNOS PREMA NOVCU.**

23. PROSVJETITELJSTVO U EUROPSKIM KNJIŽEVNOSTIMA

TRAJANJE I ZNAČAJKE Prosvjetiteljstvo se određuje kao opći kulturni građanski pokret u europskim zemljama u 18. st.

Začetak mu je u Engleskoj, a najpotpunije je ostvaren u Francuskoj. Jedinim obrascem ponašanja smatra se razum, ističe se znanstveni duh i učenost, kao i potreba prosvjećivanja naroda.

PREDSTAVNICI I DJELA Za ovo su razdoblje osobito značajni:

FRANCUSKA KNJIŽEVNOST
- Voltaire (1694. - 1778.) - Denis Diderot (1713. - 1784.) - Jean-Jacques Rousseau (1712. - 1778.)

Voltaire je autor romana ***Candide ili optimizam*** u kojem se ruga Leibnizovoj filozofiji optimizma. *(Svijet je dobar, zlo je granica dobrog jer da je Bog stvorio apsolutno dobro, stvorio bi sam sebe.)*

Candide putujući upoznaje taj „dobar svijet": ratove, ubojstva, inkviziciju ..., on uviđa da je svijet zao i da u sitnim stvarima leže sreća i zadovoljstvo. Pojedinac ne može promijeniti svijet, ali u okvirima svog malog života može biti sretan.

Denis Diderot je pokretač francuske ***Enciklopedije*** (1772.) u kojoj su obuhvaćena sva dotadašnja znanja i pisac romana u kojima dolaze do izražaja njegova razmišljanja o moralu i društvenim odnosima.

Jean-Jacques Rousseau je preteča romantizma svojim romanom ***Julija ili Nova Heloiza*** zbog naglašene sentimentalnosti u djelu u kojem daje idealiziranu sliku vlastite nesretne ljubavi.

24. PROSVJETITELJSTVO U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

TRAJANJE I ZNAČAJKE Javlja se u 18. stoljeću.

Književnost u ovom razdoblju ima moralno-didaktični karakter i uviđa se značenje ***prosvjete i kulture pa se književnim djelima želi prosvijetliti narod***.

U hrvatskoj književnosti 18. st. zamjećuju se odjeci baroka (glavni predstavnik je Ignjat Đurđević, dubrovački pjesnik čija djela svojim stilskim obilježjima pripadaju baroku). U djelima Matije Petra Katančića vidljivi su odjeci klasicizma. Svoju zbirku pjesama *Jesenji plodovi* piše na latinskom jeziku, uključujući se na taj način u krug hrvatskih pisaca latinista. U dubrovačkom latinizmu 18. st. intenzivna je prevodilačka djelatnost (Rajmundo Kunić prevodi Homerovu *Ilijadu*, Brno Zamanja prevodi na latinski *Odiseju*. Đuro Hidža prevodi na hrvatski Vergilija i Horacija, a Đuro Ferić basnopisca Fedra). Prosvjetitteljske ideje vidljive su u djelima A. K. Miošića, M. A. Relkovića i T. Brezovačkog.

PREDSTAVNICI I DJELA		
DALMACIJA	SLAVONIJA	SJEVERNA HRVATSKA
Andrija Kačić Miošić (1704. - 1760.)	Matija Antun Relković (1732. - 1798.) Matija Petar Katančić (1750. - 1825.)	Tituš Brezovački (1757. - 1805.)

Tituš Brezovački je autor dviju kajkavskih komedija ***Diogeneš*** i ***Matijaš grabancijaš dijak*** u kojima Matijaš i Diogeneš, kao likovi prosvijećenih ljudi, upućuju na poroke koji postoje u njihovim sredinama (prijevare, potkupljivosti, laži, pohlepu, neukost, praznovjere), a koje treba kazniti i iskorijeniti.

Matija Antun Relković je autor djela ***Satir iliti divji čovik*** u kojem satir u desetercima govori Slavoncu što treba promijeniti u svom načinu života i kakve su štete od zaostalih turskih običaja. Osnovni preduvjeti napretka su obrazovanje i marljivost te pobožnost.

Andrija Kačić Miošić, ***Razgovor ugodni naroda slovinskog*** je zbirka sastavljena od epskih pjesama u desetercu i proznih tekstova. Kačić na štokavštini opjevava povijesne događaje, osobito o borbi s Turcima, kako bi politički i moralno osvijestio hrvatski narod. Djelo je bilo vrlo popularno i zbog teme i zbog stila koji podsjeća na narodno pjesništvo.

Matija Petar Katančić, autor je zbirke stihova na latinskom i hrvatskom jeziku ***Jesenji plodovi***. Osobito je značajan po tome što je prvi u cijelosti preveo Bibliju na hrvatski jezik, a objavljena je 1831. godine.

25. ROMANTIZAM

TRAJANJE Romantizam je općekulturni i umjetnički pokret koji se javlja potkraj 18. stoljeća, a punu afirmaciju doživljava između 1800. i 1830.

DRUŠTVENO-POLITIČKA SITUACIJA Romantizam se javlja u doba velikih društvenih potresa kao što su: Francuska revolucija (1789.), Napoleonov uspon, ratovanja, pad. Ti društveni potresi utjecali su i na životni nazor: čovjek više ne vjeruje u sklad života kako ga je predočilo racionalističko 18. stoljeće. Odriče se ideala o vrhunskoj vlasti razuma i traži uporište u emociji i jakom individualizmu.

ZNAČAJKE Značajke romantizma su:
- suprotstavljanje klasicističkom racionalizmu
- oslanjanje na maštu i osjećaje
- individualizam (svaki je čovjek zasebno biće neovisno o društvenim konvencijama)
- pesimizam (nastao je iz nesklada osobnih i društvenih interesa)
- isticanje prirode u kojoj romantičari pronalaze spas za svoju „ranjenu" dušu (oni bježe u prirodu koja im postaje zamjena za ljudsko društvo odnosno pejsaž je odraz stanja pjesnikove duše)
- javljanje pojma „svjetska bol" ili romatičarskog pesimizma
- jačanje općenitog zanimanja za nacionalnu povijest i folklor

TEMATIKA ➨Okultna (nedokučiva) i mistična (tajanstvena) tematika (E. A. Poe)
➨Intimne teme (Alphonse de Lamartine, J. W. Goethe)
➨Nacionalno-povijesni tematski krug (Victor Hugo)
➨Daleki nepoznati krajevi (George Gordon Byron)
➨Odmetništvo i sukob sa zakonom (Friedrich Schiller)

PRETEČA **FRANCUSKA**: Začetke romantičarskog životnog nazora nalazimo u djelima francuskog prosvjetitelja Jean-Jacquesa Roussea. U svojim djelima *(Julie* ili *Nova Heloiza* i *Ispovijedima)* utirao je put romantičarskom subjektivizmu i osjećajnosti.

Njegov je roman *Julie* ili *Nova Heloiza* primjer sentimentalno-ljubavnog romana koji je do punog intenziteta dignuo ljudsku emociju. Nagovještaj romantičarskog subjektivizma vidljiv je u autobiografskim *Ispovijedima.*

NJEMAČKA: Između 1770. i 1785. g. u Njemačkoj se pojavljuje predromantičarski pokret Sturm und Drang (oluja i nagon). Unutar tog pokreta razvili su se najznačajniji njemački romantičari Johann Wolfgang Goethe i Friedrich Schiller.

ENGLESKA: U Engleskoj je predromantizam prepoznatljiv u zanimanju za folklor, u nastanku pjesništva grobljanskog ugođaja i u tzv. gotičkom romanu (mračno-fantastičnom romanu čija se radnja zbiva u egzotičnim zemljama).

ZNAČAJKE ROMANTIČARSKE ESTETIKE Lirika prodire u ostale književne radove, osobito u epiku, pa tako nastaje poema koju su romantičari osobito njegovali. Pojavljuje se i umjetnička bajka (*H. C. Andersen*) i povijesni roman (*Victot Hugo* i *Walter Scott*).

PREDSTAVNICI				
NJEMAČKA KNJIŽEVNOST	ENGLESKA KNJIŽEVNOST	FRANCUSKA KNJIŽEVNOST	AMERIČKA KNJIŽEVNOST	RUSKA KNJIŽEVNOST
Johann Wolfgang Goethe (1749. - 1832.) Friedrich Schiller (1759. - 1805.) Johann Gotfried Herder (1744. - 1803.)	George Gordon Byron (1788. - 1824.) William Wordsworth (1770. - 1850.)	Alphonse de Lamartine (1790. - 1869.)	Edgar Allan Poe (1809. - 1849.)	Mihail Jurjevič Ljermontov (1814. - 1841.)

NJEMAČKA KNJIŽEVNOST

JOHAN WOLFGANG GOETHE, *Patnje mladog Werthera*

Roman pisan u epistolarnoj formi, prikazuje hipersenzibilnog, maštanju sklonog i umjetnički nastrojenog pojedinca koji uživa u prirodi, želi slobodu, ne poštuje društvene konvencije, a zbog nesretne ljubavi život završava samoubojstvom.

Friedrich Schiller: ***Razbojnici.*** Drama u kojoj se prikazuje pojedinac koji nasiljem želi ostvariti bolji i pravedniji svijet, no uviđa da to nije moguće.

Johann Gotfried Herder je skupljao narodne pjesme iz različitih zemalja te izdao dvije zbirke narodnih pjesama među kojima je i ***Hasanaginica*** u Goetheovu prijevodu.

ENGLESKA KNJIŽEVNOST

GEORGE GORDON BYRON, *Hodočašće Childea Harolda*

To je poema u kojoj pojedinac nastoji osmisliti svoj život putovanjima, ali mu ona ne donose smirenje. Childe Harold je primjer demonskog junaka (prividno je emocionalno hladan, ali ga odlikuje izuzetna unutarnja snaga zahvaljujući kojoj slijedi svoj put bez obzira na mišljenje društva). Na temelju ovoga književnog lika i djela nastao je pojam *bajronizam* – pesimističan svjetonazor vođen idejom da zlu u svijetu nema lijeka.

WILLIAM WORDSWORTH, *Sunovrati*

U ovoj lirskoj pjesmi prikazano je polje narcisa i njihov ples pod naletom vjetra. Priroda je izvor očaravajuće ljepote, a čovjek je očaran tom ljepotom koja ga čini radosnim.

Priroda tako postaje tješiteljica koja svojom ljepotom omogućuje čovjeku da prevlada tugu, samoću i bol.

C) FRANCUSKA KNJIŽEVNOST

ALPHONSE DE LAMARTINE, *Jezero*

U ovoj ljubavnoj lirskoj pjesmi lirski je subjekt tužan jer je njegova ljubavna sreća dio prošlosti. Lirski subjekt se obraća jezeru prisjećajući se sretnih trenutaka provedenih s voljenom ženom. Sreća je prolazna i neponovljiva, čovjek je prolaznik na Zemlji, zato mora iskoristiti i što intenzivnije proživjeti svaki trenutak svoga života.

D) RUSKA KNJIŽEVNOST

MIHAIL JURJEVIĆ LJERMONTOV, *Junak našeg doba*

DIJELOVI ROMANA Roman se sastoji od pet pripovjedaka: ***Maksima Maksimič***, ***Bela***, ***Kneginjica Mery***, ***Tamanj*** i ***Fatalist***.

TEMA Temu romana pisac najavljuje u predgovoru: prikazati lik suvišnog čovjeka koji utjelovljuje poroke cijeloga naraštaja, ali ne zato da bi te poroke ispravljao, nego da bi ih pokazao odnosno upozorio na bolest.

GLAVNI LIK Sve su pripovijetke povezane likom Pečorina. Naime, na putu kroz Kavkaz pripovjedač susreće Maksima Maksimiča koji mu pripovijeda o Pečorinu. Pečorin je s Maksimom Maksimičem službovao u nekom udaljenom mjestu. Drugoga dana oni susreću Pečorina koji se ponaša hladno i suzdržano, što Maksima Maksimiča razljuti. Zato on daje pripovjedaču Pečorinove bilješke, njegov dnevnik da čini s njim što želi, a pripovjedač ga objavljuje. Pečorin traga za uzbuđenjima, ništa ga trajno ne usrećuje, nego samo privremeno zadovoljava. On odbacuje miran građanski život i čezne za nedokučivim.

ROMANTIČARSKI ELEMENTI vidljivi su u iznošenju vlastite misli i osjećaja (preko Pečorinova dnevnika); radnja se zbiva u egzotičnim predjelima ruske divljine; osjećaj vlastite različitosti s obzirom na društvo i ljubavne teme.

E) AMERIČKA KNJIŽEVNOST

EDGAR ALLAN POE, *Gavran*

Ishodište poeme je usamljenost, intimno razočaranje i bol lirskog subjekta zbog smrti voljene žene. Mističnost izvire iz činjenice da je ponoć, lirski subjekt proučava stare, prašnjave knjige, čuje se kucanje i ulazi – gavran.

Gavran sa svojim riječima *Nikad više* ističe nemogućnost duševnog oporavka lirskog subjekta i njegova ponovnog uključivanja u život. Gavran je simbol zla, prokletstva i smrti, mračna sila koja guši razum i uništava čovjekovu nadu i vjeru u budućnost.

Crni mačak

Pripovijetka prikazuje ljudsku sklonost zlu, nanošenju zla bez pravog motiva. Nastranost i zlo su najiskonskiji poriv ljudskog srca, a ovdje se javlja u različitim oblicima: kao mrzovoljnost, razdražljivost, bezobzirnost, okrutnost i na kraju hladnokrvno ubojstvo. Crni mačak je materijalizacija pripovjedačeve zle ćudi i u njemu se javlja želja da je uništi. Vješala na mačkovom trbuhu upozoravaju ga da je zločinac, ali i da će biti kažnjen. Mačak pobjeđuje, ali i pravda – zlo će biti kažnjeno (policija zahvaljujući mačku otkriva pripovjedačev zločin).

Javlja se i umjetnička bajka (**H. C. Andersen**) i povijesni roman (**Victor Hugo** i **Walter Scott**).

26. FRIEDRICH SCHILLER (1759. – 1805.)

RAZBOJNICI, 1782.

RADNJA Franz Moor smišlja plan kako bi brata Karla oklevetao pred ocem da bi ga se otac odrekao i ostavio nasljedstvo Franzu.

Taj mu plan uspijeva i Franz piše Karlu pismo da ga se otac odriče. Iz očaja Karl postaje vođom razbojnika smatrajući da je svijet zao i da se zlim ljudima treba osvetiti.

Zato čini mnoga razbojstva služeći se nasiljem. S vremenom odluči posjetiti dvor svoga oca i to, naravno, prerušen. Zatiče svoju zaručnicu Amaliju koju Franz nastoji preoteti i oholog Franza koji je proglasio oca mrtvim, a zapravo ga je zatočio u šumi, u napuštenom zamku. S vremenom Karl otkriva istinu, oslobađa oca koji mu umire na rukama.

Želi se osvetiti Franzu, ali on se sam ubija. Karl ne može napustiti razbojnike, obvezuje ga obećanje. Odluči se predati vlastima, ali želi da ga prijavi neki siromašan čovjek s mnogo djece kako bi dobio novčanu nagradu. Prije toga Amalija ga preklinje da je ubije jer ne može živjeti bez njega i on to učini.

KARL MOOR Osnovni problem u ovoj drami je sukob pojedinca s društvom što vidimo na primjeru Karla Moora. Nakon što prima pismo da ga se otac odriče, on je očajan i odluči promijeniti svijet. Po toj svojoj odluci on je uzvišen lik, ali sredstvo koje bira da bi ostvario taj svoj cilj je razbojstvo, nasilje i ubojstvo. Po tome je ubojica i negativan lik. Ne može ga opravdati ni činjenica da uzima bogatima kako bi pomogao siromašnima. Na kraju se Karl duhovno mijenja: spoznaje da je pogriješio odnosno da pojedinac nema pravo nasiljem mijenjati svijet. Za tu svoju zabludu spreman je platiti i podnijeti kaznu. Da u njemu ima plemenitosti potvrđuje i završno nastojanje da se time okoristi netko siromašan.

FRANZ MOOR Za razliku od Karla koji je ubojica i razbojnik, ali u kojem ima dobrote, plemenitosti i ljubavi, Franz je potpuno negativan lik: sebičan, pun mržnje, dvoličan, bezosjećajan, ljubomoran, pohlepan, okrutan i zavidan.

Svoj život završava kukavički – samoubojstvom zbog straha od suočavanja s Karlom.

27. JOHANN WOLFGANG GOETHE (1749. – 1832.)

PATNJE MLADOG WERTHERA, 1774.

SADRŽAJ Werther je pravnik, a bavi se slikarstvom, voli književnost i osjećajan je.

U gradu u koji dolazi srediti papire oko majčinog nasljedstva zaljubljuje se u Lottu, plemenitu i prelijepu djevojku koja nakon majčine smrti brine o svojoj braći. Iako zna da je Lotta zaručena, Werther ne može savladati svoje osjećaje i zaljubi se, a njegova ljubav ne prestaje ni kad se vrati Albert, Lottin zaručnik. Albert je potpuna suprotnost Wertheru: racionalan je, hladan poslovan čovjek, ne dolazi u sukob s društvom, realan je, snalažljiv i na svoj način voli Lottu.

Werther pokušava zaboraviti Lottu odlaskom u drugi grad, ali ne uspijeva i vraća se. Ne mogavši se pomiriti s činjenicom da Lotta pripada Albertu, a ne želeći narušiti njihov sklad, Werther bira jedino rješenje svih svojih dvojbi – samoubojstvo.

ZNAČENJE ROMANA Roman je pisan u epistolarnoj formi (formi pisama) koja pogoduje izražavanju misli i osjećaja. Značenje romana je:

- ➡ DOKUMENTARNO-SOCIJALNO jer su sklonosti i težnje mladog Werthera djelomično sklonosti i težnje Goetheova vremena.
- ➡ PSIHOLOŠKO ZNAČENJE jer su opisana Wertherova unutarnja previranja i težnja za slobodnim razvojem ljudske ličnosti.

WERTHER KAO ROMANTIČARSKI JUNAK Werther je romantičarski junak kojim upravlja strast, a ne razum, sklon je maštanju, uživa u prirodi, u opreci s društvom, pesimističan.

WERTHEROV ODNOS PREMA LJUBAVI I SMRTI Ljubav je za Werthera patnja, bolest koja mu onemogućuje racionalno prosuđivanje i koja uništava sve sile njegove prirode. On joj se ne može oduprijeti i jedini izlaz za njega je samoubojstvo, odraz njegova pesimizma i nemogućnosti ostvarenja ljubavi koja je smisao njegova života. Smrt mu predstavlja oslobođenje od boli, ali i otvara nadu u ponovni susret i ostvarenje sreće s Lottom u nekoj novoj dimenziji postojanja.

28. HRVATSKI NARODNI PREPOROD

TRAJANJE Hrvatski narodni preporod traje od 1830. do 1860. godine. Osim književnosti i kulture, pokret je obuhvatio gospodarstvo i politiku. U povijesno-političkom smislu razdoblje od 1830. do 1843. naziva se ilirskim pokretom, a od 1843. do 1848. hrvatskim narodnim preporodom.

ZNAČAJKE Hrvatski narodni preporod započeli su mladi intelektualci koji su se nalazili na školovanju u inozemstvu (u Beču i Pešti) i tamo se počeli zanositi idejom sveslavenstva, idejom o ujedinjenju svih južnih Slavena. Shvatili su da prije političkog ujedinjenja najprije treba jezično ujediniti Hrvate.

OSTVARENJA HRVATSKOG NARODNOG PREPORODA

- Na teritoriju cijele Hrvatske postavljene su čvrste osnove jedinstvenom književnom jeziku i pravopisu.
- Početak je to novije hrvatske književnosti.
- U okviru zagrebačke Narodne čitaonice 1842. je osnovana „Matica ilirska".
- Zahvaljujući **Matiji Smodeku** 1845. g. utemeljena je Katedra za ilirski jezik i književnost (od 1845. g. ponovno je dopušteno ilirsko ime, ali samo kao književni pojam).

PREDSTAVNICI			
LIRIKA	EPIKA	DRAMA	DISKURZIVNI OBLICI
Petar Preradović (1818. - 1872.) **Stanko Vraz** (1810. - 1851.)	**Ivan Mažuranić** (1814. - 1890.)	**Ivan Kukuljević Sakcinski** (1816. - 1889.)	**Matija Mažuranić** (1817. - 1881.) **Stanko Vraz** (1810. - 1851.) **Antun Nemčić** (1813. - 1849.) **Ljudevit Gaj** (1809. - 1872.)

LJUDEVIT GAJ

Idejni i stvarni nositelj pokreta je **Ljudevit Gaj**.

- 1830. ***Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisanja*** u kojoj je Gaj pojednostavio pravopis uvevši dijakritičke znakove.
- 1835. pokreće „Novine horvatske" sa sadržajem uglavnom političkog i gospodarskog karaktera i s književno-zabavnim dijelom „Danica horvatska, slavonska i dalmatinska".
- 1836. novine mijenjaju ime u Ilirske narodne novine i „Danica ilirska".
- 1843. zabranjena je upotreba ilirskog imena, zato novine opet mijenjaju ime u „Narodne novine" i „Danica horvatska, slavonska i dalmatinska".

STANKO VRAZ

U pjesničkoj zbirci ***Đulabije*** Stanko Vraz povezuje dvije ljubavi – ljubav prema ženi (Ljubici Cantilli) i ljubav prema domovini.

Đulabije dolaze od turske riječ *đul* – slatke crvene jabuke mirisne poput ruže, a ovdje su jabuke pjesnikovi osjećaji koje on poklanja voljenoj ženi.

STRUKTURA Prva dva dijela zbirke nastala su za Ljubičina života, druga dva nakon njezine smrti. Stih je poljski krakovjak (šesterački katreni s rimom abcb). Vraza možemo smatati i osnivačem hrvatske književne kritike. U djelu ***Kritičeski pogledi*** kritički razmatra odnos suvremenog stvarlaštva i književne tradicije. Vraz je bio i urednik književnog časopisa „Kolo".

PETAR PRERADOVIĆ

Preradovićev ilirski opus je prilično velik i raznolik. S obzirom na tematske preokupacije uobičajeno je njegovu poeziju dijeliti na tri kruga:

- DOMOLJUBNU – npr. pjesme ***Jezik roda moga*** i ***Rodu o jeziku*** u kojima on iznosi svoju ljubav prema materinjem jeziku te misao da je jezik oznaka čovjekove nacionalnosti i individualnosti, a da bez jezika čovjek je bez identiteta. Pjesma ***Putnik*** je alegorija pjesnikova lutanja kroz tuđinu koja mu nije dala utočište i sreću jer je utočište, sreća i smisao jedino u domovini.
- LJUBAVNU – U pjesmi ***Mrtva ljubav*** pjesnik govori o ljubavi kao načelu svoga života koje ga vodi i usmjerava, a od čisto zemaljske i tjelesne postala je nebeska i duhovna.
- REFLEKSIVNU – Pjesma ***Ljudsko srce*** govori o trajnom ljudskom nemiru i želji da postigne što više.

BUDNICE U prvom desetljeću hrvatskog narodnog preporoda osobito su značajne budnice – domoljubne lirske pjesme koje su budile nacionalnu svijest u Hrvata. Tako je 1835. g. u „Danici" objavljena pjesma **Antuna Mihanovića** (1796. - 1861.) ***Horvatska domovina*** koju je 1846. uglazbio **Josip Runjanin**, a 1891. je prihvaćena za hrvatsku himnu.

DRAMA Prva drama u novijoj hrvatskoj književnosti je *Juran i Sofija* **Ivana Kukuljevića Sakcinskog** (1816. – 1889.) prikazana 1839. u Sisku, a govori o sukobu hrvatske vojske s Turcima kod Siska u 15. st.

PUTOPISI U ovom razdoblju napisana su i tri značajna putopisa: ***Pogled u Bosnu*** **Matije Mažuranića** (1817. – 1881.), ***Put u gornje strane*** **Stanka Vraza** i ***Putositnice*** **Antuna Nemčića** (1813. – 1849.).

29. IVAN MAŽURANIĆ (1814. – 1891.)

SMRT SMAIL-AGE ČENGIĆA, 1846.

STRUKTURA Ovaj se ep sastoji od pet pjevanja: AGOVANJE, NOĆNIK, ČETA, HARAČ i KOB.

1. AGOVANJE

Upoznajemo se sa središnjim likom – Smail-agom u trenutku njegove najveće snage i moći. U prvom je planu njegova bezdušnost i okrutnost prema zarobljenim Crnogorcima, ali i Turčinu – starcu Duraku jer je posumnjao u ispravnost njegova postupka prema Crnogorcima i upozorio ga da će se oni osvetiti.

2. NOĆNIK

Novica, sin ubijenog Duraka, šuljao se noću prema Cetinju – sjedištu crnogorskog vladike kako bi Crnogorce potaknuo na osvetu.

3. ČETA

U ovom pjevanju imamo dva osnovna motiva: Crnogorce kao snažan kolektiv koji želi uništiti zlo i Smail-aginu tiraniju i pokrštavanje Novice, a u svom govoru stari svećenik izražava pjesnikov prijekor Europi koja mirno promatra događaje na Balkanu.

4. HARAČ

Na početku ovog pjevanja prikazana je Smail-agina okrutnost dok skuplja harač, ali četa noću napada turski tabor i Smail-aga pogiba.

5. KOB

Smail-aga je sveden na običnu lutku koja se klanja svakome tko ulazi u sobu – slika poraza nekad nesavladive turske sile.

Opomena je to svakom silniku da dobro pobjeđuje nehumanost i nasilje.

ZNAČAJ MAŽURANIĆEVA EPA Ep ne prikazuje samo borbu Crnogoraca i Turaka, borbu kršćanstva i islama, nego pojedinačnu želju svakog naroda da se oslobodi od tuđinske vlasti s optimističnom porukom da se slogom, odlučnošću i hrabrošću zlo može pobijediti.

STIH I STIL U djelu se izmjenjuju deseterci i osmerci ukazujući na izmjenu epskih i lirskih dijelova s mnoštvom stilskih sredstava i aforizama.

30. PROTOREALIZAM

TRAJANJE Protorealizam ili predrealizam traje od 1860. do 1880./81. g.

OBILJEŽJA Sam naziv tog razdoblja (grč. *protos* – prvi) govori da je riječ o razdoblju u kojemu nema jedinstvenih stilskih obilježja, nego je njegovo značenje u tome što otvara put realizmu.

DRUŠTVENO-POLITIČKE PRILIKE U tom razdoblju nema tako intenzivne kulturne djelatnosti kao u hrvatskome narodnom preporodu, a razlozi su politički:

- Hrvatska je dio Austro-Ugarske Monarhije
- od 1850. do 1860. g. provodi se germanizacija zbog trajanja Bachova apsolutizma

– tek je 1848. ukinuto kmetstvo, plemstvo propada, građanske klase još nema.

Zato je bilo nemoguće očekivati razvoj književnosti. Nakon 1860. (nakon ukidanja Bachova apsolutizma) u Hrvatskoj jača stranački život. Djeluju Unionistička stranka, Narodna stranka i Stranka prava.

OSTVARENJA – velika uloga narodnjaka u prosvjećivanju naroda

– zaslugom narodnjaka Josipa Jurja Strossmayera osnovana je 1867. g Jugoslavenska (danas Hrvatska) akademija znanosti i umjetnosti

– Šenoa je autor prvoga cjelovitog povijesnog romana u novijoj hrvatskoj književnosti (*Zlatarovo zlato*, 1871. g.)

– začeci:
- ➨ novele (Mirko Bogović)
- ➨ realističke pripovijetke (Adolf Veber Tkalčević)
- ➨ slavenske filologije (Vatroslav Jagić)
- ➨ književne povijesti (Vatroslav Jagić)

– afirmacija:
- ➨ povijesnog romana (August Šenoa)
- ➨ društvenog romana (Josip Eugen Tomić)

PREDSTAVNICI Najznačajnije ime u tom razdoblju je August Šena (1838. – 1881.) koji je zbog opsežnoga i kvalitetnoga književnog djelovanja obilježio cijelo razdoblje, koje zato i nazivamo Šenoinim dobom.

OSTALI PREDSTAVNICI	
PJESNIŠTVO	PROZA
– uglavnom je domoljubno i ljubavno.	Rikard Jorgovanić (1853.-1880.)
Rikard Jorgovanić (1853.-1880.)	Josip Eugen Tomić (1843.-1906.)
Franjo Marković (1845.-1914.)	Adolf Veber Tkalčević (1825.-1889.)

31. August Šenoa (1838. – 1881.)

PRIJAN LOVRO, 1875.

Šenoin stav prema hrvatskoj književnosti vidljiv je u uvodu pripovijetke ***Prijan Lovro*** u kojem pripovjedač razgovara s udovicom o hrvatskoj književnosti. Ona mu govori kako i ne čita hrvatske romane i novele jer su sve pisane na isti način čemu se ona i ne čudi jer smo mi mali narod pa i nemamo zanimljivih događaja.

Pripovjedač na to odgovara kako događaja imamo, ali nemamo pravih pisaca. Zato on pripovijeda tužnu priču o pametnom i darovitom Lovri koji zbog svog seljačkog podrijetla i neimaštine nije mogao uspjeti u životu (usprkos darovitosti, inteligenciji, obrazovanju).

Osim toga, Šenoa je ovom pripovijetkom načeo temu o problemu intelektualca neshvaćenog u sredini u kojoj se kreće i živi koja će u hrvatskoj književnosti dobiti značajno mjesto u djelima pisaca kasnijih književnih razdoblja.

ZLATAROVO ZLATO, 1871.

ZNAČAJ ROMANA Šenoa je napisao i prvi cjeloviti povijesni roman u novijoj hrvatskoj književnosti: ***Zlatarovo zlato*** (1871. g.).

TEMA Tema romana je sukob Zagrepčana i Stjepka Gregorijanca, feudalca i hrvatskog podbana oko vlasništva Medvedgrada i pripadnih sela.

Šenoa je nastojao podići vjeru u vlastiti narod, pozvati na junaštvo i slogu hrvatskih plemića u ratovima protiv Turaka, ali i upozoriti na unutarnju neslogu koju stranci iskorištavaju namećući vlastite interese.

LIKOVI Nositelji ove piščeve ideje su stvarne povijesne ličnosti iz povijesne fabule romana.

Nositelji ljubavne fabule (Dora Krupićeva i Pavle Gregorijanec) trebaju djelo približiti čitateljima. Spletkari (Grga Čokolin, Klara Grubarova) trebaju održavati napetost i zanimljivost fabule od početka do kraja romana.

Šenoa se služi i realističkom tehnikom: vjerno ocrtava mali građanski svijet dajući vjernu sliku društvenog života.

OSTALA ŠENOINA DJELA Osim pripovijedaka ***(Prijan Lovro, Prosjak Luka, Čuvaj se senjske ruke*** ...***)***, romana ***(Zlatarovo zlato, Seljačka buna*** ...***)***, Šenoa je pisao povjestice (epske pjesme s povijesnom temom ili temom iz narodne književnosti: ***Propast Venecije, Kugina kuća, Kameni svatovi*** ...), dramu ***(Ljubica)*** i feljtone ***(Zagrebulje)***.

Od 1874. do 1881. godine Šenoa uređuje i središnji književni časopis toga doba – „Vijenac", koji izlazi od 1869. do 1903. godine.

ČUVAJ SE SENJSKE RUKE, 1875.

TEMA Tema romana je borba uskoka protiv Mlečana i Austrijanaca koji ih žele uništiti.

VRIJEME RADNJE Početak 17. stoljeća.

FABULA U djelu se isprepleću dvije fabule: povijesna i ljubavna. U ljubavnoj se fabuli govori o ljubavi između Dume i Juriše Orlovića te Klare Posedarić i Đure Daničića. Povijesni događaj na koji se djelo odnosi jest nastojanje Mlečana da, na čelu s biskupom Antunom Dominisom, unište senjske uskoke. Mlečani nadiru s mora, Austrijanci i Turci s kopna, u Senju je kraljevski namjesnik Rabata koji vješa senjske uskoke.

Uskoci su čuli što se sprema i otišli su izvan grada te su na kraju (kad su se prilike naoko smirile) napali i pogubili Rabatu i doušnika Antonija Kapogrosa.

Na strani uskoka je i nadvojvoda Ferdinand. Njemu uskoci predaju pisma koja dokazuju Rabatino podilaženje Mlečanima te nastojanje da Austrija izgubi Primorje, koje treba pripasti Veneciji.

Uskoci su oličenje dobra, hrabrosti i poštenja pa se svojom borbom i pravednošću uspijevaju izboriti za svoja prava. Neki su od njih zato nagrađeni i osobnom srećom (Juriša Orlović, Đuro Daničić).

USKOCI Uskoci su bili naši ljudi koji su se nakon pada Klisa (1537. g.) nastanili u Senju. Nazvani su uskocima jer su uskakali i bježali iz krajeva pod turskom vlašću.

JEZIK I STIL ***Čuvaj se senjske ruke*** roman je zbivanja – težište je na događanju koje se temelji na svladavanju prepreka koje glavnom junaku otežavaju ostvarenje cilja.

SELJAČKA BUNA, 1878.

TEMA Tema romana je povijesna.

FABULA Radnja započinje dolaskom glasnika kraljevskog suca Andrije Batora velikašici Uršuli Heningovoj. Iako se čini da sudac ima najbolje namjere,poslije se pokaže da je on prevario Uršulu otevši joj i njezinu polovicu imanja na Susedgradu. To imanje sudac prodaje plemiću Franji Tahiju.

Uršula ne može ostvariti svoje pravo zbog moći što je Andrija Bator ima kod kralja, a ban Petar Erdödy je zbog rodbinskih veza na Tahijevoj strani.

Tahi je iznimno okrutan prema svojim podređenima, stoga su kmetovi i te kako zainteresirani za Uršulin povratak. Tako Uršula, uz pomoć kmetova i Ambroza Gregorijanca, istjera Tahija iz Susedgrada.

Ali, prema kraljevoj naredbi, ipak se mora povući.

Tahijev povratak znači još veću okrutnost, on provodi pravi pokolj stubičkih seljaka, a vrhunac njegove brutalnosti je silovanje prelijepe seoske djevojke Jane, koja nakon toga poludi. Kmetovi, koje vodi Matija Gubec, organiziraju pobunu usmjerenu protiv sve gospode. Zbog izdajnika, među kojima je i Šimun Drmačić, buna biva ugušena, a Gubec okrunjen užarenom krunom na Markovu trgu.

Silnik Tahi umire od Janine ruke, a Uršula se vraća u Susedgrad.

IDEJA Razlog zbog kojega Šenoa pripovijeda baš taj događaj jest činjenica da je hrvatska povijest, iako krvava i bolna, izraz težnje najsiromašnijega i najobespravljenijeg čovjeka za pravdom i ljudskošću. U tom smislu povijest je doista učiteljica života.

32. REALIZAM U EUROPSKIM KNJIŽEVNOSTIMA

TRAJANJE Realizam u europskim književnostima traje od 1830. do 1870. godine.

ZNAČAJKE Sama riječ realizam dolazi od latinske riječi *realis* (stvaran), a upućuje na zanimanje pisaca za društvenu stvarnost sa svim njezinim dobrim i lošim stranama.

STIL Detaljno se opisuje sredina i svi oni momenti koji utječu na moralno i psihološko oblikovanje lika. U nastojanju za što vjerodostojnijim prikazivanjem likova, realistički pisci nastoje prenijeti i autentičan govor (narječje, žargonizme ...), tj. likovi govore jezikom sredine u kojoj žive.

Realizam osobito afirmira društveni roman (društvo je predmet piščeva interesa, u njegov vidokrug ulaze svi društveni slojevi, jer se društveni problemi najbolje mogu iznijeti u složenom i opsežnom obliku kao što je roman.

NAJZNAČAJNIJI PREDSTAVNICI	
RUSKI	FRANCUSKI
Nikolaj Gogolj (1809. – 1852.) *Kabanica*, 1841. g.	**Honoré de Balzac** (1799. – 1850.) *Otac Goriot; Eugenie Grandet* ...
Ivan Sergejevič Turgenjev (1818. – 1883.) *Lovčevi zapisi*, 1847. – 1852. g. *Očevi i djeca*, 1862. g.	**Gustav Flaubert** (1821. – 1880.) *Gospođa Bovary*
Fjodor Mihajlovič Dostojevski (1821. – 1881.), *Zločin i kazna*, 1866. g.	
Lav Nikolajevič Tolstoj (1828. – 1910.) *Ana Karenjina*, 1873. – 1877. g.	

33. HONORÉ DE BALZAC (1799. – 1850.)

OTAC GORIOT, 1834.

FABULA U ovome romanu su tri osnovne fabule:

- Otac Goriot i njegovo propadanje u društvu
- Rastignac i njegov uspon u društvu
- Vautrin i njegovi „poslovi"

Ono što ih povezuje u jedinstvenu cjelinu je penzion gđe Vauqer.

GORIOT Goriotova ljubav prema kćerima postaje prava ovisnost. Goriot kupuje ljubav svojih kćeri novcem i skupim poklonima još od njihova djetinjstva pa one zato postaju razmažene, pohlepne i bezosjećajne, a on to u svojoj slijepoj ljubavi ne vidi. Kazna mu je usamljenost i odbačenost koja doživljava vrhunac u trenucima umiranja. Goriot je sam, njegove kćeri ne mogu odnosno ne žele doći i njemu se na trenutak javlja spoznaja o njihovoj bezosjećajnosti, ali umire u iluziji da ga vole, da su lijepe, dobre, ali nesretne (za njihovu nesreću okrivljuje muževe).

RASTIGNAC Rastignac je mladi student koji uspijeva ući u pariško visoko društvo i nastoji se u njemu održati vezom s udatom, bogatom ženom – gđom de Nusingen, Goriotovom kćerkom. Rastignac je s Goriotom u njegovim posljednjim trenucima osjećajući prema nesretnom starcu ljubav i sažaljenje i uviđajući nemilosrdnost njegovih kćeri.

VAUTRIN Vautrin je odbjegli zatvorenik koji želi pomoći Rastignacu savjetujući mu ženidbu s bogatom nasljednicom Victorine Taillefer. Da bi ona doista postala jedinom nasljednicom očeva bogatstva, Vautrin organizira ubojstvo njezina brata. S vremenom je uhićen (ali ne zbog ovog zločina), nego zbog toga što je pobjegao iz zatvora.

OSTALI LIKOVI Zajedničko svim ovim likovima je poimanje sreće: SREĆA JE NOVAC.

Gđa de BEAUSEANT je primjer da osobna sreća ne ovisi o količini novca i društvenom ugledu. Jedini koji shvaća da sreća nije izvan čovjeka, nego u čovjeku je student Biancone.

Rastignac ne odustaje od visokog društva, on na kraju odlučuje boriti se s društvom svojim jedinim oružjem: razumom, ambicijom i upornošću.

34. GUSTAVE FLAUBERT (1821. – 1880.)

Gospođa Bovary, 1857.

TEMA Nesretan brak iz kojega glavna junakinja nalazi izlaz u preljubu.

GLAVNI LIK Emma Bovary, nesretna je zbog nesklada između njezina stvarnog života i želje za nečim boljim. Njezin je obiteljski život s Charlesom dosadan i bez ljubavi za kojom ona toliko čezne. Zato prihvaća vezu s Rudolphom i kasnije s Leonom jer oni u njezin život unose dinamiku, ljubav i strast. Tako njezin život postaje istinski život, a ne samo privid života. Laž postaje osnovnim modelom njezina ponašanja, a osim emotivne laži, ona laže i prešućuje mužu svoje financijske transakcije, zadužujući se kod lihvara.

Nakon financijskoga slijedi i njezin emotivni slom i time je izražena piščeva sumnja u mogućnost ostvarenja osobne sreće za osobe poput Emme.

STRUKTURA ROMANA Roman ima trodijelnu strukturu, strukturu triptiha u kojemu je svaki dio jedna faza u Emminu životu:
I. život s Charlesom,
II. Rudolph – rođenje i smrt njezine iluzije o mogućnosti ostvarenja osobne sreće,
III. Leone – ponovni pokušaj i neuspjeh, Emmina konačna propast.

Defabulizacija je vidljiva u redanju epizoda koje sugeriraju protjecanje života.

BOVARIZAM Pojam se odnosi na ljude koji, poput Emme Bovary, smatraju da zaslužuju bolju sudbinu od one koju imaju.

35. NIKOLAJ VASILJEVIĆ GOGOLJ (1809. – 1852.)

KABANICA, 1845. g.

GLAVNI LIK Glavni lik ove novele je Akakije Akakijevič Bašmačkin (njegovo prezime potječe od ruske riječi *bašmak* – cipela); kao što je njegovo ime potpuno besmisleno, takav je i njegov život.

On živi po ustaljenim pravilima: odlazi na posao, vraća se s posla, jede, radi, spava...

Njegov je posao prepisivanje dokumenata, on je sretan tim poslom; on ga potpuno ispunjava.

Akakije Akakijevič je otuđeni, usamljeni pojedinac: bez obitelji i bez prijatelja; prijatelji s posla ga ismijavaju i rugaju mu se, nesiguran je, ne zna se izražavati niti se nastoji izboriti za drukčiji život.

KABANICA Kabanica unosi smisao u Akakijev život, on se osjeća drukčije, ispunjavaju ga ponos i sreća, a mijenja se i odnos kolega prema njemu.

Čini se da će jedan običan odjevni predmet promijeniti život i karakter Akakija Akakijeviča, ali kabanicu mu ukradu. Krađa kabanice Akakijeva je psihička smrt. Ali umjesto dotadašnje pasivnosti, on se budi i spreman je boriti se.

Zato odlazi policijskom načelniku i visokoj političkoj ličnosti, ali svi ga ismijavaju i on, prehladivši se, umire u bunilu.

ZAVRŠETAK Ah, smrt nije kraj. Petrogradom luta Akakijev duh koji i dalje traga za svojom kabanicom, skida ljude i nestaje tek kad preplaši i razodjene visoku političku ličnost.

IDEJA Nemoć malog čovjeka pred birokratskim mehanizmom.

PARADOKS Paradoks se u noveli ogleda u činjenici da je Akakijev život toliko bezličan i pasivan da jedna smrt postaje život.

OSVETA I OTPOR MALOG ČOVJEKA MOĆNICIMA KOJI IH PONIŽAVAJU

JEZIK I STIL Pripovjedač autorski komunicira s čitateljem i izražava svoju ironiju spram:

a) ŽIVOTA (potpuno beznačajnoga i besmislenoga, pasivnoga i bezličnoga),
b) SMRTI (smrt postaje život – aktivan, osobit, smislen),
c) ZNAČENJA PREDMETA U NAŠEM ŽIVOTU (jedan običan odjevni predmet može izmijeniti čovjekov život),
d) LJUDSKE KOMUNIKACIJE (iskrene i prave komunikacije nema),
e) POLITIČKIH I DRUŠTVENIH FUNKCIJA (postavlja se pitanje opravdanosti njihova postojanja, ali ne mogu pomoći onima zbog kojih postoje).

36. IVAN SERGEJEVIČ TURGENJEV (1818. – 1883.)

LOVČEVI ZAPISI, 1847. - 1852.

Lovčevi zapisi su zbirka novela objavljivanih tijekom nekoliko godina i prvi put u cjelini objavljenih 1852. g. U tim novelama Turgenjev iznosi lirske opise prirode te prikazuje ladanjsku vlastelu i kmetove. Zbog kritike plemstva i društvenih odnosa Turgenjev je bio kažnjen zatvorom.

ŠPAN (NADSTOJNIK)

U toj noveli, napisanoj 1847., g. Turgenjev iznosi sliku stanja na ruskome selu: vlastelini su prepustili upravljanje zemljom španima (nadstojnicima seljacima).

Seljaci su morali otkupiti svoju slobodu, a umjesto onih koji nisu imali novca to je učinio špan.

Ali ti su seljaci postajali njegovi robovi. Ako bi se koji usudio suprotstaviti, špan bi ga uništio.

Takav je špan SOFRON JAKOVLJIČ, a velikaš PENOČKIN ne vidi (i ne želi vidjeti) pravu situaciju. Za njega su seljaci niža bića – lijeni i pijani. Takvi vlastelini (kao Penočkin) obrazovani su i uglađeni, ali to je samo vanjski sjaj. Zapravo su grubi, primitivni i sebični – brinu se samo za svoju korist.

ŠUMA I STEPA

U noveli nema fabule, prevladavaju opisi šume i stepe.

MOTO Moto novele je iz spaljena spjeva, a upućuje na osnovno raspoloženje zamjetno u noveli: na čežnju za selom, za mirisima netaknute prirode, za širokim poljima i ljepotom prirode.

LOVCI Vole prirodu, uočavaju u njoj i najneznatnije promjene, doživljavaju prirodu svim osjetilima. Priroda tako postaje izvorom ljepote, radosti, sreće.

Ima i dramatičnih obrata u prirodi: oluje, vjetrovi, borba svjetlosti i tame. S promjenom boja, zvukova i mirisa, mijenja se i čovjek.

ZAVRŠETAK Pripovjedač završava opisom stepe – beskrajne, nepregledne stepe. Slijedi oproštaj s čitateljem (jer to je posljednja novela u zbirci) i pripovjedačeva želja za čitateljevom vječnom srećom. Ta će se želja i ostvariti ako čitatelj bude živio u skladu i povezanosti s prirodom i ako ne bude nepravednih socijalnih odnosa kao u prethodnim novelama.

OČEVI I DJECA, 1862. g.

NASLOV Naslov upućuje na socijalno-povijesnu dimenziju romana – proizlazi iz ruske stvarnosti šezdesetih godina 20. stoljeća.

Očevi su predstavnici feudalne aristokracije, a djeca su predstavnici mladih – demokrati i plebejci.

➡ SVEVREMENSKA, UNIVERZALNA DIMENZIJA ROMANA vidljiva je u uvijek aktualnom sukobu dvaju naraštaja.

SADRŽAJ Arkadije Nikolajevič dolazi sa svojim prijateljem Jevgenijem Vasiljičem Bazarovim na imanje

svoga oca, gdje svakodnevica i razgovori sa starijima (Arkadijevim ocem Nikolajem Petrovičem i stricem Vasilijem Ivanovičem) ističu njihov odnos prema tradiciji i tradicionalnim vrijednostima. Bazarov je nihilist – negira sve vrijednosti, zbog čega se često verbalno sukobljava s Vasilijem Ivanovičem.
Iako se čini da bi ga samo ljubav prema Ani Sergejevnoj Odincovoj mogla potpuno promijeniti, zbog neuzvraćenih osjećaja on postaje još ciničniji i negativnijeg odnosa prema životu.
Njegovom prijatelju Arkadiju ljubav je uzvraćena, a Bazarov, razočaran i nesretan, na kraju se zarazi tifusom i umre.

IDEJA Preko likova djece (Arkadija i Bazarova) možemo upoznati čovjekov odnos prema tradiciji.

1. NEGIRANJE TRADICIONALNIH VRIJEDNOSTI (nepriznavanje autoriteta, ljubavi, umjetnosti, prijateljstva) vodi u usamljenost, izoliranost, čudaštvo i, nakraju, u smrt (Bazarov).
2. USPOSTAVLJANJE ODNOSA S TRADICIJOM (nasljeđivanje tradicionalnih vrijednosti) kao mogućnosti ostvarivanja vlastite osobne sreće (Arkadije).

37. FJODOR MIHAJLOVIČ DOSTOJEVSKI (1821. – 1881.)

ZLOČIN I KAZNA, 1866.

GLAVNI LIK Glavni lik u ovom romanu je siromašni petrogradski student Raskoljnikov koji nakon početnog kolebanja ubija staru lihvaricu Aljonu Ivanovnu i njezinu sestru Lizavetu smatrajući je utjelovljenjem nemoralnosti društvenog poretka. On time želi osloboditi društvo „jedne uši" smatrajući sebe neobičnim čovjekom kojem je dopušteno to učiniti. Naime, Raskoljnjikov dijeli ljude na obične i neobične. Obični ljudi moraju živjeti u pokornosti i nemaju pravo kršiti zakon. Neobični ljudi imaju pravo dopustiti svojoj savjesti da preskoči neke zapreke, i to onda kad žele ostvariti spasonosnu ideju za cijelo čovječanstvo.

Ubojstvom Raskoljnjikov nastoji dokazati (ponajprije sebi) da se može odvažiti na takav čin i da je on opravdan jer će time spasiti društvo (nije mu bilo primarno okoristiti se staričinim novcem).

No, ubivši starice „ubija" i sebe. Naravno, ne fizički nego psihički. Nakon ubojstva pratimo njegovu unutarnju borbu, razmišljanja i previranja. Budući da ne može smiriti i savladati svoju savjest, priznaje zločin. Osuđen je na robiju u Sibiru kamo ga prati Sonja.

SONJA Sonja je prva osoba kojoj Raskoljnjikov priznaje zločin smatrajući da su oboje zločinci – Sonja je počinila zločin nad svojim tijelom i postala prostitutka.

Razlog toga Sonjina „zločina" je potreba da spasi obitelj od gladi. Usprkos prostituciji Sonja ostaje pobožna, skromna, dobra, puna ljubavi i razumijevanja za svoje bližnje. Zahvaljujući njezinoj podršci i vjeri, Raskoljnjikov doživljava unutarnju promjenu.

MODERNI ROMAN U romanu postoji fabula, ali dominiraju unutarnji monolozi glavnog junaka i zato je ovaj roman primjer monološko-asocijativnog tipa romana. Modernost ovoga romana ogleda se u preusmjeravanju pripovijedanja s vanjskog (događaji) na unutrašnje (psihološka proživljavanja likova). Dezintegracija realizma očituje se u uvođenju fabule kriminalističkog romana, vremenskoj ograničenosti zbivanja te pripovjedačkoj tehnici, detaljnim psihološkim analizama likova i poniranju u njihovu podsvjest.

ZAVRŠETAK Unutarnja Raskoljnikovljeva promjena nagoviještena je na kraju djela, a vidljiva je u njegovu prihvaćanju vjere i ljubavi. Vjera i ljubav su temeljne vrijednosti koje će u njegov i Sonjin život unijeti smisao.

38. LAV NIKOLAJEVIČ TOLSTOJ (1828. – 1910.)

ANA KARENJINA (1873. - 1877.)

TEMELJNI PROBLEM Osnovni problem u djelu je problem braka.

ANA KARENJINA Brak između Ane i Karenjina temelji se na poštovanju. Ana živi u iluziji sretnog braka posvećujući svu pažnju sinu, a tu iluziju ruši Vronski. Karenjin je hladan, racionalan, važan mu je ugled u društvu i zato je spreman ostati s Anom usprkos preljubu.

Svoju plemenitost pokazuje opraštanjem i spremnošću da prihvati Aninu kćer.

ANA - VRONSKI Ana prema Vronskome osjeća istinsku ljubav. Ona odučuje ostvariti svoju osobnu sreću, žrtvuje ugled, napušta muža i sina.

U početku osjeća sreću i potpunu ispunjenost uzvraćenom ljubavlju, ali joj s vremenom sve više nedostaje sin i počinje joj smetati izoliranost od društva. Sve je razdražljivija, razdiru je sumnje u Vronskoga, oni se udaljuju i Ana postaje nesretna.

Ona na kraju bira smrt kao jedini izlaz.

Vronski je za ovu vezu žrtvovao karijeru, ali s vremenom mu karijera i društvo počinju nedostajati.

DOLI - OBLONSKI Brak Doli i Oblonskoga temelji se na navici. Oblonski pronalazi sreću izvan kuće, u društvu s prijateljima, na kartanju i u ljubavnim vezama s drugim ženama. Doli pronalazi sreću u obitelji, brine se za kućanstvo, a djeca su joj smisao života. Nakon što saznaje da ju muž vara s guvernantom, mijenja se njezin odnos prema Oblonskome. Ona je povrijeđena, ali s vremenom shvaća da mora ostati u braku zbog djece i miri se sa svojim životom.

KITTY - LEVIN Odnos Kitty i Levina temelji se na ljubavi i poštovanju. Kiti je u početku bila zaljubljena u Vronskog i odbila je Levina zbog čega se on povukao na selo i utjehu pronašao u radu razmišljajući o mogućnostima poboljšanja gospodarstva na selu i pišući knjigu o poljoprivredi. Nakon što Vronski odlazi s Anom, Kitty je jako povrijeđena, Levin je ponovo prosi i ona pristaje.

Kitty se promijenila: prilagodila se životu na selu, ulozi domaćice i majke, a Levin je pronašao sebe u ljubavi, vjeri i radu. Njihov odnos pokazuje kako u svakodnevnoj prosječnosti može biti harmonije i ljepote.

MOTO Moto romana „Osveta je moja i ja ću je vratiti" uzeta je iz Biblije i govori nam da čovjeku osveta donosi nesreću, a jedini koji na nju ima pravo je Bog.

STIL U romanu se isplepliću dvije osnovne radnje (Ana – Karenjin – Vronski i Levin – Kitty), pojavljuje se mnoštvo sporednih likova što pridonosi uvjerljivosti i kompleksnosti djela. Mnoga se poglavlja romana ne drže osnovne radnje te roman obiluje dijelovima koji bi mogli stajati samostalno.

Tolstoj je u ovom romanu prikazao rusko visoko društvo koje je u potpunosti osudio odnoseći se prema pripadnicima aristokracije s ironijom i prijezirom.

VRSTA ROMANA Prema načinu izgradnje sižea ***Ana Karenjina*** je primjer paralelnog romana – građen je tako da se nekoliko fabularnih nizova razvija usporedno (npr. ljubav Levina i Kitty te Ane i Vronskog).

39. NATURALIZAM

NAZIV Naziv dolazi od lat. *naturalis* što znači prirodan.

TRAJANJE Naturalizam traje od 1870. do 1890. godine. Naturalizam se javlja sedamdesetih godina 19. st. u Francuskoj odakle se širi i u druge europske zemlje.

UTJECAJI Na razvoj naturalizma utječe razvoj prirodnih znanosti te „teorija miljea" kritičara Hippolyta Tainea prema kojem je čovjek biološko biće određeno naslijeđem, sredinom (socijalnom) i trenutkom (nije svejedno u kojem trenutku što djeluje na čovjeka).

PREDSTAVNICI	
FRANCUSKA KNJIŽEVNOST	TALIJANSKA KNJIŽEVNOST
Émile Zola (1840. - 1902) - za njega je književnost društveni laboratorij u kojem on eksperimentira sa svojim likovima na taj način da ih stavi u određene uvjete i istraži zakonitosti razvoja lika. *Nana, Germinal, Therese Raquin* (romani); *Eksperimentalni roman* - djelo u kojem Zola iznosi teoriju naturalizma. **Guy de Maupassant** (1850. - 1893.)	U talijanskoj književnosti druge polovice 19. stoljeća razvija se književni smjer poznat pod nazivom verizam (lat. *verus* - istinit). Srodan je naturalizmu jer teži istinitom prikazivanju života. Najpoznatiji je predstavnik **Giovanni Verga** (1840. - 1922.).

ZNAČAJKE Književnici ovog razdoblja nastoje uvesti znanstvene metode u književnost nastojeći više biti znanstvenici nego umjetnici. Oni moraju otkrivati bolesti društva kako bi se društvo lakše izliječilo. Naturaliste tematski zaokupljaju problemi zločina, duševne bolesti, nastranosti i zato se s naturalizmom povezuje pojam „estetika ružnoće".

GUY DE MAUPASSANT

NOVELISTIKA Maupassant je poznat po svojim novelama koje se prema temi dijele na normandijske novele, novele iz pariškoga života i fantastične novele. Prema stilskim obilježjima njegove se novele dijele na: lirske novele, novele fabule, novele karaktera i novele problema.

NA VODI

Na vodi lirska je novela s elementima tajnovitoga. Novela ima uokvirenu kompoziciju (okvir novele je autorova šetnja sa susjedom te susjedova priča o svom noćnom doživljaju).

FABULA Radnja novele je vrlo jednostavna: jedne večeri pripovjedač se čamcem rijekom vraćao od prijatelja s večere. Bacio je sidro na jednom dijelu kako bi mogao uživati u noćnome miru. Obuzima ga strah, želi otići, ali ne može dignuti sidro. Ujutro mu u tome pomaže jedan ribar i oni nalaze leš žene s kamenom oko vrata.

Intenzivno unutarnje proživljavanje

Te je noći pripovjedač doživio sklad, smirenje, nelagodu, strah, očaj i ljepotu. Ljepotu doživljava svim osjetilima, a ona je nedjeljivi dio prirode.

Smrt

Na kraju ne dobivamo odgovor o podrijetlu i razlozima smrti utopljenice, tu je smrt nagovijestio i sumorni pejsaž te je čovjek treba prihvatiti kao dio života.

40. ÉMILE ZOLA (1840. - 1902.)

THERESE RAQUIN, 1867. g.

TEMA Zločin i njegovo razarajuće djelovanje na ljudsku psihu.

THERESE RAQUIN U ovom djelu vidljiva je bit naturalističke teorije; likovi su motivirani biološki - Therese je kći žene iz nekoga afričkog plemena koju je posvojila i odgojila sestra njezina oca, gđa Raquin. Therese je rasla s njezinim sinom Camilleom, bolesnim i osjetljivim dječakom koji postaje njezin muž, a ona se pretvara u potpuno bezvoljnu i pasivnu osobu. Odgoj i brak umrtvljuju njezin temperament, ali on se budi nakon susreta s Camilleovim prijateljem iz djetinjstva - Laurentom.

Iz želje da konačno bude slobodna i da živi, ona pristaje da Laurent ubije Camillea, ali time počinju njezine psihološke krize. Te krize počinju strahom i očajem, nastavljaju se u požrtvovnoj brizi za gđu Raquen, prepuštanju boli, bludu, pasivnosti te, zapuštenosti i nakraju, završavaju samoubojstom.

IDEJA Nemogućnost ostvarenja sreće zločinom.

STIL Zola postaje znanstvenik koji stavlja Theresin nervozni karakter u opreku s Laurentovim sangviničkim (vatren temperament žestoke i razdražljive ćudi) te analizira njihov suodnos i promjenu nakon zločina.

NANA, 1879.

SADRŽAJ U ovom romanu Zola govori o Nani, pariškoj prostitutki, koja se najprije okušava kao glumica te svojim izgledom (a ne glumačkim umijećem) oduševljava pariško visoko društvo. S vremenom postaje najpoznatija, najbogatija i najmoćnija prostitutka koja ima brojne ljubavnike i mnogo novaca. Ona je žena koja uživa u ljepoti vlastita tijela, a tu mogućnost pruža i drugima. Muškarci – grofovi (npr. grof. Muffat), baruni, glumci i mladići troše na nju silan novac, a ona ih upropaštava – i materijalno i moralno.

ZAVRŠETAK Na kraju ona umire – bolesna, ružna, siromašna i ostavljena. Konačno je njezina ružna unutrašnjost jednaka njezinoj vanjštini.

To je kazna za njezin grješan život, ali kažnjeni su i njezini ljubavnici, osobito grof Muffat koji propada i materijalno i moralno.

ZNAČENJE Roman je osuda društva koje uzvisuje takve žene, društva koje robuje tijelu i tjelesnom, a zanemaruje duhovne vrijednosti.

Zato takvo društvo nema svijetlu budućnost kao ni pojedinci koji se ne mogu oduprijeti svojim strastima. Pisac tako upire prstom na sve Muffate koji ostaju bez imanja zbog lakih žena i sve Nane koje ne zarađuju kruh na pošten način.

GERMINAL, 1885.

SADRŽAJ Zola se i u ovom romanu postavlja kao znanstvenik dokumentirajući stvarnost rudara punu bijede i teškoga rada, prisiljenosti i petnaestogodišnjih djevojaka (Catterine) da rade u rudniku.

Bijedu prate: bolest, nesreće, nasilje, grubost u komunikaciji, fizičko nasilje među članovima obitelji. Čini se da izlaz ne postoji.

Dolazi do štrajka u kojem rudari vide mogućnost za stvaranje pravednijeg društva.

No, štrajk je ugušen, a rudare stiže nova nesreća u rudniku. Na kraju ostaje jedan od glavnih junaka Etienne Lantiere – razočaran, ispunjen sumnjom i gorčinom zbog užasa koji je proživio, ali osjeća snagu u zemlji poput moćnog bila – snagu rudara koji se bore u njezinoj utrobi.

ZNAČENJE Germinal je sedmi mjesec republikanskog kalendara (21. 3. – 16. 4.), a grč. *germer* znači klijati, rasti. Znači da ipak postoji nada da će iz prikazanog (pojedinačnog) pokušaja jednom izrasti bolji i pravedniji svijet.

41. REALIZAM U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

TRAJANJE Od 1880. – 1895. godine ili od 1881. – 1892.godine.

Prema mišljenju nekih povjesničara književnosti početna godina realizma je 1880. kad se pojavljuje nekoliko književnika novog književnog naraštaja, a prema mišljenju drugih to je 1881. – godina Šenoine smrti. Isto tako, završnom godinom neki smatraju 1895. – tada su studenti na Jelačićevu trgu spalili mađarsku zastavu, a drugi 1892. godinu, kada je objavljena Matoševa pripovijetka *Moć savjesti* koja nagovještava modernu.

ZNAČAJKE Već se August Šenoa u svojim člancima *Naša književnost* i *Zašto pišemo* opredijelio za realističku koncepciju književnog stvaranja:

- za socijalnu tematiku
- promatranje neposredne stvarnosti
- izbjegavanje neuvjerljivosti u psihološkoj karakterizaciji likova
- napuštanje sentimentalnosti i romantičnog senzacionalizma.

Realistički pisci odabiru građu iz suvremenog života, izbjegavaju nelogičnost i šokiranje u oblikovanju fabule (postoji uzročno-posljedični slijed događaja), a likovi su socijalno-psihološki motivirani.

PREDSTAVNICI I DJELA	
EPIKA	LIRIKA
Ante Kovačić, (1854. – 1889.) Vjenceslav Novak, (1859. – 1905.) Ksaver Šandor Gjalski, (1845. – 1935.) Josip Kozarac, (1858. – 1906.) Eugen Kumičić, (1850. – 1904.)	Silvije Strahimir Kranjčević, (1865. – 1908.)

SREDINE KOJE OPISUJE		
ZAGORSKA	SLAVONSKA	PRIMORSKA I ISTARSKA
Ante Kovačić, Ksaver Šandor Gjalski	Josip Kozarac	Vjenceslav Novak, Eugen Kumičić

TEME			
PROPADANJE PLEMSTVA	POVIJESNE TEME	ODNOS SELA I GRADA	PSIHOLOŠKA TEMATIKA
Vjenceslav Novak, Ksaver Šandor Gjalski Eugen Kumičić	Ksaver Šandor Gjalski Eugen Kumičić	Josip Kozarac Ante Kovačić Vjenceslav Novak	Josip Kozarac

Josip Kozarac (1858. – 1906.)

Autor je romana ***Mrtvi kapitali, Među svjetlom i tminom,*** te brojnih pripovjedaka: ***Slavonska šuma, Tena, Oprava ...***

DRUŠTVENO-EKONOMSKI PROBLEMI U pripovijetki ***Tena*** (1894.) iznesen je niz društveno-ekonomskih problema Kozarčeva doba: propadanje zadruga, nesnalaženje slavonskog seljaka u novonastalim okolnostima (dotad je seljak bio specijaliziran za samo jednu gospodarsku granu, a sada se mora brinuti o cijelom imanju), visoki porezi, stranci koji uništavaju hrvatska prirodna bogatstva. Tu su i subjektivni čimbenici – lijenost, alkoholizam, nemar – koji onemogućavaju pojedinca da se barem pokuša snaći u novonastalim okolnostima.

MORALNI PROBLEMI Kozarac opisuje moralno propadanje prelijepe seoske djevojke koja troši svoju ljepotu i mladost u koristoljubljem potaknutim vezama s različitim muškarcima, bili oni oženjeni ili ne. Kazna su bile kozice koje su joj uništile tjelesnu ljepotu, ali njezin je grijeh iskupljen ljubavlju i radom, jedinim vrijednostima kojima, po Kozarčevu mišljenju, čovjek može osmisliti svoj život. Tena je na kraju ipak sretna, obasjana duhovnom ljepotom i vizijom svoje budućnosti koja će se temeljiti na ljubavi (prema Jaroslavu Beraneku) i radu.

NAJAVA MODERNE ***Oprava*** (1892.) već znači ulazak u novo razdoblje – modernu. Kozarac tu iznosi psihološka stanja suca Vučetića – od nemira preko sumnje do spoznaje da Dušan nije njegov sin odnosno da ga je žena prevarila. Praštanje predstavlja kulminaciju njegove ljubavi. No, ubrzo pošto je spoznao bolnu istinu, on umire shrvan bolešću, a u tragičnom tijeku svoje sudbine vidi surovi zakon prirode koja se rješava suvišne i beskorisne jedinke.

Ksaver Šandor Gjalski (1845. – 1935.)

Napisao je, uz ostalo, zbirku novela ***Pod starim krovovima*** u kojoj se nalazi i novela ***Perillustris ac generosus Cintek*** (*Ugledni i blagorodni Cintek*).

SADRŽAJ U ovoj noveli Gjalski portretira seoskog plemića Cinteka koji se zbog svog naglašenog ponosa opire plaćanju poreza smatrajući da će ponovni savez s Mađarima ukinuti porez. Do saveza s Mađarima dolazi, ali porez se ne ukida i Cintek koji je već do grla u dugovima, ostaje bez ičega. Trenutak njegove najveće nesreće (gubitak imanja) je istodobno trenutak njegove najveće sreće (rođenje djeteta). Cintek je prisiljen potražiti posao, a kao propali plemić pronalazi ga u državnoj službi. I evo još jednog životnog

paradoksa[13]: on postaje poreznik.

Pred prijateljima on prikriva svoje nezadovoljstvo, poniženost i nesreću, a pravo smirenje donosi mu tek smrt.

Pisac ga prikazuje u različitim životnim situacijama kako bi istaknuo njegovu druželjubivost, hedonizam[14] (u druženju s prijateljima), sirovost, nezgrapnost (izgled, ponašanje) okrutnost, ljubomoru (Amalija), neobrazovanost (opis Cintekova odnosa prema knjizi), osjećajnost i nemoć (kad gubi imanje), grubost, ponos (npr. u suretu s poreznikom).

12. ANTE KOVAČIĆ (1854. – 1889.)

U REGISTRATURI, 1888.

SADRŽAJ Roman ***U registraturi*** zamišljen je kao dnevnik glavnog junaka Ivice Kičmanovića, ali tako da se, u bučnom razgovoru pojedinih spisa i registara u registraturi i sam dnevnik „ispovijeda". Pri kraju romana to ispovijedanje prestaje, a pripovjedač iznosi posljednje događaje iz života glavnog junaka.

Građu romana možemo podijeliti na tri dijela:

I. dio – opisano je djetinjstvo glavnog junaka, njegov odlazak u grad, susret s Laurom, izgon iz Mecenina doma.

II. dio – Ivičin povratak na selo, prilike na selu i Ivičin ponovni povratak u grad.

III. dio – Laura postaje hajdučica, poziva Ivicu da pođe s njom u svijet, a kad je on odbije, ona ubija sve njegove pa na kraju i sama strada. Ivičin život je upropašten, on postaje čudak, samac bez igdje ikoga, poludi i ubija se.

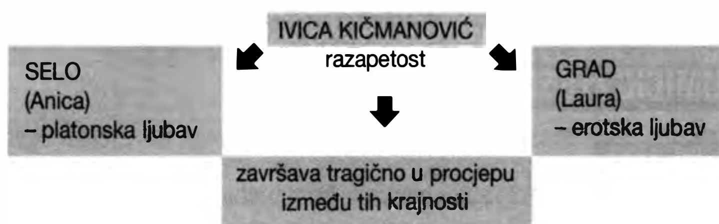
OBILJEŽJA ROMANA

➨ROMANTIČARSKA

Vidljiva su u tajanstvenosti kojom je obavijeno Laurino podrijetlo, u intrigama, Laurinom hajdučkom životu, u tajanstvenosti njezina odnosa s Ferkonjom i babom Hudom.

➨REALISTIČKA

Osnovna tema je realistična: prikazuje djetinjstvo i školovanje seoskog dječaka Ivice Kičmanovića i njegovu preobrazbu u građanina. Preko gavana Medonića i njegova sina Mike, Kovačić prikazuje prodor kapitalizma na selo, a preko kumordinara Žorža tip siromašnog seljaka koji postaje gradski sluga. Preko Ferkonje pokazuje zametak velegradskog kriminala.

Kovačić suprotstavlja dvije sredine: gradsku i seosku. Između tih dviju sredina (i dviju žena koje ih predstavljaju) je Ivica Kičmanović.

➨NATURALISTIČKA

U svojim postupcima neki od likova su motivirani i biološki – naslijeđem, npr. Laura koja je plod grešne Mecenine ljubavi koja, ne znajući, počini incest (postaje ljubavnica vlastitog oca), zlo je u njoj ukorijenjeno samim rođenjem.

---

[13] Paradoks – proturječnost, nelogičnost.

[14] Hedonizam – uživanje u životnim nasladama.

➨ MODERNISTIČKA

Vrijeme nije izraženo u kontinuitetu, česte su retrospekcije (vraćanje unatrag).

Završetak romana pokazuje nemoć pojedinca da ostvari ljubav i osobnu sreću zbog usuda koji ravna njegovim životom.

43. VJENCESLAV NOVAK (1859. – 1905.)

POSLJEDNJI STIPANČIĆI, 1899.

TEMA *Posljednji Stipančići* su roman o propasti senjske patricijske obitelji Stipančić.

LIKOVI **Ante Stipančić** – lik strogog i patrijarhalnog oca koji sve svoje imanje i nade ulaže u sina, a kćerku potpuno zanemaruje.

Uz to, on propada i u svojim političkim nastojanjima i umire slomljen vlastitim materijalnim, poslovnim neuspjesima i sinovljevim moralnim padom.

Lucija mu prije smrti pokušava dokazati svoju vrijednost i iznosi svoje mišljenje, ali bez ikakva uspjeha. On se ne mijenja, tj. ne uviđa svoju nepravednost.

Lucija Stipančić je tragičan lik jer ne može ostvariti i dokazati sebe u strogoj patrijarhalnoj obitelji u kojoj je zapostavljena samo zato što je žensko dijete.

Slama je i ljubav prema Alfredu (Jurjevu prijatelju) koji ju je zaveo i napustio.

Ona je oboljela od tuberkuloze, a jedino što ju je održavalo na životu bila su Alfredova pisma. No, ta pisma nije pisao Alfred, nego Martin Tintor koji je u nju bio zaljubljen, a na lažna je pisma pristao na Valpurgin nagovor. Kad to otkrije, Lucija umire, shrvana bolešću i bolom.

Valpurga Stipančić također umire u bijedi, kao prosjakinja. Ona je u brak stupila vrlo mlada, prihvaćala je sve što je dolazilo od muža pa, iako je uviđala nepravilnosti njegovih odgojnih postupaka, nije imala snage oduprijeti mu se.

Juraj Stipančić – nije ostvario očekivanja svoga oca, a na očevo ulaganje u njega uzvratio je ravnodušnošću, napuštanjem vlastite obitelji i odnarođenjem.

PROBLEMI U DJELU Osim općeljudskih problema (problema odgoja, roditeljske ljubavi, osobne sreće, odnosa pojedinca i društva), djelo prikazuje i prodor ilirskih ideja u Senj te odnarođivanje stanovništva (nacionalno-politički aspekt teme) i propadanje patricija, uspon građanstva, lihvarenje (socijalni aspekt teme). Zato ovaj roman ima značajke psihološkog, povijesnog i socijalnog romana.

44. EUGEN KUMIČIĆ (1850. – 1904.)

ZAČUĐENI SVATOVI, 1883.

TEMA U romanu ***Začuđeni svatovi*** (1883.) autor prikazuje život u istarskom selu Lučici. Djelo problematizira odnos hrvatskog puka i stranaca koji brinu samo o svojim interesima, a uz to su nemoralni i čine zlo (obitelj Saletti).

FABULA U središtu su dvije ljubavne fabule: ljubav Marije Šabarić i Mate Bartolovića te ljubav Marijina brata Marka i Elvire Saletti. Ove dvije fabule povezuje nahod Antonio Marola koji sprječava Alfreda Salettija da Mariji (u koju je zaljubljen) nanosi zlo. Antonio u samoobrani ubija Alfreda, a kasnije i starog Salettija. U sukobu sa starim Salettijem Antonio biva ranjen, otkriva se da je Antonio Salettijev vanbračni sin i Antonio umire.

UROTA ZRINSKO-FRANKOPANSKA, 1894.

TEMA U romanu autor obrađuje dobro poznatu povijesnu temu govoreći o odnosu Hrvata i stranaca te o

nemogućnosti da hrvatsko plemstvo ostvari nacionalne interese (obrana zemlje od Turaka, uspostava ustava i hrvatskog bana).

Povijesna okosnica romana

Tu okosnicu čine ovi povijesni događaji:

- Leopoldov sramotni mir s Turcima
- smrt bana Nikole
- nesloga među Hrvatima
- samovolja i okrutnost stranaca na vlasti
- urota
- kazna zbog urote: smrt
- Turci iskorištavaju smrt hrvatskih velikaša.

ROMANTIČARSKE EPIZODE U povijesnu su fabulu umetnute i romantičarske epizode: otmice djevojaka, pljačke, potjere koje pridonose zanimljivosti djela. Istu funkciju imaju i ljubavne epizode (Katarina – Petar; Julija – Fran i Jelena – Rakoczy). Ljubav prema voljenoj osobi isprepleće se s ljubavlju prema domovini, a nacionalni su interesi iznad pojedinačnih, odnosno osobnih.

Kumičićevo poimanje povijesnog romana

Kumičić fokusira svijet visokog plemstva, velikane nacionalne povijesti, simbole hrvatstva i hrvatske opstojnosti. Glavni su likovi personifikacije nacionalne ideje, oni nisu individualizirani karakteri nego glasnogovornici piščevih ideja i stavova, prikazani su isključivo u sferi javnog života. Autorska svijest često prekida narativni tijek i „prepisuje" cijele odlomke iz službene povijesti (Krešimir Nemec).

45. SILVIJE STRAHIMIR KRANJČEVIĆ (1865.–1908.)

S. S. Kranjčević je najznačajniji pjesnik 19. st., a i jedan od najznačajnijih hrvatskih pjesnika uopće.

DJELA Najznačajnija Kranjčevićeva djela su pjesničke zbirke: ***Bugarkinje***, 1885., ***Izabrane pjesme***, 1898.,***Trzaji***, 1902., ***Pjesme***, 1908.

TEMATIKA Kranjčević je započeo kao domoljubni pjesnik, a predstavio se i kao socijalni i socijalno-satirični pjesnik. Progovorio je o bijedi malih ljudi, o radnicima, hrvatskim iseljenicima, o beskičmenjacima ***(Gospodskom Kastoru***[15]***)***. Kao pjesnik misaonih pjesama ***(Mojsije, Eli! Eli! Lama azavtani?! ...)*** obrađuje motive slobode, ropstva, vjere u ideale, traženja smisla života, čovjekova položaja u svijetu, biblijske motive npr. simboliku i značenje Kristova lika, kao i niza drugih biblijskih likova. U svojim misaonim pjesmama vinuo se do kozmičkih visina. Kranjčević je i pjesnik intimnog nadahnuća te pjesnik krajolika.

MOJSIJE

Pjesma započinje Mojsijevim obraćanjem Jahvi s molbom da izvede narod iz ropstva. Jahve ističe svoju božansku perspektivu iz koje je čovjek sićušan, baš kao i njegove želje. Mojsije odgovara da je čovjek, iako je sitan, neznatan i malen, ipak čestica Božjega bića, da čovjek nije stvoren za ropstvo pa Mojsije moli Boga da mu pomogne izvesti narod iz ropstva.

Jahve pristaje, ali upozorava Mojsija:

Mrijeti ti ćeš kada počneš sam
U ideale svoje sumnjati! [16]

Mojsije vodi narod u obećanu zemlju Kànaan, ali narod je, umjesto da se klanja Bogu, sagradio zlaćano tele i njemu se klanjao. Mojsije moli Jahvu da oprosti narodu jer:

---

[15] Usp. D. Rosandić, *Hrvatski jezik i književnost 3*, ŠK, Zagreb, 1998., str. 85.

[16] Isto, str. 87.

I narodi su djeca velika
Što lako im je kupit igračke.[17]

Kad ih Mojsije dovede do obećane zemlje, narod je razočaran:

I zato si nas vuko pustarom,
Da još nam za nju valja strmoglav
niz ovo gadno brdo srnuti,
Da panemo na hladna ognjišta!
I tko je tebi pravo podao,
Slobodi da nas vodiš silovno
Po svojoj volji ko na uzici,
Od lonaca iz zemlje misirske?![18]

Narodu je dakle bilo milije ropstvo uz pune lonce, nego sloboda u kojoj je tek trebalo izgraditi život. I otkud Mojsiju pravo da to učini?

Trenutak sumnje u vlastite ideale je trenutak Mojsijeve smrti.

Mojsije je na višoj duhovnoj razini od naroda, njegov ideal je sloboda i on u tome vidi najveću vrijednost i sreću.

Stoga odluči izvesti narod iz ropstva. Ali narod to ne shvaća, on je na nižoj duhovnoj razini: sebičan je, uskih vidika, cijeni samo materijalne vrijednosti, nezahvalan je i sretan u svome neznanju. Zato se i Mojsije pita ima li pravo nametnuti svoj ideal narodu koji ga ne cijeni i ne razumije.

Tako Kranjčević u ovoj pjesmi na temelju biblijskoga motiva govori o općeljudskim problemima: o ljudskoj težnji za slobodom, o izdvojenom pojedincu koji teži ka nečem višem, o odnosu izdvojenog pojedinca i društva, o odnosu čovjeka i njegovih ideala.

Stilska obilježja pjesme jesu: biblijska uzvišenost, arhaizmi, aforističnost stihova, anafore, epifore.

ELI! ELI! LAMA AZAVTANI?! (Bože! Bože! Zašto si me ostavio?!)[19]

Pjesnik iznosi pitanje o smislu Kristove žrtve. Naime, od njegova raspeća do danas povijest je sramotna za čovječanstvo, puna je krađa, krvoprolića, gladi, zatvora, bluda, nepravde.

Dekor se mijenjao (ropstvo – feudalizam – kapitalizam), ali bit je ostala ista. Još nema ploda od Kristove žrtve, a jedino što ostaje jest spoznaja o vječnoj ljudskoj patnji i mukama življenja. U ovim četrnaesteračkim distisima, pisac izriče i svoj stav kroz ironiju, revolt i zgražanje nad takvim stanjem.

GOSPODSKOM KASTORU[20]

Pjesnik se obraća gospodskom psu Kastoru koji je, zapravo, alegorija čovjeka koji dolazi do cilja podvita repa, beskičmenjaka koji proživi cijeli svoj život ulizujući se drugima kako bi što lagodnije živio. Pjesma je socijalne tematike, a ton je satiričan (pisac osuđuje tu pojavu).

MOJ DOM[21]

U ovoj domoljubnoj lirskoj pjesmi u kojoj se izmjenjuju 14-erci i 6-erci u katrenima, pjesnik iznosi svoje osjećaje prema domovini koja je temelj njegova života, dostojna najvećeg poštovanja i ljubavi. Ali, domovina nije slobodna i zato je on nesretan.

Na kraju on prenosi osjećaj domoljublja u Svemir jer smrt je konačno oslobođenje i pjesnika i njegove ljubavi prema domovini.

---

[17] Isto, str. 88.
[18] Usp. isto, str. 89.
[19] Usp. S. S. Kranjčević, *Dom pod zvijezdama*, Mladinska knjiga, Ljubljana – Zagreb, str. 94.
[20] Usp. isto, str. 32.
[21] Usp. isto, str. 101.

46. MODERNIZAM

TRAJANJE Modernizam obuhvaća posljednja desetljeća 19. stoljeća.

Usprkos različitim stilovima, očito je uzdizanje ljepote kao zadaće i svrhe umjetničkog stvaranja.

	ZNAČAJKE	PREDSTAVNICI
PARNASOVCI		
- Umjetnički pokret u Francuskoj između 1860. i 1866. g. Godine 1866. i 1871. zlaze pjesničke zbirke ***Suvremeni Parnas.*** (Parnas je planina koju su stari Grci smatrali uzvišenim i nedostupnim obitavalištem muza i boga Apolona. Tako je Parnas postao metafora za pjesništvo.)	Temeljna odrednica njihovog zajedničkog nastojanja je kult savršene forme, depersonalizacija pjesništva i izbjegavanje suvremene tematike.	Leconte de Lisle (1818. - 1894.) (začetnik i teoretičar parnasovstva) Sully Prudhomme (1839. - 1907.) José Maria de Heredia (1842. - 1906.)
DEKADENCIJA		
- označava fazu književno-umjetničkog razvoja simbolizma potkraj 19. st.	Duboko nezadovoljstvo i osjećaj propadanja postojeće zapadne kulture, tjeskoba, beznađe, briga za formu i stil.	prvi upotrijebili pojam dekadencije Theophile Gautier (1811. - 1872.) Paul Verlaine (1844. - 1896.)
SIMBOLIZAM		
- javlja se 80-ih godina 19. st. - 1866. je objavljen prvi simbolistički manifest (Jean Moreas) - preteče simbolizma: **Gerard de Nerval** (1805.–1855.) **Edgar Allan Poe** (1809.–1849.) i **Charles Baudelaire** (1821.–1867.)	Simbolisti nastoje predstaviti dušu stvari pritom se služe simbolima, nastoje sjediniti pjesništvo i glazbu. Nastoje sačuvati tajanstvenost u pjesništvu.	**Arthur Rimbaud** (1854. - 1891.) **Paul Verlaine** (1844. - 1896.)
BEČKA MODERNA		
- javlja se potkraj 19. st. - u Beču se odvija buran umjetnički život	BEČKA MODERNA je otvorena različitim strujanjima, osobito impresionizmu (želi ukazati na ljepotu stvarnosti, makar i neznatnu – „on nastoji dočarati rijetku, krhku nijansu u neiscrpnom mnoštvu boja, mirisa, zvukova"[22]	Hermann Bahr (1863. - 1934.) ideolog bečke moderne Arthur Schnitzler (1862. - 1931.) Hugo von Hoffmansthal (1874. - 1929.)

Preteče modernih strujanja su:

Théophile Gautier (1811. - 1872.) koji još 1832. zagovara ideju da umjetnost treba biti stvorena radi sebe same (l'art pour l'art – umjetnost radi umjetnosti).

Charles Baudelaire (1821. - 1867.)

Autor je pjesničke zbirke ***Cvjetovi zla*** koja se sastoji od 6 dijelova:

1. ***Spleen i ideal*** – daje kontrast između uzleta, ideala i pada – spleena

[22] Usp. Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, Globus, Zagreb, 1986., str. 514.

2. ***Pariške ulice*** – pokušaj bijega u izvanjski svijet velegrada
3. ***Vino*** – bijeg u umjetne rajeve (ni on ne donosi smirenje)
4. ***Cvjetovi zla*** – pokušaj pronalaženja ljepote u zlu
5. ***Prosvjed*** – pobuna protiv Boga
6. ***Smrt*** – mogućnost pronalaženja smirenja tek u smrti.

BAUDELAIREOV ODNOS PREMA TRADICIONALNOM PJESNIŠTVU

Za razliku od romantičarskog pjesništva koje opjevava ljubav kao najuzvišeniji ljudski osjećaj, prirodu kao utočište za vlastitu dušu, Baudelaire veliča tjelesnu ljubav, strast, ne ističe ljepotu prirode, a pjesme mu nisu osobne ispovijesti iako sadrže emocije i lirsko „ja".

Osjećaji koje prepoznajemo su: očaj, mržnja, prkos, prijezir ili oduševljenje (najgore je biti ravnodušan).

Baudelaire traži ljepotu u ružnoći: on pjeva o zlu, laži, truleži, krvi, ali istodobno traži uzdizanje do idealne ljepote – apstraktne i božanske. Na planu sadržaja vidljiv je odmak od tradicionalnog poimanja pjesničkih tema i motiva, a na planu izraza Baudelaire se koristi tradicionalnim pjesničkim oblicima – osobito sonetima pazeći na arhitektoniku i pjesme i cijele zbirke.

SUGLASJA

Suglasja su, na neki način, Baudelaireova programatska pjesma. Priroda je hram (svetište) u kojem postoje različiti simboli čije značenje čovjek mora odgonetnuti. U prirodi postoje: boje, mirisi, zvukovi, oblici, sve to postoji u suglasju, a pjesnik nastoji u svom pjesništvu udružiti te raznorodne asocijacije (obojeni mirisi i zvukovi) što nazivamo **sinestezijom**.

Dvojnost mirisa koji postoje u prirodi (jedni su nježni, slatki, zeleni i svježi, a drugi su teški, bujni i razbludni) ukazuju na dvojnost koja postoji u čovjeku: RAZAPETOST IZMEĐU RAZUMA I NAGONA.

Između tih dviju krajnosti razapet je i Baudelaire i kao čovjek i kao pjesnik. Pjesma je sonet, stih je dvanaesterac s rasporedom rima: abba cddc eff ghh.

ALBATROS

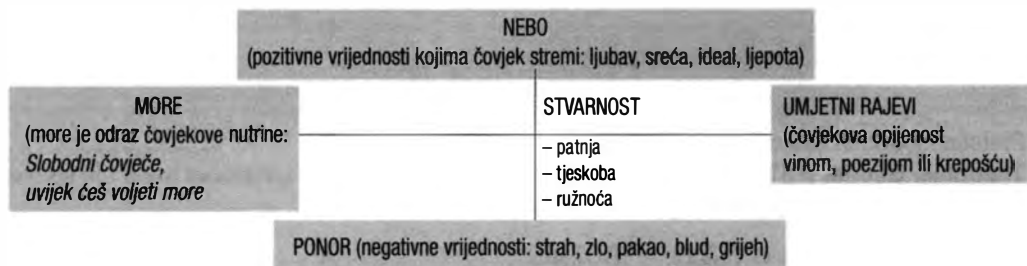
Albatrosi su velike morske ptice koje žive u visinama gdje dolazi do izražaja njihova ljepota i ravnodušnost spram svijeta mornara (čije brodove albatrosi prate). Mornari love albatrose radi zabave, muče ih na brodskoj palubi i ismijavaju njihovu ružnoću.

Suprotnost između albatrosa i mornara je suprotnost između pjesnika i svijeta. I pjesnici žive u visinama (teže višim, duhovnim vrijednostima i idealu), u stvarnosti, među ljudima, oni su drukčiji, neshvaćeni i ružni.

U katrenima, dvanaestercima povezanim unakrsnom rimom Baudelaire govori o odnosu pjesnika i svijeta.

BAUDELAIREOV PJESNIČKI SVIJET

Krajnje točke Baudelaireovih pjesničkih preokupacija mogu se i shematski prikazati:

Od stvarnosti kao središta kreću njegovi uzleti (u nebo) i padovi (u ponor). Lakše podnošenje stvarnosti omogućavaju umjetni rajevi i more koje zrcali čovjekovu dušu – tajanstvenu i beskrajnu.

47. HENRIK IBSEN (1828. – 1906.)

NORA, 1879.

PSIHOLOŠKA DRAMA *Nora* je psihološka drama u kojoj nema osobite dramske akcije, naglasak je na psihološkim događanjima, drama se odvija između dvoje ljudi (Helmera i Nore) i u njima samima.

GLAVNA LICA I RADNJA Drama prikazuje proces samoosvješćivanja glavne junakinje Nore koja osam godina živi u braku s Torvaldom Helmerom u iluziji sreće (briga za djecu, kuću, muža), ali tih osam godina živi u laži ne želeći priznati mužu da je krivotvorila očev potpis posudivši novac da bi mu spasila život.

Ali, čovjek koji joj je posudio novac (Krogstad) traži od nje da zamoli muža (koji je postao direktor banke) da ga ne otpusti s posla (Krogstad je činovnik u toj banci). U protivnom on će Helmeru otkriti istinu.

Helmer iz Krogstadova pisma saznaje istinu, prenaražen je i spoznajom o Norinu činu, ali i činjenicom da Krogstad može ugroziti njegov položaj u banci. Helmer ne oprašta Nori, vrijeđa je i ističe da ona nema pravo odgajati njihovu djecu.

Nora je očekivala čudo – oprost i potporu, a dobila je – osudu. Nakon što dobiva pismo po kojem više za njega i njegov položaj nema opasnosti jer Krogstad vraća mjenicu, Helmer se mijenja. On oprašta Nori tek sad shvaćajući što ju je motiviralo da krivotvori potpis i posudi novac.

Ali, Nora shvaća istinu i odlučuje se za odlazak od muža. Želeći pronaći sebe, ona napušta obitelj koja je sputava i guši njezinu slobodu te kreće u potragu za vlastitim identitetom.

DVIJE PERSPEKTIVE, DVA RAZLIČITA POGLEDA NA ISTI PROBLEM

- NORINA – Nakon početnog straha da bi Helmer mogao saznati istinu, javlja se šok zbog njegove reakcije. Nora se osvješćuje – shvaća svoj položaj lutke koja pleše kako Helmer svira. Posljedica tog osvješćivanja je želja da pronađe sebe za što je nužno oslobođenje od obiteljskih stega.
- HELMEROVA – Nakon što otkriva Norin „grijeh” javlja se: LJUTNJA, OČAJ jer shvaća da mu je položaj u banci ugrožen. On ne vidi motive njezina prijestupa, već samo sebe.
  Prašta Nori kad više nije ugrožen, ne razumije njezinu odluku i ostaje SAM.

ZAVRŠETAK DRAME Završetak drame otkriva istinu o trajnoj ljudskoj usamljenosti bez obzira na brak i prijateljstvo te potrebu da pojedinac (bez obzira na spol) treba otkriti svoj vlastiti identitet i ističe pravo pojedinca na slobodan izbor.

48. ANTON PAVLOVIČ ČEHOV (1860. – 1904.)

TRI SESTRE, 1900.

UGOĐAJ Cijela je drama protkana čežnjom i tugom; čežnjom za Moskvom koja likovima predstavlja san i ideal o promjeni života, a tugom zbog spoznaje da ne uspijevaju otići u Moskvu niti promijeniti svoj život.

LICA Drama je nazvana prema trima sestrama: Olgi, Maši i Irini.

Olga je najstarija, profesorica je u gimnaziji, kasnije i ravnateljica, htjela se udati, ali to nije ostvarila.

Maša je udana za Kuligina, gimnazijskog profesora, ali je zaljubljena u Veršinina, s kojim ne može ostvariti ljubav, to više što je i on oženjen i što odlazi.

Irina, najmlađa sestra želi pronaći utjehu u radu. Ona govori četiri jezika, a radi najprije kao telefonistica, potom u gradskoj upravi, da bi na kraju položila ispit za učiteljicu.

Andrej, njihov brat, svim srcem želi biti sveučilišni profesor, ali gubi svoje iluzije, gubi na kartama i nakraju postaje potpredsjednik zemaljske uprave, a njegova ga žena vara s predsjednikom.

LIRSKA DRAMA Čehovljeve se drame uglavnom nazivaju lirskima jer u njima:

1. nema izrazitoga glavnog junaka,
2. nema oštrog zapleta i jasnog raspleta,

3. autor ne gradi dramu na vezanim replikama koje su podređene dramskom zbivanju, već u dijaloge unosi paralelne tematske nizove koji stvaraju dojam da se na sceni događa nešto prirodno,
4. ubacivanjem popratnih motiva (lirskih monologa, stanki, glazbenih zvukova) Čehov stvara ugođaje.

MODERNA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

TRAJANJE Neki povjesničari književnosti omeđuju ovo razdoblje godinama 1892. (izlazi Matoševa pripovijetka ***Moć savjesti***) i 1916. (Donadini izdaje časopis „Kokot").

Drugi povjesničari smatraju 1895. g. (kad sveučilištarci pale mađarsku zastavu na Jelačićevu trgu) godinom početka ovog razdoblja, a 1914. godinu (Matoševa smrt, izlazi almanah ***Hrvatska mlada lirika***) kao završnu godinu ovog razdoblja.

Mnogi su mladići nakon prosvjeda protiv Khuenove vlasti koji su izrazili paljenjem mađarske zastave prilikom dolaska cara Franje Josipa u Zagreb, protjerani i nastavili su školovanje u Beču i Pragu.

- BEČKA SKUPINA pisaca bila je okupljena oko časopisa „Mladost" (1898.). Ovu skupinu predvode **Milivoj Dežman Ivanov** i **Branimir Livadić**. Oni se zalažu za slobodu umjetničkog stvaranja.
- PRAŠKA SKUPINA pisaca bila je okupljena oko časopisa „Hrvatska misao". Glavni ideolog bio je **Milan Šarić**, a smatrali su da u književnosti mora biti naglašena tendencioznost.

PREDSTAVNICI		
PJESNIŠTVO	PROZA	DRAMA
Antun Gustav Matoš (1873. - 1914.)	Janko Leskovar (1861. - 1949.)	Ivo Vojnović (1857. - 1929.)
Vladimir Vidrić (1875. - 1909.)	Dinko Šimunović (1873. - 1933.)	Milan Begović (1876. - 1948.)
Janko Polić Kamov (1886. - 1910.)	Antun Gustav Matoš (1873. - 1914.)	Josip Kosor (1879. - 1961.)
DIJALEKTALNO PJESNIŠTVO	Ivan Kozarac (1885. - 1910.)	
Dragutin Domjanić (1875. - 1933.)		
Vladimir Nazor (1876. - 1949.)		
Fran Galović (1887. - 1914.)		

DVIJE SU FAZE RAZVOJA MODERNE

- **I. FAZA** (od 1892./95. do 1903. g.) – u toj fazi prevladavaju kritičarska djela; djelovanje bečke i praške skupine pisaca.
- **II. FAZA** (od 1903. do 1914. g.) – nastaju najpoznatija djela hrvatske moderne. Godine 1907. izlazi Vidrićeva zbirka pjesama, od 1906. do 1914. nastaju Matoševe pjesme, 1911. izlazi Kozarčev roman *Đuka Begović*.

PLURALIZAM STILOVA

a) REALIZAM – u vremenskim granicama moderne nastaju najpoznatija ostvarenja hrvatskog realizma, npr. Novakovi *Posljednji Stipančići*.
b) IMPRESIONIZAM – obilježja impresionizma osobito su vidljiva u stvaralaštvu A. G. Matoša (koji je i predstavnik impresionističke kritike) te Dragutina Domjanića.
c) NATURALIZAM – vidljiv je u naturalističkim dramama Josipa Kosora i Srđana Tucića.
d) SIMBOLIZAM – prepoznatljiv u Matoševim djelima.

PJESNIŠTVO

Vladimir Vidrić (1875. - 1909.)

Iako je objavio samo jednu pjesničku zbirku (***Pjesme,*** 1907.), i to od četrdesetak pjesama, svrstao se među najistaknutije pjesnike svog vremena, pjesnike moderne i među prvake hrvatskog pjesništva.

PEJZAŽ I., PEJZAŽ II.

U ***Pejzažu I.***[23] govori o prirodnoj popodnevnoj idili i spokoju u prirodi. Spokoj je produbljen suoznakama skrušenosti, pobožnosti i beskonfliktnog života tadašnjeg puka. Pjesma potiče na sanjarenje o ljepoti pejsaža i idili života.

Završnim stihovima *I s huma se k humu vere ...* u idilu unosi slutnju i nagovještaj smrti.

U ***Pejzažu II.***[24] pojavljuje se lirski subjekt kao dio noćnog pejsaža. Pjesnik nije dio prirode, on je izvan nje, osjeća neki zid, distancu između sebe i prirode.

U dijalogu s prirodom vidljiva je pjesnikova želja da prodre u tajnu prirode što je nemoguće, neostvarivo.

Dok u ***Pejzažu I.*** prezent sugerira svevremenost ljepote i svojevrsnu statičnost, u ***Pejzažu II.*** izmjenjuju se perfekt i aorist čime se unosi dinamika, a u 5. strofi glagoli su u prezentu i upućuju na svevremensku ograničenost ljudske spoznaje.

ADIEU

Pjesma ***Adieu***[25] je posljednja u Vidrićevoj zbirci i može se protumačiti kao završetak ljubavne serenade, oproštaj s voljenom ženom nakon ljubavnog sastanka, ali i kao oproštaj, rastanak sa životom i silazak u smrt. Naime, već 1909. Vidrić umire u duševnoj bolnici i u tom kontekstu pjesnik se u ovoj pjesmi oprašta i od pisanja i od života.

„Purpurna pomrčina koja je prekrila njegove vjeđe, postaje tako slutnjom, ili slikom njegove umne pomračenosti, pojačane možda načinom njegova života (‚od sunca, vjetra i vina'). Suze što ih u toj pjesmi lije zbog rastanka s dragom, postaju na ovaj način tako suzama zbog toga što ostavlja život. Stihovi *A moja se ruka ganula, koja pjesmice sklada ...* mogu značiti prestanak njegova pjesničkog stvaranja.

„Silazak stepenicama iz dragina dvora postaje tako slikom njegova silaska u carstvo smrti, a ljubavnica, gospoja, kojoj je ispjevao pjesmu i od koje se opraštao, postaje smrću, prema kojoj se spušta."[26]

(Antun Barac)

Janko Polić Kamov (1886. – 1910.)

PSEUDONIM Pseudonim Kamov potječe od biblijskog imena Kam. Sam Polić kaže o tome u jednom pismu: „Kad se je sijedi Noe bio napio i razotkrio golotinju, došao je njegov sin Kam i gledao u pijanoga i gologa oca. Onda su došli drugi sinovi Sem i Jafet i pokrili golotinju.

Pa kad se je Noe otrijeznio i doznao za ponašanje djece, rekao je: ‚Blagoslovljen bio Sem i Jafet – i da je proklet Kam".[27]

Ova biblijska parabola govori o Poliću Kamovu kao pjesniku i piscu. Dok ostali pisci prikrivaju golotinju svijeta, on je u svojim djelima – otkriva. Ili, kako on to govori u pjesmi P. S. – njegova je lirika – lirika psovača. On se opire i tradicionalnim temama i tradicionalnim izražajnim sredstvima. On ne pjeva o ljubavi, o sreći, o domoljublju, o vjeri – on psuje ljudsku glupost i svijet.

PJESMA NAD PJESMAMA

U ***Pjesmi nad pjesmama***[28] biblijski mu motiv služi samo zato da bi propovijedao obrnute vrijednosti od onih koje propovijeda ***Biblija***. Ova njegova pjesma je apoteoza[29] slobodne ljubavi, strasti, bluda.

---

[23] Usp. D. Rosandić, *Hrvatski jezik i književnost 3*, ŠK, Zagreb, 1998., str. 146.

[24] Usp. isto, str. 147.

[25] Usp. isto, str. 148.

[26] Usp. isto, str. 148. i 149.

[27] Usp. Janko Polić Kamov, Vladimir Čerina, *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knjiga br. 83., Matica hrvatska, Zora, Zagreb, 1968., str. 7.

[28] Usp. isto, str. 54. i 55.

[29] Apoteoza – obožavanje.

Njegovo božanstvo je kaos, a iz tjelesne veze s Cigankom rodit će se nezakonito dijete koje će biti gladno, prokleto i psovat će roditelje. Takav će pojedinac biti izdvojen i drukčiji u masi koja je šutljiva, dosadna, prazne duše i beživotnog smijeha. Ime tog djeteta bit će Prevrat kao oznaka njegova utjecaja na svijet.

BRADA

U noveli *Brada* nema neke posebne fabule, dominira unutarnji monolog, digresije i komentari. Problem na koji Kamov upozorava ovom novelom jest stav da je čovjek mnogostruk, da je sastavljen od množine mogućnosti. Ljudi o sebi najčešće misle u krajnostima, a tek između njih je ono što se zove ličnost, karakter, osoba.

DIJALEKTALNO PJESNIŠTVO

Dragutin Domjanić (1875. - 1933.)

Vladimir Nazor (1876. - 1949.)

Fran Galović (1887. - 1914.)

PROZA

Janko Leskovar (1861. - 1949.)

MISAO NA VJEČNOST U ovoj psihološkoj noveli glavni lik je Đuro Martić, učitelj koji živi intenzivnim unutarnjim životom.

GLAVNI LIK On je živčano rastrojen i muče ga proročki snovi čime on ulazi u prostor nadnaravnoga. Opsjednut je mišlju na vječnost (sve se stvari i događaji ponavljaju na nekoj drugoj zvijezdi). Iz toga proizlazi gotovo paničan strah od suočenja s vlastitom prošlošću.

Mogućnost samokontrole Martiću je sve manja i on poludi.

LESKOVAROVCI Temeljna su ishodišta Leskovarovih junaka: raščlamba vlastite psihe, otkrivanje tamnih dubina u vlastitoj unutrašnjosti i razmišljanje o postojanju. Zbog tih su zajedničkih osobina i nazvani leskovarovci.

Antun Gustav Matoš je pisao novele, pripovijetke, putopise.

Ivan Kozarac (1885. - 1910.) autor je romana ***Đuka Begović,*** romana o slavonskom seljaku koji se izdvojio iz svoje sredine. U srdžbi ubija oca, želi živjeti nesputanim životom, prepušta se alkoholu, rasipništvu i erotskim užicima.

DRAMA

Uz **Ivu Vojnovića** (1857. - 1929.) koji je ušao u hrvatsku književnost s naraštajem realista i nastavio svoje stvaralaštvo u modernoj i međuratnoj književnosti, kao dramatičari ističu se **Josip Kosor, Srđan Tucić, Milan Begović** i dr.

50. DIJALEKTALNA LIRIKA HRVATSKE MODERNE

Godine 1900. Antun Gustav Matoš ispjevao je kajkavsku pjesmu ***Hrastovački nokturno*** i upravo od te pjesme bilježimo početak hrvatske dijalektalne poezije 20. stoljeća, ali pjesma nije objavljena kao samostalni pjesnički tekst nego u sklopu pripovijetke *Nekad bilo sad se spominjalo.*

FRAN GALOVIĆ (1887. - 1914. g.) započeo je kao pjesnik štokavskih stihova, ali se kao umjetnik potpuno potvrdio kajkavskom zbirkom ***Z mojih bregov***.

Zbirka je komponirana kao ciklus od četiri godišnja doba. Dominira osjećaj tjeskobe i straha. Smirenje i ljepota postoje u prirodi, a smrt i nije drugo nego stapanje s krajolikom.

U štokavskoj pjesmi ***Childe Harold*** pjesnik se identificira s junakom Byronove poeme koji na morskoj pučini razmišlja o vlastitom identitetu i emocionalnim uporištima. On nema obitelji ni domovine, samo nebo i pučinu te spoznaju o nemogućnosti ostvarenja osobne i obiteljske sreće u domovini.

U kajkavskoj pjesmi ***Jesenski veter*** Galović posredovanjem motiva iz prirode upozorava na dinamiku, promjenu, nepredvidljivost prirode, ali i na prolaznost i nesigurnost života osobe koja je poput jesenskog vjetra, za razliku od jednostavnog življenja u kleti.

U kajkavskoj pjesmi *Crn-bel* on izražava sjetu i strepnju zbog prolaznosti života.

DRAGUTIN DOMJANIĆ (1875. – 1933. g.) također je pisao štokavske pjesme, ali je poznatiji kao autor kajkavskih zbirki *Kipci i popevke, V suncu i senci* i *Po dragome kraju*. Svoje osjećaje i razmišljanja pjesnik često izražava motivima iz prirode. Preko motiva ciklama u pjesmi *Ciklame, krvave ciklame* on izražava svoj doživljaj rata, njegove uzaludnosti, rasprostranjenosti i tragičnih posljedica. U pjesmi ***Bele rože*** preko motiva ruža iznosi sjećanje na vlastito djetinjstvo koje je kao idiličan svijet sačuvan samo u njegovoj duši. U pjesmi ***Megle*** magla pada na krajolik, koji kao da je usnuo i nestao. Pjesnik izražava želju da i sam usne u svojim snovima.

Ljepotu materinskog izraza, ljepotu kajkavštine i „ljubljene domače reči" koja osvješćuje čovjekovo podrijetlo i iskonsku povezanost sa zavičajem pjesnik izražava u pjesmi ***Kaj***.

Ugođaj otmjene dosade pjesnik iznosi u štokavskoj pjesmi ***Otmjena dosada*** prikazujući aristokratsko mjesto življenja: perivoj s dvorcem u kojemu osjetljive ljudske prirode ginu od ispraznosti i dosade (kao i ciklame u tom dosadnom okruženju).

VLADIMIR NAZOR (1876. – 1949. g.)

Nazorova književna djelatnost vrlo je opsežna i raznovrsna, a počinje u vrijeme moderne, nastavlja se u razdoblju između dvaju svjetskih ratova te nakon Drugoga svjetskoga rata.

Pritom i on kao pisac prolazi kroz različite stvaralačke faze.

U čakavskoj pjesmi ***Seh duš dan*** Nazor iznosi tugu majke koja je izgubila dijete, a njezinu tragiku proširuje i njezinim socijalnim stanjem: siromaštvom koje ju obilježava u društvu, kao i činjenica da je rodila izvanbračno dijete.

Smrt je za nju smirenje i sreća zbog mogućnosti ponovnog susreta s vlastitim djetetom.

51. ANTUN GUSTAV MATOŠ (1873. – 1914.)

STVARALAČKI OPUS A. G. Matoš je bio pjesnik, novelist, kritičar, putopisac, feljtonist, polemičar, najizrazitiji pjesnik hrvatske moderne i jedan od najznačajnijih hrvatskih književnika uopće.

POEZIJA

Poezijom se Matoš kontinuirano počeo javljati u časopisima od 1906. g. i do kraja života napisao je osamdesetak pjesama.

LJUBAVNA LIRIKA

U sonetu ***Utjeha kose***[30] Matoš ljubav povezuje sa smrću. Iznosi viziju mrtve drage na odru. Suočen sa smrću, preplavljen je osjećajima spram voljene žene: ljubavlju, poštovanjem, divljenjem. Smrt je tajanstvena, nepokretna, ljubav se miješa s očajem i zaprepaštenošću. Ali javlja se utjeha: smrt je san.

Znači, smrt nije kraj, već nova kvaliteta življenja.

PEJSAŽNA LIRIKA

U sonetu ***Jesenje veče***[31] Matoš iznosi sliku atmosfere u prirodi: jesenje sivilo, tmurni oblaci, blatnjava

[30] Usp. D. Rosandić, *Književnost 3*, ŠK, Zagreb, 1998. str. 135.

[31] Usp. isto, str. 136.

jesenja rijeka, magla koja skriva kućice i toranj, sunce na zalazu, vrbe i vrane.

U trećoj strofi Matoš povezuje taj sumorni jesenji krajolik s ljudskim nemirima. Upravo taj ljudski nemir pokazuje da je čovjek tu, da je cijeli taj pejsaž uznemirio pjesnika i dao mu priliku da konkretizira doživljaj svojih nemira.

U četvrtoj strofi javlja se motiv jablana koji se gordo suprotstavlja bezdanu svemira te u prostoru smrti i umiranja uvjerava da je život moguć.

Jablanom možemo smatrati i izdvojenog pojedinca, pjesnika koji u sveopćem ništavilu govori o životu.

DOMOLJUBNA LIRIKA

Pjesma ***1909***[32] nastala je povodom stote obljetnice rođenja Ljudevita Gaja. Pjesnik je rekao kako je usnuo ružan san koji je prenio u pjesmu. *U Krapinskim toplicama, kamo odoh s našim umjetnicima na dva dana, dosađivaše nam u nedjelju kiša. Od dugočasnosti legnem i razmišljajući o Krapini, o Khuenu i god. 1903., o nedalekoj Lepoglavi i ovoj lijepoj zemlji, usnem ovaj ružan san.*[33]

U eliptičnim (bezglagolskim) rečenicama (kojima ukazuje na stanje u Hrvatskoj) Matoš iznosi sliku stratišta, mjesta ubojstva na kojem je čovjek suočen s nasiljem, zlom i smrću. Osuđenicu – domovinu, Matoš doživljava kao majku (čista ljubav) i bludnicu (aludira na poniženje i zločin u Hrvatskoj). Pjesnik se identificira s mukom domovine, njezina smrt je i njegova. Stih: „Jer Hrvatsku mi moju objesiše" krik je na situaciju u Hrvatskoj kako bi se konačno nešto poduzelo. I ova je pjesma pisana u obliku soneta.

U ***Staroj pjesmi***[34] Matoš iznosi misao da su ljudi glupi i ograničeni, kukavice i baš zato – robovi. To su Hrvati „osuđeni pasti i propasti bez časti". Hrvati nemaju snage umrijeti za svoju domovinu i zato ih tuđin pokorava. Pojedinci koji imaju šire vidike i žude za slobodom i pravdom malobrojni su i ne mogu promijeniti većinu.

U ovom sonetu Matoš iznosi razočaranje hrvatskom stvarnošću.

b) PROZA

DOMOLJUBNA PROZA

U crtici ***Kip domovine na početku leta 188****[35] Matoš iznosi ulični, gradski događaj kada mađarski konji pogaze piljaricu Pepicu Pogačić, a njezin muž se opije i umre. Završna je rečenica: *I nju i njega zakopaše krišom – krišom, dragi čitaoče, krišom ...*[36] Ponajprije, aludirajući naslovom na Štoosovu budnicu ***Kip domovine na početku leta 1831.***, Matoš govori da se od ilirizma ništa nije promijenilo. Situacija koja se opisuje u noveli je situacija u cijeloj Hrvatskoj, a karakterizira je: poniženje, teror i izdajstvo. Pepica je personifikacija Hrvatske koju gazi husarski konj, a osnovna ideja je: nesamostalnost, nesloboda i ništavnost života u apsolutno neslobodnoj političkoj situaciji.

NOVELE

CAMAO, 1909.

NASLOV Camao je bila (prema Matoševoj napomeni) mistična ptica za koju su srednjovjekovni Španjolci vjerovali da ugiba kad žena prevari muža.

SIMBOLIKA I u ovoj pripovijetki Camao je papiga, ali ona ne ugiba nego umiru nevjerna žena (Fanny) i njezin ljubavnik (Alfred Kamenski). Camao je skrivio njezinu smrt i tako on postaje simbol usuda, zle kobi.

---

[32] Usp. isto, str. 138.

[33] Usp. D. Rosandić, *Književnost 3*, Profil, Zagreb 1996., str. 252.

[34] Usp. Antun Gustav Matoš, I., Matica hrvatska, Zora, Zagreb, 1967., str. 81.

[35] Godina 188* odnosi se na 1883. kad su se prema naredbi mađarskog ministra na hrvatsko-mađarskim financijskim i carinskim uredima pojavili grbovi s natpisima na hrvatskom i mađarskom jeziku (do tada su bili samo hrvatski natpisi). Nastala je pobuna i narod je poskidao te dvojezične grbove 15. kolovoza. Vlast je nakon toga postavila tzv. nijeme grbove, tj. bez ikakvih natpisa, ostavivši slikovne oznake. Ti su grbovi stajali do 1908.

[36] Znači, dok god se ljudi boje izraziti svoje mišljenje i dok god se ne žele suprotstaviti tuđincima, ne postoji izlaz za hrvatski narod.

GLAVNI LIK Alfred Kamenski je glazbenik koji luta Europom. Muče ga nejasne čežnje, on miješa san i javu, osjeća gađenje prema životu i prema navikama drugih ljudi. Ipak se ne ubija „jer mu se smrt činjaše možda još gorom brukom od života". Volio je i ljubio samo ono što je daleko, nedokučivo i što nije imao. I Fany je drukčija od ostalih žena, lijepa i fatalna, a takva je i njihova ljubav: kratka, intenzivno proživljena, strasna i – tragična.

STIL Ova pripovijetka pripada Matoševoj simbolističkoj i bizarnoj prozi. Tu sklonost prema bizarnome Matoš preuzima od E. A. Poa.

CVIJET SA RASKRŠĆA, 1902.

SADRŽAJ Pripovjedač Solus luta Francuskom i u jednom takvu lutanju umoran zaspi, a probudi se kad ga nalazi slijepa djevojka Izabela. Njih dvoje su očarani jedno drugim, ali dolazi Izabelin otac odvodeći je u dvorac, a Solus kreće dalje s jedinom ljubavlju koju ima – *gđom Avanturom.*

SIMBOLIKA NASLOVA Već nam naslov ukazuje da novela govori o susretu s ljubavlju što je sudbonosni događaj u pripovjedačevu životu i zahtjeva od njega odluku hoće li je prihvatiti ili ne. (Cvijet je, dakle, ljubav, a raškršće – sudbonosni događaj u životu pojedinca.) Cvijet je vrlo čest simbol u Matoševu pjesništvu i prozi, a označava ljepotu, postojeću, ali nedohvatnu i trajnu ljudsku težnju i viši smisao života.

SOLUS I IZABELIN STAV PREMA LJUBAVI Izabela (*Izabela* – španj. ljepota, nježnost, bjelina) je spremna prihvatiti ljubav i povesti Solusa sa sobom u dvorac ili poći s njim.

Solus (lat. samac), ljubitelj slobode i putovanja shvaća da bi dvorac gušio njegovu slobodu, a da Izabelu ne može povesti sa sobom jer svijet smatra mučilištem, a ljude robovima.

Izabela se na kraju silom vraća u dvorac (odvodi je otac) te ostaje neslobodna, usamljena i tužna, Solus kreće dalje sa spoznajom da idealna ljubav ne može opstati u surovoj stvarnosti.

C) PUTOPISI

OKO LOBORA, 1907.

U proljeće 1905. Matoš kao vojni bjegunac tajno dolazi u Hrvatsku, a u ovom putopisu opisuje svoj izlet u Hrvatsko zagorje. Tu on opisuje Lobor, ali iznosi i svoja razmišljanja o hrvatskim povijesnim ličnostima te o prošlosti hrvatskog naroda.

Smatra da je herojstvo hrvatskog plemstva u njegovo doba potpuno nestalo, da su plemići tuđinski sluge i da tuđinci iskorištavaju naša prirodna bogatstva. Pravog hrvatskog i domoljubnog plemstva više nemamo, a jako kulturno građanstvo još nismo stvorili. Hrabrost i plemenitost nestaju, a jedini moral njegove stvarnosti je rad: žilav i tvrdi posao.

D) KRITIKA

Matoš je tvorac hrvatske impresionističke i stilističke kritike u kojoj u kritičkoj ocjeni polazi od dojma (impresije) o umjetničkom djelu. Pisao je o glazbenoj, likovnoj umjetnosti i o književnosti (o Kranjčeviću, Domjaniću, Begoviću ...).

22. IVO VOJNOVIĆ (1857. – 1929.)

EKVINOCIJO, 1895.

RADNJA Radnja drame zbiva se u „malome pristaništu dubrovačkog primorja godine 186*".

To je životna drama Jele koja ima izvanbračnog sina Ivu (iako je svima rekla da je udovica) i koja u Niki, 52-godišnjem starcu koji se želi oženiti Ivinom ljubavi – Anicom, prepoznaje ljubav između nje i oca svoga sina.

Ona od Nike najprije traži da se oženi njome i da joj na taj način vrati poštenje.

On ismijava njezinu starost te ona uviđa njegovu oholost i bezosjećajnost.
Jele omogućuje Anici da s Ivom ode u Ameriku (Nikinim brodom „Sloboda") u slobodu.
Niko ih želi zaustaviti i optužiti Ivu za otmicu (iako zna da je Ivo njegov sin), ali ga Jele ubija.
Paroh i narod, koji joj sude, oslobađaju je, a ona, kad čuje zvuk sirene sa „Slobode", popne se na hrid, krikne i umre.

SIMBOLIKA Simboliku vidimo u naslovu drame. Ekvinocij je ravnodnevica (dan kada dan i noć jednako traju), ali znači i veliko nevrijeme, oluju u doba ravnodnevice.
Ta se oluja događa u drami, izvan čovjeka i u čovjeku.

STIL Obilježja drame su:
- ROMANTIČARSKA – romantičarski zaplet Ivo – Niko – Anica
- REALISTIČKA – težak život dubrovačkih pomoraca; drama ostavljene žene i majke
- MODERNISTIČKA – simbolika
  liričnost (ugođaj, glazba).

DUBROVAČKA TRILOGIJA, 1902.

PRELUDE

Lirski početak drame čini sonet ***Prelude***, u kojemu Vojnović uspoređuje Dubrovnik s raspetim Kristom.
Pučina koja oplakuje dubrovačke hridi je Mandaljena koja je Kristu oprala noge i svojom ih dugom kosom sušila. Bila je grešnica kojoj je Krist oprostio.
Završni stihovi „zeleni ponor buči prijetnju novu" upućuju na prijetnje dubrovačkoj vlasteli koje ćemo iščitati u djelu od strane neprijatelja, od materijalne i moralne propasti.

ALLONS ENFANTS!

Prvi dio ***Dubrovačke trilogije*** nazvan je prema početnim riječima marseljeze, francuske revolucionarne pjesme koja je postala francuskom nacionalnom himnom. „Allons enfants ne la patrie" znači: Hajdemo, sinci domovine.

RADNJA Radnja se zbiva u kući Orsata Velikoga 27. svibnja 1806. između 16 i 18.30. To je povijesni dan za Dubrovnik jer dolaze Francuzi.

GLAVNI LIK Orsat je dubrovački vlastelin koji doživljava društveni i intimni poraz. Za razliku od ostalih vlastelina, Orsat se želi suprotstaviti Francuzima i udružiti se s pučanima kako bi se oružjem borili protiv Francuza, s nadom da će im se kasnije pridružiti Crna Gora i Rusija (nadao se čak i turskoj pomoći).
Međutim, on je usamljenik čiju dušu i domoljublje ostali ne razumiju.

INTIMNA DRAMA GLAVNOGA LIKA Francuzi ulaze u grad, a time počinje i Orsatova intimna drama: gospođa Deša osjeća ljubav prema njemu (kao i on prema njoj), ali ne žele je ostvariti jer su robovi, a to bi bila i njihova djeca. Dakle, bolje se suzdržati od ljubavi nego rađati robove.

SUTON

MJESTO I VRIJEME RADNJE Radnja *Sutona* događa se u „Benešinoj kući u Gradu god. 1832.". Vrijeme radnje – suton upućuje na suton (propadanje) dubrovačke vlastele.

RADNJA Vladika dubrovačka – Mara Nikšina Beneša ima tri kćerke: Madu, Oru i Pavlu. One su na rubu egzistencije, ali ipak ponosne i dostojanstvene u svojoj gospodskoj tuzi. Zato Pavle odbija Lujinu ljubav koja bi je mogla izbaviti iz otužne roditeljske kuće, ali ona ostanak na brodu koji tone smatra svojom sudbinom. Osim toga, nezamislivo je da bi se vlastelinska djevojka udala za kmetova sina.
Zato se ona radije odriče života i odluči otići u samostan.

ETIKA Vlastela se mora ponositi i svojom bijedom. To je etika vlastele pa tako i Marine obitelji: „Ako je Dubrovnik u sužanjstvu, budimo i mi u tuzi!"

NA TARACI

MJESTO I VRIJEME RADNJE Radnja ovog dijela zbiva se 1900. g. u vili gospara Lukše u Gružu.

ŽIVOTNI MOTO Životni moto ovoga djela je: „Ko ima dinara, oni je gospar. "

Izdanci stare vlastele (gospar Lukša, gđa Mare) žive usamljeno, u tišini, razmišljajući o prošlosti. Mlađi naraštaj ima mogućnost zaposliti se (tako Ida, nećakinja Orsata Velikog, postaje učiteljica), otići u Ameriku (Ida želi otići u Ameriku), živjeti raskalašeno, odati se porocima i strastima (barunica Lidija), putovati svijetom (gospar Niko).

GOSPAR LUKŠA Gospar Lukša (kao i Orsat u prvom dijelu) doživljava društvenu i intimnu dramu. Društvena drama obilježena je ekonomskim promjenama u Dubrovniku – struja, željeznica, a intimnu dramu čini spoznaja da je Vuko (kmet) njegov sin.

Lukša ga testira, pita ga što bi učinio da sazna kako mu je otac gospar i da će dobiti vilu, npr. Lukšinu.

Vuko kaže da bi je prodao i da bi u Konavlima uzgajao lozu. Lukša je šokiran, ne govori mu da mu je otac, ali mu omogućuje osobnu sreću (pristaje da se Vuko oženi Jelom – njegovom sluškinjom, što mu je dotad branio).

NA MIHAJLU

To je završni sonet, lirski završetak ***Dubrovačke trilogije*** – kraj životnog puta dubrovačke vlastele. Nakon toga samo će vjetar u čempresima šaptati: „Requiem aeternam...” („Pokoj vječni!”) i posljednji će izdanci vlastele konačno naći smirenje.

53. DINKO ŠIMUNOVIĆ (1873. – 1933.)

MULJIKA, 1906.

GLAVNI LIK Glavni lik ove novele je Boja koja je nazvana Muljikom prema istoimenom mekanom, bijelom, katkada bijeložutom kamenu. Ona je svojom nježnošću, profinjenošću, senzibilnošću i zatvorenošću bila drukčija od seoskih djevojaka i nije se uklapala u sredinu u kojoj je živjela.

PEJSAŽ Šimunovićev pejsaž izaziva strepnju i strah. Slika pesjaža je slika piščeve svijesti o selu, o njegovu mentalitetu i životu.

REALISTIČNA SLIKA ŽIVOTA Slika je to života u zajednici u kojoj nema „ja”, nema individualnosti, postoji samo „mi”. Svi u selu istodobno proživljavaju ljubav, veselje, svi istodobno rade. Otac je *pater familias* i ima potpunu vlast nad sudbinom ostalih članova obitelji.

Zadovoljavaju se elementarne ljudske potrebe, nema viših oblika duhovnog života. Sve što se izdvaja predmet je osude (Muljika). U njoj se javlja fatalni osjećaj slabosti i nemoći u borbi sa životom i prirodom. Jedini izlaz je smrt. Ilijica ne može usrećiti Boju, on ne može i ne pokušava uspostaviti komunikaciju s njom, a doživljava je kao sliku iz grada. Grad pak prihvaća na krivi, malograđanski, snobovski način.

STIL Novela je ispričana na realističan način, ali po stanjima kojima je natopljen pejsaž te nastojanjem da uđe u žensku psihu, pripada moderni.

DUGA, 1907.

TEMA Tema novele je težnja jedne djevojčice za slobodom.

FABULA Srnu (kojoj je pravo ime Brunhilda) sputava roditeljski odgoj jer je zakinuta za igru u prirodi, spontanost, slobodu izražavanja, kretanja, življenja.

Razlog sputavanju: ženskog je spola. Zato djevojčica, nakon što čuje tužnu životnu priču kljaste Save i njezina tumačenja duge, odluči postati dečko.

Želi protrčati ispod duge, ali je zaustavlja močvara u kojoj se utapa. Njezini roditelji prekasno shvaćaju svoju pogrešku uviđajući da im je dijete imalo dušu poput duge: lijepu, raznobojnu, blistavu, a oni dušu poput stare tvrđave: hladnu, okrutnu, ružnu. Ne mogu podnijeti taj unutarnji teret i ubijaju se.

PEJSAŽ Pejsaž u ovoj noveli pokazuje unutarnja proživljavanja likova, pretkazuje tragičan završetak te služi piscu kao opis smrti.

54. IVAN KOZARAC (1885. – 1910.)

ĐUKA BEGOVIĆ, 1911.

SADRŽAJ Đuka Begović je slavonski seljak koji se izdvaja iz svoje sredine. Njegov život počinjemo pratiti nakon što se vraća iz kaznionice u kojoj je proveo četiri godine zbog tjelesnog obračuna s ocem.

Otac je podržavao njegov nerad i raskalašeni način života.

Nakon povratka Đuka se odluči promijeniti: pronaći utjehu u radu. Neko vrijeme mu to i uspijeva, ali onda opet počinje živjeti po starom. Drugi put se pokušava iskupiti pred Bogom odlaskom na proštenje, ali ne ustraje i opet živi raskalašeno i rasipa novac i imanje.

Na kraju postaje čobanin, sluga u tuđoj službi, potpuno rezigniran (pomiren sa svojom sudbinom), ali pisac ostavlja mogućnost Đukine ponovne promjene.

ĐUKA BEGOVIĆ

- žudi za potpunom slobodom
- ne poštuje nikakav kolektivni autoritet koji postoji u društvu
- čovjek snažnih nagona
- ne može vladati emocijama
- ne priznaje zakone (ni svjetovne ni Božje)
- ne poštuje moralne norme svoje sredine
- okrutan prema članovima vlastite obitelji (tukao je i varao ženu, nasrnuo na oca, nije mario za kćerku)
- živi razvratno, ali to ga samo privremeno zadovoljava, u duši osjeća prazninu
- na kraju postaje čobanin, život mu je ništa – bol, Đuka je potpuno pasivan. Svojim razvratnim načinom života Đuka je razorio i vlastitu obitelj, ali i sam sebe, zato možemo postaviti pitanje: je li takva sloboda cilj kojem pojedinac treba težiti.

STIL Roman nije pisan tehnikom linearne naracije koja poštuje kronološki tijek zbivanja, nego Đuka ima poziciju središta svijesti – pripovjedač slijedi njegova razmišljanja i njegova prisjećanja.

55. MILUTIN CIHLAR NEHAJEV (1880. – 1931.)

Bijeg, 1909.

TEMA Tema romana je tragična sudbina mladog intelektualca Đure Andrijaševića koji, sukobljavajući se s malograđanskom sredinom, završava tragično.

GLAVNI LIK Na početku se čini da Đuro Andrijašević ima sve preduvjete za uspjeh: mladost, inteligenciju, obrazovanje (koje, doduše, treba završiti), darovitost za pisanje i uzvraćenu ljubav (Vera).

Zaposlivši se kao profesor u senjskoj gimnaziji, susreće se s problemom života u provinciji: s ljudskom zlobom, dvoličnošću, potrebom da se čovjek ne izdvaja (ni u pozitivnom ni u negativnom smislu).

Sukob s tom sredinom uvjetuje Andrijaševićevo zatvaranje u sebe, on ne uspijeva kao književnik, kritiziraju ga kao profesora, djevojka mu se udaje za drugoga, a nakraju ostaje i bez majčina nasljedstva.

Nakraju se odaje alkoholu i završava samoubojstvom.

JEZIK I STIL Osim pripovijedanjem, pisac se služi pismom i formom dnevnika kao mogućnošću prikaza najintimnijih misli, želja i osjećaja glavnoga lika.

VRSTA ROMANA *Bijeg* je roman o liku koji upoznajemo pri povratku u domovinu nakon prekinutog školovanja. Tijekom djela saznajemo najvažnije događaje prateći glavnog junaka od njegova rođenja do tragične smrti.

Ovo je jedan od prvih modernih romana u hrvatskoj književnosti u kojemu fabula nije primarna, kao ni socijalna motivacija lika, već dominira psihološka raščlamba Andrijaševićeve osobnosti.

56. MILAN BEGOVIĆ (1876. – 1948.)

PUSTOLOV PRED VRATIMA, 1926.

RADNJA Radnja se događa pred smrt bolesne Djevojke kojoj dolazi smrt u liku Neznanca pitajući je želi li umrijeti. Njezin je odgovor negativan, ona se odlučuje za život i smrt joj priprema predstavu ***Priviđenje*** u kojoj ona – Agneza proživljava život.

Ona je u predstavi udata, voli svoga muža, ali u njezin život unose nemir pisma koja joj piše nepoznati obožavatelj.

Ona počinje čeznuti za tim neznancem i očajnički ga traži mijenjajući ljubavnike. On se, ne upoznavši je, ustrijeli pred vratima njezine sobe u nekom hotelu. Agneza u očaju, kod kuće, sve priznaje mužu. On se prvo ide obračunati s rođakom koji ju je prvi iskoristio. Agneza se nađe na usamljenom mostu i neki odbjegli Apaš je baca u vodu.

Ona je na kraju toliko iscrpljena od života da želi umrijeti.

MJESTO RADNJE Radnja tragikomedije događa se na terasi, a Djevojka želi da su vrata prema dvorištu otvorena kako bi vidjela bijelu cestu koja vodi u život.

Otključana i otvorena vrata postaju spona između dvaju svjetova: ovostranoga i onostranoga, ona znače mogućnost prijelaza iz jednog svijeta u drugi, a cesta postaje crna cesta kojom Neznanac odvodi Agnezu u smrt.

PREDSTAVA U PREDSTAVI Neznanac za Agnezu organizira predstavu *Priviđenje,* a preko nje Smrt nadomješta Djevojci biološki život koji joj oduzima.

Preko predstave Djevojka upoznaje ljubav, preljub, samoubojstvo i prijateljstvo.

SMRT Smrt želi Djevojku, ali ne na način silnika – želi njezinu privolu. Smrt želi da djevojka doživi umiranje kao svoj izbor, kao voljni akt.

Naknada: ispunjenje Djevojčinih najintimnijih želja, ali ne u stvarnosti, nego u kazalištu.

Smrt pritom VARA jer u Agnezu usađuje želju za nedostižnim idealom i ona se baca u ruke nedostojnih ljubavnika sve dok, umorna od života, ne poželi smirenje u smrti.

TRENUTAK POKLAPANJA NJIHOVIH ŽELJA JE ZAVRŠETAK DRAME.

Odmak od tradicionalne drame vidljiv je:

a) na planu sadržaja:
- ➡ isprepletanje stvarnog i nestvarnog
- ➡ života i smrti
- ➡ smrt se javlja kao osoba – lik u djelu

b) na planu izraza:
- ➡ podijeljenost drame na slike
- ➡ predstava u predstavi
- ➡ važnost glazbe
- ➡ podijeljenost dramskog prostora na ovostrano i onostrano

57. PRAVCI U KNJIŽEVNOSTI 20. STOLJEĆA

Pravci u književnosti 20. stoljeća nazivaju se i avangardom (franc. *avant-garde* – prethodnica, prvi borbeni redovi).

FUTURIZAM

TALIJANSKI FUTURIZAM

Prvi futuristički (lat. *futurus* – budući) manifest objavio je Filippo Tommaso Marinetti 1909. g. U njemu iznosi glavne smjernice futurizma:

- ➠ opiranje tradiciji
- ➠ ljubav prema opasnosti
- ➠ želju da se izrazi ljepota brzine i dinamika suvremenog života.

Talijanski futuristi slave rat kao jedinu higijenu svijeta (to je jedan od razloga njihova zbližavanja s talijanskim fašizmom).

RUSKI FUTURIZAM

Najznačajniji predstavnik ruskog futurizma je Vladimir Majakovski, koji u pjesništvo uvodi gradsku tematiku, žargonizme i vulgarne riječi. Ruski su futuristi protivnici rata.

EKSPRESIONIZAM

Ekspresionizam (franc. *expression* – izražaj) osobito je razvijen u Srednjoj i Sjevernoj Europi, osobito u Njemačkoj, gdje je od 1910. do 1924. vodeći književni smjer.

ZNAČAJKE

- ➠ pisci izražavaju svoja unutarnja stanja
- ➠ najčešće su teme: osamljenost, smrt, sloboda, strah, pobuna (ti osjećaji izviru iz straha i zgražanja nad Prvim svjetskim ratom i društvom koje se njime uništava)
- ➠ karikiranje je način da se deformira stvarnost i da se na taj način izrazi vlastiti doživljaj te stvarnosti
- ➠ u ekspresionizmu prevladavaju lirika i drama

PREDSTAVNICI Glavni predstavnici u književnosti jesu: Frane Werfel (1890. – 1945.), Georg Trakl (1887. – 1914.) i Gotffried Bena (1886. – 1956.)

KUBIZAM

U SLIKARSTVU Kubistima (lat. *cubus* – kocka) nije cilj kopirati stvarnost nego putem geometrijskih oblika, osobito putem kocke, prikazati neki predmet iz vanjske stvarnosti. Uglavnom su za to uzimali poznate motive (ljude, gitare, violine) kako bi gledatelji prepoznali te motive na slici. Iz kubizma se razvio konstruktivizam, koji stvara sliku od linija, krugova, plošnih ulomaka i drugih geometrijskih oblika. Glavni predstavnik kubizma u slikarstvu je Pablo Picasso.

U KNJIŽEVNOSTI Kubistima je blizak francuski pjesnik GUILLAUME APOLLINAIRE (1880. – 1948.). On povezuje klasično sa suvremenim, uzvišeno sa svagdašnjim, a posebno ga je zanimao grafički izgled pjesme.

IMAŽINIZAM

RASPROSTRANJENOST Imažinizam (engl. franc. *image* – slika) kao književni pokret pojavljuje se 1912. u Engleskoj. Utemeljitelj mu je EZRA LOOMIS POUND (1885. – 1972.).

Razvio se i u Rusiji, gdje je glavni predstavnik tog smjera SERGEJ JESENJIN (1895. – 1925.)

ZNAČAJKE
- ➠ za imažiniste je umjetnost katalog slika
- ➠ na čitatelje nastoje utjecati bojom i ritmom

Sergej Jesenjin

Jesenjinovo seosko podrijetlo progovara i u njegovu pjesništvu. Život u gradu pridonio je da se s nostalgijom prisjeća djetinjstva i evocira ga u pjesničkim slikama.

Primjerice u ***Pjesmi o kuji*** pjesnik iznosi bol majke koja gubi svoju djecu. Ljepotu i sklad kujina materinstva narušava čovjek koji svojom grubošću i agresivnošću uništava prirodni sklad.

Žrtva (kuja) dijeli svoju tugu i bol s prirodom.

DADAIZAM

DADA Značenje te riječi mnogi povezuju s dječjim tepanjem jer i umjetnici, dadaisti poput djece, ne robuju nikakvim pravilima i izruguju se dotadašnjim autoritetima.

PREDSTAVNICI Godine 1916. u Švicarskoj su se našli TRISTAN TZARA, HANS ARP i HUGO BALL; ono što im je bilo zajedničko jest:

1. gađenje spram rata (u tijeku je bio Prvi svjetski rat),
2. gađenje spram ljudske civilizacije koja dopušta taj rat,
3. otpor logici i jeziku koji su u temelju ljudske civilizacije.

Iz toga je proizašla njihova pobuna i poprimila oblike u kojima su groteska i apsurd uvelike nadvladali estetske vrijednosti.

ZNAČAJKE Dadaizam negira i društvo, i njegove običaje, i tradiciju, i umjetnost.

Dadaizam je protiv logike, protiv ljepote, protiv tradicije, a za nesavršenost, anarhiju, slobodu i spontanost.

NADREALIZAM

RASPROSTRANJENOST Nadrealizam se pojavljuje u Francuskoj dvadesetih godina 20. stoljeća.

U SLIKARSTVU Nadrealističko slikarstvo nije apstraktno nego figurativno: stvari i oblici su prepoznatljivi, ali su povezani bez ikakve zbiljske logike, povezani su „logikom sna”. Zato kažemo da nadrealistički slikar povezuje stvarnost i san u novu realnost.

Najpoznatiji predstavnik nadrealizma je španjolski slikar SALVADOR DALI.

U KNJIŽEVNOSTI Jedan od glavnih predstavnika nadrealizma u književnosti ANDRE BRETON rekao je: „Nadrealizam je čisti psihički automatizam kojim se izražava stvarno djelovanje misli izražene govorom, pismom ili nekim drugim načinom; nadrealizam je diktat misli u kojemu je odsutna svaka kontrola razuma, izvan svih estetskih ili moralnih preokupacija.”

SOCIJALISTIČKI REALIZAM

ZNAČAJKE U umjetnosti se promiče socijalistička ideologija, čime se nastoji odgojno djelovati na ljude, osobito na radništvo.

ZAČETNIK Jedan od prvih pisaca koji ističu potrebu povratka realizmu, s posebnim naglaskom na društvenoj ulozi umjetnosti jest MAKSIM GORKI (1868. – 1936.).

EGZISTENCIJALIZAM

VRIJEME NASTANKA Egzistencijalizam (franc. *existence* – postojanje) pojavljuju se nakon Prvoga svjetskog rata.

ZNAČAJKE U književnost ulazi egzistencijalistička filozofija, čiji su glavni predstavnici u filozofiji KARL JASPERS i MARTIN HEIDEGGER.

PREDSTAVNICI Glavni predstavnik egzistencijalizma u književnosti je JEAN-PAUL SARTRE (1905. – 1980.).

58. EKSPRESIONIZAM U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

TRAJANJE početak 20. st. (između 1910. i 1925.)

ZNAČAJKE
- ➨ nastojanje da se izrazi unutrašnjost, vlastita duša
- ➨ iskrivljena slika stvarnosti
- ➨ čest je motiv preobraženja (unutrašnjosti u pjesmu, duše stvarnosti)

PREDSTAVNICI
Ulderiko Donadini (1894. - 1923.)
Antun Branko Šimić (1898. - 1925.)
Miroslav Krleža (1893. - 1981.)
August Cesarec (1893. - 1941.)
Ivo Andrić (1892. - 1975.)

Ulderiko Donadini (1894. - 1923.)

Godine 1916. pojavljuje se časopis „Kokot", a izdavač, urednik i gotovo jedini suradnik je **Ulderiko Donadini.** On se buni protiv tradicionalnog stvaralaštva, a prihvaća načela futurizma i ekspresionizma. Za Donadinija se život manifestira u dinamici, a čovjek mora spoznati sam sebe da bi se mogao doživjeti i opjevati.

Antun Branko Šimić (1898. - 1925.)

Godine 1917. **Antun Branko Šimić** pokreće časopis „Vijavica". Šimić ističe da je umjetnost ekspresija umjetnikovih osjećaja, utjelovljenje umjetnikove unutrašnjosti u zvucima, bojama, linijama ili riječima; dakle u ekspresiji. Časopis „Juriš" Šimić izdaje 1919., a „Književnik" 1924. U svibnju 1920. objavljuje zbirku pjesama ***Preobraženja,*** prvu knjigu slobodnih stihova u hrvatskoj književnosti. Pjesme nastale u posljednjih pet godina života (1920. - 1925.) htio je tiskati pod naslovom ***Pjesme o tijelu***.

Miroslav Krleža (1893. - 1981.)

U zbirci pjesama ***Simfonije*** (1917.) **Miroslava Krleže** ima ekspresionističkih elemenata (crne slutnje, strah, rušenje, bol, iracionalnost), te u dramskom ciklusu ***Legende***. Ekspresionističkih elemenata ima i u Krležnim dramama drugog ciklusa: ***Golgota*** (1922.), ***Galicija*** (1922.), ***U Logoru*** i ***Vučjak*** (1923.). Godine 1919. Krleža je uz pomoć Augusta Cesarca (1893. - 1941.) pokrenuo časopis „Plamen", ekspresionističkog naziva, koji izlazi samo te godine.

Ekspresionistički utjecaj vidljiv je i kod **Augusta Cesarca**, i to u zbirci ***Stihovi*** (1919.), u romanu ***Careva kraljevina*** (1925.) i u knjizi novela ***Za novim putem*** (1926).

Kod **Ive Andrića** (1892. - 1975.) ekspresionističke su pjesničke proze ***Ex ponto*** (1918.) i ***Nemiri*** (1920.).

59. ANTUN BRANKO ŠIMIĆ (1898. - 1925.)

UTJECAJ NJEMAČKOG EKSPRESIONIZMA Potkraj 1917. pojavljuje se časopis „Vijavica", a izdavač mu je mladi ANTUN BRANKO ŠIMIĆ. Taj se pjesnik i kritičar u „Vijavici", a jednako tako i dvije godine kasnije u časopisu „Juriš", otvoreno zalaže za ekspresionizam u književnosti. Šimić započinje svoj put potpunim negiranjem tradicionalnog stvaralaštva, a pod snažnim utjecajem njemačkog ekspresionizma koji je upoznao putem berlinskog časopisa „Der Sturm".

PREOBRAŽENJA

- u samom nazivu zbirke možemo prepoznati Šimićevo ekspresionističko shvaćanje umjetnosti: SLIKA SVIJETA I ŽIVOTA PREOBRAŽAVA SE U UMJETNIKOVU UNUTRAŠNJOST I PONOVNO IZRAŽAVA U UMJETNIČKOM DJELU.
- Šimić iznosi motive karakteristične za ekspresionizam (strah, nemir, bol duše, smrt ...)
- način iznošenja ovih motiva: slobodan stih, odbacivanje interpunkcije, napuštanje opisivanja, pojednostavljivanje izraza

PJESNICI Pjesma govori o odnosu pjesnika i svijeta te o načinu na koji pjesnici doživljavaju svijet: oni svijet preobražavaju u poeziju, u novu stvarnost. Pri tome presudnu ulogu imaju osjetila vida i sluha te pjesnikovo čuđenje. Pjesnici osluškuju šutnju koja ih okružuje i zato su „vječno treptanje u svijetu" jer gledaju, vide i izražavaju ono što drugi ljudi ne vide. Odsutnost interpunkcije govori nam da su pjesnici u svom stvaranju potpuno slobodni odnosno ne robuju nikakvim pravilima.

MOJA PREOBRAŽENJA Život Šimić shvaća kao neprekidnu mijenu. Čovjek je u životu vezan za dva elementa, zemlju i vodu, ali teži trećemu – zvijezdama. Tako želi preobraziti vrijeme patnje u vječnost i smirenje. Ali smrt ne mora predstavljati kraj, ona ne negira ljudske osobine, naprotiv, znači i dalje postojanje suosjećanja za patnike kakav je i sam bio. Zvijezda može predstavljati i umjetničko djelo u kojem će čitatelj pronaći piščevu patnju i suosjećanje za ljudske probleme.

SMRT I JA Smrt Šimić doživljava kao nešto sasvim realno i svakodnevno, smrt je u nama od rođenja, ona živi u nama i ostaje poslije nas.

Ona znači kraj tijela i tjelesnoga, a mi zbog vlastite spoznajne ograničenosti možemo samo naslutiti njezinu bezgraničnost, ali ne možemo odrediti njezinu bit.

POVRATAK Smrt je doba smirenja, šutnje, povratka dostojanstva čovjeku, obavijena tajanstvenošću, a život je šetnja ka smrti. Živeći, čovjek doživljava ljubav, a tijekom života ta se ljubav preobražava: od romantične čežnje, preko tjelesne želje do smirenja. Smrt ne mora predstavljati kraj, nego novi povratak – život je kružni tijek u kojem se sve ponavlja.

HERCEGOVINA U pjesmama sa zavičajnim motivima Šimić ne dočarava stvarni pejsaž, nego pejsaž vlastite duše pun strahova, nemira, usamljenosti i slutnje smrti.

RUČAK SIROMAHA U socijalnim pjesmama iz ***Ciklusa o siromasima*** Šimić govori o osjećajima siromašnih: stidu, strahu, gađenju zbog siromaštva, o otuđenosti, obilježenosti i usamljenosti čovjeka koji sam sebe doživljava kao stranca i nemoći da se to promijeni.

OPOMENA Šimić opominje čovjeka:

... čovječe pazi
da ne ideš malen
ispod zvijezda!

Time sugerira potrebu ljudske težnje za višim ciljevima i idealima kako bi se osmislio vlastiti život, ali i pobijedila prolaznost. To će biti pobjeda pojedinca koji će umjesto u prah prijeći sav u zvijezde.

60. RAZVOJ MODERNOG ROMANA

RAZVOJ MODERNOG ROMANA	
REALISTIČKI ROMAN – značajke	MODERNI ROMAN – značajke
– postoji fabula – postoji uzročno-posljedična veza među događajima – psihološka karakterizacija likova – socijalna motiviranost likova	– fabula nije dominantna – ne mora postojati uzročno-posljedična veza među događajima – napušta se psihološka karakterizacija i socijalna motiviranost – isprepleću se različiti tipovi pripovjedača čime se postiže relativizacija predmeta o kojem se pripovijeda

VRSTA MODERNOG ROMANA	PREDSTAVNIK I DJELO	ZNAČAJKE DJELA
MONOLOŠKO ASOCIJATIVNI TIP ROMANA	- **Fjodor Mihajlovič Dostojevski** (1821. - 1881.) *Zločin i kazna,* 1866. - **Marcel Proust** (1871. - 1922.) *U potrazi za izgubljenim vremenom* (1913. - 1928.)	- postoji fabula, ali nije primarna – dominiraju unutarnji monolozi (pripovjedač ulazi u junakov unutarnji svijet) - Proust opisuje svoje sjećanje – simultana tehnika pripovijedanja (postoje dva svijeta: svijet pojavnosti i svijet sjećanja, veza između ovih dvaju svjetova su osjeti, svako osjetilo sadrži u sebi moć oživljavanja prošlosti) – istina nije u vanjskom svijetu, duh mora pronaći istinu – zato Proust traga, ali cilj nije pronaći izgubljene svjetove, nego uzdignuti se do svijeta umjetnosti
ROMAN STRUJE SVIJESTI	- **James Joyce** (1882. - 1941.) *Uliks,* 1922. - **Virginia Woolf** (1882. - 1941.) *Gospođa Dalloway,* 1925. - **William Faulkner** (1897. - 1962.) *Krik i bijes, 1929.*	- 18 poglavlja koja su dobila ime prema epizodama Odiseje – pisac prati modernog Uliksa Leopolda Blooma na njegovoj „odiseji" po Dublinu – Joyce se koristi, između ostalog, tehnikom struje svijesti (autor se identificira s jednim likom u romanu te promatra kako se okolna zbivanja odražavaju u svijesti toga lika) - V. Woolf se također služi tehnikom struje svijesti da bi izrazila duševni život svojih likova
ROMAN - IDEJA	- **André Gide** (1869. - 1951.) *Krivotvoritelji novca,* 1925.	- prema Gideovom shvaćanju, roman treba osloboditi podčinjenosti stvarnosti, u roman treba ući sve – u romanu likovi iznose ideje - postupak simultanizma ili montaže u kompoziciji romana (ispreplitanje različitih tipova pripovjedača)
EGZISTENCIJALISTIČKI TIP PROZE / ROMAN ESEJ	- **Jean-Paul Sartre** (1905.- 1980.) *Mučnina,* 1938.	- filozofija u književnom ruhu – oblik dnevnika koji vodi Antoine Roquentin – čovjek je ukupnost svojih čina, najprije egzistira – sebe susreće, iskrsava u svijetu, a potom se definira (egzistencija prethodi esenciji) – čovjeku je ostavljena mogućnost izbora
„NOVI ROMAN"	- **Alain Robbe-Grillet** (1912.) *Oči koje sve vide,* 1955.	- svodi fabulu na golo nizanje činjenica, a opise likova na razinu opisa predmetne stvarnosti – preciznost opisa – negira mogućnost da se stvori nova realnost izvan one koja je vidljiva i opipljiva
DOKUMENTARISTIČKI TIP PROZE	- **Ernest Hemingway** (1899. - 1961.) *Zbogom oružje,* 1929.	- postoji fabula – kratke rečenice, mnogo dijaloga, objektivni opisi
KAFKIN TIP PROZE	- **Franz Kafka** (1883. - 1924.) *Preobražaj* (pripovijetka), romani: *Proces, Dvorac, Amerika*	- opozicija između tradicionalnog (postoji uzročno-posljedična veza među događajima i pouzdani pripovjedač) i modernog (nema prirodoznanstvene kauzalnosti koja je u osnovi građanske slike svijeta) – iz toga proizlazi dojam o alogičnosti svijeta u kojem je pojedinac nemoćan

61. MARCEL PROUST (1871. – 1922.)

COMBRAY

U TRAŽENJU IZGUBLJENOG VREMENA Roman ***Combray*** je prvi dio prvog romana ***Put k Swannu*** ciklusa ***U traženju izgubljenog vremena.*** Ostali romani su: ***U sjeni procvalih djevojaka, Vojvotkinja de Guermantes, Sodoma i Gomora, Zatočenica, Bjegunica, Pronađeno vrijeme.***

COMBRAY – ROMAN O DJETINJSTVU ***Combray*** je roman o djetinjstvu glavnog junaka koje je kao dječak provodio u Combrayu, u kući tete Leonie.

KELTSKO VJEROVANJE Proust na samom početku djela spominje keltsko vjerovanje da su duše onih koje smo izgubili zarobljene u nekom živom biću, u kakvoj biljci, životinji ili neživom predmetu i tako stvarno izgubljene. Kad se dogodi da prođemo (ili dođemo u posjed stvari koja je njihova tamnica), tada one zadršću, zovu nas i čim smo ih prepoznali, mi smo ih oslobodili, one su pobijedile smrt i opet su dio nas.

NAŠA PROŠLOST Isto je s našom prošlošću – ona je skrivena u nekom predmetu (npr. kolačić Mala Madeline), osjet (u ovom slučaju okus), izaziva u čovjeku (Pripovjedaču) uživanje i uzbuđenje. Naporom duha on pokušava dokučiti razlog uzbuđenja, oživljava uspomene i prošlost.

OPIS CRKVENIH ZVONIKA Znakovit je i opis crkvenih zvonika viđenih u kretanju iz kočije – kako se promatrač pomiče u prostoru, tako se mijenjaju odnosi između zvonika.

Tako je i sa životnim dojmovima: protjecanjem vremena mijenja se kut gledanja i isti motiv izgleda izmijenjen.

Doživljaji su subjektivni i zato relativni, isto je s bićima, ali i prostornim i vremenskim odnosima – oni se mijenjaju s promjenom odnosa prema svijesti koja ih održava.

ISTINA Istina nije u vanjskom svijetu, duh mora pronaći istinu. Cilj nije pronaći izgubljene svjetove, nego se uzdignuti do svijeta umjetnosti.

VRSTA ROMANA Proustov Combray je primjer monološko-asocijativnog tipa romana u kojem on iznosi uspomene, analizirajući pojedina emocionalna stanja i nižući situacije.

62. FRANZ KAFKA (1883. – 1924.)

PREOBRAŽAJ

STIL U osnovi ove pripovijetke je fantastični motiv: preobražaj trgovačkog putnika Gregora Samse u golemog kukca. Pripovijedanje se temelji na uzročno-posljedičnom nizanju događaja pa postoji nesklad između nerealnog sadržaja i realističnog načina njegove obrade. Kafka je intervenirao u logiku svijeta, u prirodne zakone da bi taj svijet sagledao iz jedne druge, životinjske perspektive.

OBITELJ Temelj njegova proučavanja je odnos pojedinca i obitelji. Obitelj, koja bi trebala biti nositelj sigurnosti, ljubavi, pomaganja, sklada je hladna, okrutna, ne pokušava otkriti ljudsko u Gregoru, ne prihvaća ga i na kraju je sretna što umire. Obitelj tako uništava svoje vlastito dijete zato što je drukčije.

DRUŠTVO Kako onda društvo može biti drukčije kad je njegov osnovni dio nehuman, okrutan i bezosjećajan? Njemu ne trebaju pojedinci koji ne privređuju i nisu korisni, njihova smrt je olakšanje za društvo. I nije čudno što je pojedinac u takvu svijetu otuđen, što ga određuje zarada, a ne duhovne kvalitete, a ne njegova osobnost koju nije ni otkrio niti oblikovao pa je ne može ni izraziti. A jedina je umjetnost u tom okrutnom svijetu tješiteljica i utočište odbačenih.

ZNAČAJKE U djelu možemo prepoznati značajke:
- NADREALIZMA (halucinantna vizija pretvorbe čovjeka u kukca)
- EKSPRESIONIZMA (osjećaj straha i usamljenosti)
- DADAIZMA (Kafka intervenira u logiku svijeta)
- EGZISTENCIJALIZMA (apsurdan motiv preobražaja Kafka koristi kako bi izrazio odnos obitelji prema pojedincu i preko toga odnos društva prema pojedincu).

PROCES, 1914.

TEMA Sudski proces pokrenut protiv bankovnog službenika Jozefa K.
JOZEF K. Protiv njega se ne vodi klasična građanska parnica, on ne zna tko ga je osudio i zašto.
Ipak, on dolazi na suđenja (koja se održavaju na nekim nepoznatim tavanima), osjeća se kao osuđenik te čak neko vrijeme pokušava naći izlaz iz te situacije.
Ne našavši odgovor na svoja pitanja, on mirno dočeka krvnike i bez otpora dopušta da ga ubiju.
PARABOLA O ČOVJEKU SA SELA PRED VRATIMA ZAKONA Pri kraju romana svećenik govori Jozefu K. o čovjeku sa sela koji je došao pred vrata zakona, a stražar mu prijeti da je unutra pred svakim vratima stražar koji je gori od njega. Seljak od straha čeka pred vratima i tako mu prolazi cijeli život. Prije smrti stražar mu otkriva da će konačno moći zatvoriti ulaz jer je bio predviđen samo za njega. Jozef K. želi otkriti svoju krivnju unutar svoga građanskog života umjesto da otvori vrata u svome umu jer krivnja je konstitutivni dio njegove svijesti.
Unutarnja su vrata ostala zatvorena, a Jozef K. umire.
PROBLEMI Kafka problematizira krivnju, osudu i kaznu implicirajući pitanja o smislu ljudskoga života.
OSNOVNA SPOZNAJA Krivnja privlači zakon, osuda prethodi optužbi, a razmišljanja o tome što treba učiniti nadolaze tek kad je to već učinjeno. To je logika ljudske unutrašnjosti, ljudske svijesti, a ne svijeta u kojemu živimo.

63. LUIGI PIRANDELLO (1867. – 1936.)

SEST OSOBA TRAŽI AUTORA, 1921.

RADNJA U drami se isprepleću dvije radnje i dvije stvarnosti.
KAZALIŠTE
Na pozornici se priprema nova Pirandellova komedija. U pripremi sudjeluju Direktor drame, Prvi glumac, Drugi glumac, Šaptač.
STVARNOST
Na pozornicu dolaze članovi jedne obitelji: Otac, Majka, Pastorka, Sin, Dječak i Djevojčica, koji žele ispričati svoju priču.
Bit priče je da Majka i Pastorka prostitucijom zarađuju za život, da ih je Otac davno napustio i Majku prepustio Tajniku s kojim je ona imala troje djece. Kulminacija njihove obiteljske drame bila je kad je otac došao u javnu kuću i krenuo u krevet s Pastorkom.
ILUZIJA I STVARNOST Stvarnost u djelu postaje iluzija, a iluzija postaje stvarnost; „obični" ljudi postaju glumci, a glumci postaju „obični" ljudi.
Slika svijeta se umnožava: vidimo samo slike svijeta i nema čvrstoga uporišta ni za razumijevanje ni za tumačenje drame.
KLJUČ ZA OBJAŠNJENJE DRAME možda leži u Pirandellovim mislima:
- „Život je pun beskonačnih apsurdnosti, koje bezobrazno nemaju potrebu da se čine vjerojatnima jer su istinite!"
- „Svi iznutra posjedujemo svijet stvari, svatko svoj svijet stvari! A kako se možemo razumjeti ako u

riječi koje ja izgovaram stavljam smisao i vrijednost stvari kakve su u meni, dok ih onaj tko ih sluša neizbježno prihvaća sa smislom i vrijednošću koje imaju po sebi, svijeta kakav on unutra posjeduje? Mislimo da se shvaćamo; nikad se ne shvaćamo!"
Dakle, nerazumijevanje je bit ovoga svijeta, svatko posjeduje svoj svijet stvari i sve je puno apsurdnosti u kojima je nemoguće pronaći univerzalni smisao.

64. ERNEST HEMINGWAY (1898. – 1961.)

ZBOGOM ORUŽJE, 1929.

Osnovni problemi koji se pojavljuju u ovom djelu jesu rat, ljubav i smrt.

RAT Glavni junak Frederik Henry dobrovoljno se javlja u rat (dolazi u Italiju kao vozač ambulantnog automobila). U ratu nema velikih junaštava, ideala, hrabrosti. F. Henry biva ranjen i dospijeva u bolnicu. S vremenom shvaća da je veća hrabrost napustiti rat nego ostati u njemu.
On osuđuje rat i odluči dezertirati.

LJUBAV Ljubav između Frederika Henryja i Katarine Barkly raste i razvija se na podlozi rata. Katrin i Henry zajedno bježe u Švicarsku, intenzivno proživljavaju ljubav i uživaju u zajedništvu.
Katrin ostaje trudna, a dijete doživljavaju kao tuđinca jer su dovoljni sami sebi. Njihova veza ne završava brakom, oni nisu opterećeni egzistencijalnim problemima, a Katrin pri porodu umire.

SMRT Smrt je povezana s ratom, ljudi gube iluziju o vlastitoj besmrtnosti i svjesniji su kratkotrajnosti života. Nužno se pojavljuje pitanje smisla života te je mnogima potrebna vjera da bi se lakše podnijela surova stvarnost.

ZAVRŠETAK Glavni se lik spašava od rata i u tome je njegova pobjeda, ali gubi Katrin i dijete, što je njegov poraz. On shvaća da nije spašen nego samo privremeno pošteđen.
Djelo nudi spoznaju da smisao života nije ni u vjeri, ni u ljubavi, ni u ratu nego u ljudskoj borbi kao takvoj – bez obzira na nužnost konačnog poraza.

65. WILLIAM FAULKNER (1897. – 1962.)

KRIK I BIJES, 1929.

NASLOV Naslov Faulkner uzima iz Shakespeareove tragedije ***Machbeth***

On (život) je bajka
*Koju idiot priča, puna **krika i bijesa***
A ne znači ništa

PRIPOVJEDAČI Jedan od pripovjedača je idiot – 33-godišnji Benjy koji je intelektualno na razini trogodišnjaka. Ostali pripovjedači su njegova braća: Quentin I. i Jason IV.

Četvrti pripovjedač je sluškinja Dilsey.

TEMA Tema romana je propadanje nekad napredne obitelji Compson.

SADRŽAJ Obitelj Compson čine: otac Jason III., majka Carolina te četvoro djece: Benjy, Quentin I., Jason IV. i Caddy.

Otac – Jason III. upropaštava imanje i umire kao alkoholičar i time počinje propast te obitelji, a nastavlja se problematičnim životom djevojke Caddy, njezinim moralnim padom, samoubojstvom Quentina I. te smrću majke Caroline.

Na kraju Jason IV. ostaje sam – Benjyja je smjestio u umobolnicu, Caddyna kći Quentina (o kojoj je Jason brinuo) je pobjegla s nekim cirkusantom, a poslugu je raspustio.

STIL Preko četiri različita pripovjedača u ovom romanu struje svijesti smjenjuju se četiri različita gledišta na isti problem – propast obitelji i Caddyn moralni pad.

Sluškinja Dilsey iznosi zaključak uviđajući uzročno-posljedičnu vezu među događajima. Zbog tih različitih perspektiva te tehnike struje svijesti (a svijest je ponekad konfuzna) djelo je katkad teško čitljivo.

66. ALBERT CAMUS (1913. – 1960.)

STRANAC, 1942.

FABULA Fabula tog kratkog romana događa se u Alžiru. Glavni lik je Mersault čiji život pratimo od trenutka kad mu umire majka. Pratimo ga u njegovoj svakodnevici koja je osvježena poznanstvom s Marijom. Odlučujući trenutak u njegovu životu je ubojstvo Arapina, za koje ne možemo sa sigurnošću reći je li slučaj ili namjera. Nakon sudskog procesa Mersaulta osuđuju na smrt zamjerajući mu bezosjećajnost koju je pokazao na majčinu sprovodu, činjenicu da se nakon ubojstva nije pokajao te da je u Arapina ispalio pet hitaca, po čemu je ubojstvo okvalificirano kao namjera.

Mersault cijelo suđenje doživljava kao nešto normalno, ne pokušava se izvući, a na kraju ne prihvaća niti vjeru koja bi mu možda probudila nadu i olakšala pomisao na smrt. On je zadovoljan i želi da što više ljudi dođe na njegovo smaknuće.

STRANAC Već sam naslov govori da je Mersault stranac u svijetu u kojem živi: ravnodušan je, ne pokušava kontrolirati sve događaje u svom životu, ne određuje vlastitu budućnost, ne određuje životne ciljeve i prioritete, okrenut je sadašnjosti. On se zbog smrtne kazne ni po čemu nije osjećao zakinut u odnosu na druge ljude: svi su osuđeni na smrt.

Mersault je shvatio apsurd života koji ga okružuje, on je probuđen jer ne traži smisao izvan sebe, nego u sebi samome. Zato mu ne treba vjera, on je sretan usprkos činjenici da će drugi dan biti pogubljen. To znači da postoji sreća u apsurdu ako čovjek prihvati da njegovo postojanje u svijetu nema višeg cilja ili smisla izvan njega samoga.

DRUŠTVO Svijet odnosno društvo u kojem Mersault živi je pun dvoličnosti, laži, lažnog morala, relativnosti pravde i sudstva.

Društvo ga ne može razumjeti jer kad bi ga razumjelo, to bi značilo veliku promjenu u razmišljanju i funkcioniranju društva. Zato je lakše osuditi Mersaulta, nego mijenjati ljudsku svijest.

STIL Camus u ovom romanu iznosi svoju filozofiju apsurda. Roman pripada modernom – monološkom romanu (glavni lik ujedno je i pripovjedač), a građen je tehnikom solilokvija (vrstom monologa koji razumijeva odsutnost drugih lica i iskaz je skrivenih misli i osjećaja književnog lika).

67. KAZALIŠTE APSURDA

PREDSTAVNICI Najznačajniji predstavnici kazališta apsurda su **Eugene Ionesco** (1912. – 1994.) i **Samuell Beckett** (1906. – 1989.). Njihove se drame nazivaju i ANTIDRAMAMA – zato što drama znači radnju, a u njihovim djelima radnje nema.

Razlike u odnosu prema klasičnim dramama jesu:

- nema radnje u tradicionalnom smislu riječi (početak, sredina, završetak)
- i u tako oskudnoj radnji prisutna je rascjepkanost pa čak i proturječnost replika
- proturječnost replika uvjetovana je odsutnošću uzročno-posljedične veze i zato ne možemo pratiti logički slijed
- u klasičnoj drami logika je odraz vjerovanja u svijet koji se može razumom obuhvatiti, objasniti dok ovdje postupke ne možemo protumačiti pa ih zovemo apsurdnima.

EUGENE IONESCO, *Stolice*, 1951.

TEMA Tema drame nije poruka, ni neuspjesi u životu, ni moralna katastrofa starih, već doista stolice, tj. odsutnost ljudi, odsutnost cara, odsutnost Boga, tema drame je ništa.

LIKOVI U ovoj drami glavna lica su Stari (95 godina) i Stara (94 godine), bračni par, pazikuće neke stare kuće. Za neko izmišljeno predavanje oni postavljaju stolice. Na tom predavanju Stari namjerava izreći svoju poruku koja može donijeti spas čovječanstvu. Stari i Stara primaju izmišljene goste, pozdravljaju se s njima, donose im stolice, pričaju s njima, ali stolice ostaju prazne. Scena je ispunjena praznim stolicama. Pojavljuje se Govornik. On je, međutim, nijem i ne izriče Starčevu poruku. Nakon Govornikove pojave, Stari i Stara se bacaju, svaki kroz svoj prozor.

APSURD Ionescova lica ne govore o apsurdu, nego ga gledatelj mora osjetiti. A osjetit će ga sigurno jer nema radnje u pravom smislu riječi, postoje nevidljivi likovi, komunikacija nije razmjenjivanje poruka (dakle dvosmjeran proces), nego jednosmjerno slanje poruka – dakle, svedena je na govorenje.

ŽIVOTNI STAV U ovome: NIŠTA može se iščitati određeni stav prema životu i svijetu: U NAŠEM SVIJETU NEMA KOMUNIKACIJE (SAMO GOVORENJE), ŽIVOT NAM SE SVODI NA GOMILANJE PREDMETA (prikazano preko praznih stolica), DAKLE PROMJENE U ŽIVOTU SU SAMO KVANTITATIVNE (količinske), a ne KVALITATIVNE (bitne, unutarnje).

POSTOJI UBRZANJE ČOVJEKOVA ŽIVOTA OD DJETINJSTVA PREMA SMRTI (ubrzano nošenje stolica), ČOVJEK TRAGA ZA PORUKOM O SMISLU ŽIVOTA, ONA MOŽDA I POSTOJI, ALI JE NEMA TKO IZREĆI (Govornik je nijem).

SAMUEL BECKETT, *U očekivanju Godota*, 1952.

RADNJA Drama ima dva čina koji se samo neznatno razlikuju: u oba čina dvojica skitnica – Estragon (Gogo) i Vladimir (Didi) – čekaju Godota.
Godotov bi dolazak za njih trebao biti spas. U jednom trenutku k njima dolaze pobjednik Pozzo i njegov rob Lucky. Na kraju čina dolazi Dječak, koji im priopćava da Godot neće doći.
Drugi je čin zapravo ponavljanje prvoga, s nekim promjenama: drvo uz cestu je prolistalo, Pozzo je slijep, a Dječak opet donosi poruku da Godot neće doći, s tim da tvrdi kako dolazi prvi put.

ANTIDRAMA Beckettova drama pokazuje sva obilježja antidrame: nema radnje u tradicionalnom smislu riječi, nema komunikacije, junaci su antijunaci, dramski je prostor (jarak uz cestu) antiprostor, a vrijeme postaje antivrijeme.

ZNAČENJE Drama govori o životu: čovjek je marioneta koja iščekuje spas, a spasa nema. Godot (engl. *God* – bog) možda i dolazi (drvo je prolistalo), ali ga čovjek ne zamjećuje.
Nema komunikacije, nema ljubavi, nema sreće, samo življenje svedeno na cikličko ponavljanje patnje.

68. EPSKO KAZALIŠTE

EPSKO KAZALIŠTE

GLEDATELJ Gledatelj je u epskom kazalištu promatrač koji treba odlučiti. Za Brechta kazalište priča, a gledatelj sudi. Gledatelj se ne uživljava jednostrano u lik majke Hrabrosti (u nekim trenucima se uživljava u njezino sljepilo, a u drugom trenutku ga osuđuje).

KOMPOZICIJA Svaki prizor je samostalan, spojen principom montaže i napetošću u krivuljama za svaki prizor.

Na pozornici se projiciraju filmovi ili dijapozitivi, pozornica se pomoću složenih strojeva brzo preobražava, radnja se prekida komentatorskim zborovima, pjesmama, spuštanjem ploča s natpisima ili statističkim podacima. Epsko kazalište Brecht uspoređuje s uličnim prizorom u kojem očevidac okupljenim ljudima prikazuje kako se odigrava nezgoda.

Glumac treba znati promatrati svijet kako bi to znao pokazati. Naime, nije važno kako on izgleda, nego što je vidio i što pokazuje.

BERTOLT BRECHT, *Majka Hrabrost i njezina djeca*, 1939.

RAT Već u I. prizoru ove drame Narednik komentira da je rat red.

RAT JE RED PRIMJEREN SAMO JEDNOM IZOPAČENOM SVIJETU.

Stoga je najgora od svih mogućnosti upravo ona koja se opomene radi prikazuje u drami – da ratni poredak pretvori u naviku u prirodni tijek stvari.

Znači, radi se o tome da izopačena prirodnost postane normalna.

MALI ČOVJEK U RATU Majka Hrabrost želi se okoristiti ratom, a da pritom zaštiti svoju djecu. U tome ne uspijeva: jedno po jedno pogibaju njezina djeca, i to od svojih vrlina:

poštenja ➡ Švicarski Sir
hrabrosti ➡ Eili
majčinskog osjećaja ➡ Kattrin

Činjenica da pogibaju od svojih vrlina govori o moralnoj deformiranosti svijeta.

Njezina su djeca u tom djelu utjelovljenje njezinih najljudskijih svojstava, zato umiranjem djece umire dio po dio majke Hrabrost.

ZAVŠETAK Na kraju se ona upreže u kola i kreće dalje. Majka Hrabrost tako postaje majka Njemačka (drama je napisana 1939.) kao očiti primjer ratom obeščovječenog čovječanstva. Rat uništava ljudskost i na kraju se čovjek spušta na razinu životinje.

Majka Hrabrost je nastojala spojiti majčinstvo i ratno profiterstvo i zato je kažnjena.

69. KNJIŽEVNOST OD 1929. DO 1952. GODINE

POVIJESNI OKVIR Godine 1928. ubijen je hrvatski narodni vođa Stjepan Radić, a 1929. je uvedena diktatura čime se počinje ostvarivati velikosrpska politika na čelu s Aleksandrom Karađorđevićem. I u svjetskim okvirima se događaju značajne promjene: u Italiji jača fašizam, u Njemačkoj nacizam, a u Rusiji boljševizam. 1939. započinje u Europi II. svjetski rat. 1941. – 1943. uspostavljena je Nezavisna Država Hrvatska, a 1943. Hrvatska postaje dio socijalističke Jugoslavije. Nakon uspostave nove vlasti progone se mnogi intelektualci, a politika nastoji diktirati način književnog stvaranja.

HRVATSKA KNJIŽEVNOST

PREDSTAVNICI		
PROZA	PJESNIŠTVO	DRAMA
– Miroslav Krleža (1893.–1981.) *Povratak Filipa Latinovicza*, 1932. – Petar Šegedin (1909. – 1998.) *Djeca božja*, 1946.	– Dragutin Tadijanović (1905.), 1931. izlazi njegova prva zbirka pjesama *Lirika* – Tin Ujević (1891. – 1955.), 1932. *Auto na korzu*, zbirka pjesama – Dobriša Cesarić (1902. – 1980.), javlja se 1932. zbirkom pjesama *Spasena svjetla* – Miroslav Krleža, *Balade Petrice Kerempuha*, 1936. – Ivan Goran Kovačić (1913. – 1943.), *Jama*, 1944. – Jure Kaštelan (1919. – 1990.), 1940. izdaje svoju prvu zbirku pjesama *Crveni konj* – Vesna Parun (1922.) izdaje 1947. pjesničku zbirku *Zore i vihori*	– Miroslav Krleža, *Gospoda Glembajevi*, 1929., *U agoniji*, 1928., *Leda*, 1931., dramska trilogija

ZNAČAJKE U cijelom razdoblju prevladavaju realističke teme. Oznaka stvaralaštva u ovom razdoblju je MITSKI REALIZAM – sadržaji se uzimaju iz stvarnosti, uglavnom seoske i regionalne, ali se preko tog stvarnog regionalnog ambijenta želi prikazati nešto univerzalno – što vrijedi za sve ljude i sve krajeve. Veliku važnost dobiva i dijalektalno pjesništvo (predstavnici: Drago Gervais, M. Krleža, Mate Balota, Ivan Goran Kovačić sa svojom zbirkom kajkavskih pjesama ***Ognji i rože***.

MIROSLAV KRLEŽA, *Balade Petrice Kerempuha*, 1936.

Djelo izlazi sto godina nakon Gajeve reforme odnosno uvođenja zajedničkog književnog jezika u čiju je osnovu ušlo štokavsko narječje.

Djelo je protest zbog „smrti" kajkavskoga književnog jezika. Krležina kajkavština je učena kajkavština naučena iz kajkavskih pjesmarica (16. st.) preko Habdelića i Belostenca do Tituša Brezovačkog.

LIK Petrica Kerempuh je predstavnik pučke mudrosti i humora te narodnog otpora. Krleža iznosi svoju viziju hrvatskog seljaka kroz povijest – njegovo ponižavanje, ugnjetavanje, rezigniranost (mirenje sa stvarnošću), fatalizam (vjerovanje da je iznad njega sudbina i da ništa ne može promijeniti) i održavanje na životu zahvaljujući svom kerempuhovskom crnom humoru i ironiji kao jedinoj obrani.

IVAN GORAN KOVAČIĆ (1913. - 1943.), *Jama*, 1944.

TEMA U ovoj poemi od deset pjevanja Kovačić, koji će i sam postati četničkom žrtvom, pjeva o stradanjima u II. svjetskom ratu, četničkim klanjima i pojedincu koji se uspijeva spasiti.

SIMBOLIKA Jama je simbol ljudske patnje, zla, nasilja i užasa rata. Time ona nadilazi vrijeme i prostor o kojemu govori i postaje svjedočanstvo ljudskog kretanja od života k smrti i povratak natrag u život povezujući taj put s nadljudskim patnjama, preobrazbom patnje u mržnju i želju za osvetom. Stradalnik nadvladava te osjećaje šireći istinu o ratu u umjetničkom djelu, sprječavajući time da se i sam pretvori u zločinca.

STIL Pjevanja su nejednake duljine, strofe imaju po šest stihova, u posljednjem pjevanju to su katreni jer pisac i formom govori o sadržajnom pomaku iz kaosa i pakla jame u sjećanje na djetinjstvo.

SVJETSKA KNJIŽEVNOST

PREDSTAVNICI		
PROZA	PJESNIŠTVO	DRAMA
– Ernest Hemingway (1898. – 1961.) *Zbogom oružje*, 1929. *Kome zvono zvoni*, 1940. *Starac i more*, 1952. – William Faulkner (1897. – 1962.) *Krik i bijes*, 1929. – Albert Camus (1913. – 1960.) *Stranac*, 1942.	– Thomas Stearns Eliot (1888. – 1965.) – Federico Garcia Lorca (1898. – 1936.) – Jacques Prevert (1900. – 1977.)	– Bertolt Brecht (1898. – 1956.), *Majka Hrabrost i njezina djeca*, 1939. – Eugene Ionesco (1912. – 1984.) *Stolice*, 1951. – Samuell Beckett (1906. – 1989.) *U očekivanju Godota*, 1953.

70. DOBRIŠA CESARIĆ (1902. – 1980.)

ZNAČAJKE STVARALAŠTVA Osnove značajke Cesarićeve lirike su: jednostavnost u izrazu, lakoća u ritmu i dubina osjećanja. Zbog toga je Cesarića prihvatilo i čitateljstvo i kritika.

OBLAK

U pjesmi *Oblak* Cesarić preko motiva oblaka (koji se jednu večer pojavio nad gradom *krvareći ljepotu*) govori o pjesnicima općenito. Oni u boli stvaraju ljepotu i po tome su iznad banalne svakodnevice. Ljudi to ne zamjećuju jer su zaokupljeni materijalnim brigama i problemima. Tako pjesnici nezamijećeni i neshvaćeni umiru i u tome je njihova tragična sudbina.

POVRATAK

U pjesmi ***Povratak*** Cesarić iznosi misao o kružnom kretanju vremena i života, o mogućnosti da nakon smrti (u nekom novom životu) sretnemo one koje smo voljeli. Tragično je jedino to što se možda nećemo prepoznati. Ono što to kružno kretanje sigurno donosi su sreća i tuga te vječna ljudska težnja za nečim višim. Što još? To je neizrecivo, čovjek to ne može spoznati niti izreći. Ponavljanje prve strofe na kraju pjesme i na planu izraza sugerira cikličnost i zatvaranje kruga.

SOCIJALNA LIRIKA U svojim socijalnim pjesmama ***Vagonaši*** i ***Balada iz predgrađa*** Cesarić suosjeća sa siromašnima i razumije utapanje njihove tuge i traženje utjehe u alkoholu. On shvaća da siromaštvo obilježava čovjeka u društvu, donosi mu nesreću i bol.

A kad takav čovjek umre, ništa se ne mijenja. Bez obzira na smrt pojedinca, vrijeme i dalje prolazi, a svijet se ne mijenja. Suosjećanje je to s takvim čovjekom, ali i zapitanost o prolaznosti i o smislu samoga života.

STIH I STIL Cesarićeve pjesme uglavnom su strofične, stih mu je često vezan, a redovito postoji rima. Jedna od odrednica njegova pjesništva je glazbenost.

71. DRAGUTIN TADIJANOVIĆ (1905.)

DUGO U NOĆ, U ZIMSKU BIJELU NOĆ

Tadijanović je u mnogim svojim pjesmama vezan za djetinjstvo. Tako u pjesmi ***Dugo u noć, u zimsku bijelu noć*** iznosi sliku majke i njezina rada, a pjesnik u njoj govori o iskonskoj usamljenosti čovjeka, o njegovoj borbi za egzistenciju, o ljubavi prema majci i čežnji za prošlošću, djetinjstvom, ljubavlju.

Sjeta i tuga proizlaze iz težnje ljudskog postojanja, iz spoznaje da je djetinjstvo lijepo i idilično, ali da ga čovjek s vremenske distance drukčije i promatra i uviđa muku onih koji su nas voljeli, a mi im to ne možemo vratiti jer ih više nema.

BALADA O ZAKLANIM OVCAMA

Baladu o zaklanim ovcama Tadijanović narativno oblikuje: od motiva odlaska pastirice u grad, preko pokolja ovaca, do odlaska pastirice iz grada. Tadijanović govori o ljudskoj okrutnosti, o surovosti grada, o idiličnosti života u prirodi koja i dalje traje u svojoj ljepoti usprkos čovjekovoj okrutnosti.

PRSTEN

Prsten možemo protumačiti doslovno pa on govori o vezanosti lirskog subjekta za prsten kojeg ne gleda s materijalne strane, ne gleda njegovu cijenu, nego za njega on ima veću vrijednost: govori mu o prošlosti, o precima, o njegovoj sadašnjosti, a naslućuje i neizvjesnu budućnost (ne zna hoće li se rastati od njega ili ne).

U prenesenom smislu pjesnik je zapitan o vlastitoj egzistenciji, o prolaznosti, zapitan nad prstenom koji kao vrijednost ostavlja u naslijeđe budućim naraštajima.

Govori o iluziji da smo vječni i o mogućnosti vječnog života preko pjesništva.

72. VESNA PARUN (1922.)

Najpoznatija hrvatska pjesnikinja 20. stoljeća javlja se 1947. g. pjesničkom zbirkom ***Zore i vihori.***

MATI ČOVJEKOVA

U pjesmi ***Mati čovjekova*** pjesnikinja se zgraža nad čovjekom i njegovim životom te njegovom nečovječnošću.

Iznosi aforističnu misao: Gorko je čovjek biti, dok nož se s čovjekom brati[37]. Ogorčenje proizlazi iz spoznaje da je u svijetu u kojem čovjek ubija čovjeka nemoguće ostvariti temeljne ljudske vrijednosti: ljubav, sreću, slobodu, razumijevanje. Čovjek je sam i nesretan i što mu preostaje drugo nego gorčina i jadanje majci što ga je rodila.

TI KOJA IMAŠ NEVINIJE RUKE

U pjesmi ***Ti koja imaš nevinije ruke*** pjesnikinja se obraća svojoj suparnici, ali ne s mržnjom i ljutnjom, nego puna razumijevanja s molbom da usreći voljenog muškarca kad ona to nije mogla. Riječ je, dakle, o pobjedi ljudskosti, topline i ljubavi nad vlastitom sebičnošću i povrijeđenom ponosu. A kad bi svaki pojedinac u sebi to postigao, svijet ne bi bio ružan i ne bi bilo gorko biti čovjekom.

Zbog afirmiranja pozitivnih ljudskih vrijednosti, jednostavnog izraza i općeljudskih tema, pjesme V. Parun bliske su mnogim čitateljima i stoga rado čitane.

73. MIROSLAV KRLEŽA (1893. – 1981.)

GOSPODA GLEMBAJEVI, 1928.

RADNJA U ovoj drami u tri čina:

I. ČIN: prikazuje sukob Leonea s glembajevskom sredinom
II. ČIN: sukob Leonea i oca; Glembajeva smrt
III. ČIN: Leone – barunica Castelli – Beatrice; baruničina smrt

Drama je dio ciklusa o Glembajevima ***(Gospoda Glembajevi, U agoniji, Leda).***

LEONE - IGNJAT GLEMBAJ Leone i otac su različiti: Ignjat je poslovan i racionalan bankar, predstavnik građanstva koje uživa u gomilanju i komforu, čovjek kojem je novac pretpostavka svih vrijednosti, preduvjet čovjekove sreće. On je nezainteresiran za Leoneovo slikarstvo, smatra ga bezvrijednim kao i Leoneov poziv, a Leoneu je kao umjetniku stran njegov materijalizam, a mržnja se pojavljuje i zbog Ignjatova odnosa prema Leoneovoj majci.

Svoju viziju oca Leone prikazuje crtajući očevu posmrtnu masku koju, na žalost svih nazočnih, uništava jer nije prikazao kako treba donju čeljust koja je za njega materijalno obilježje glembajevštine, toliko bitne u viziji očeva lika.

Leone je srušio očevu iluziju sretnoga braka (koja se temeljila na vjerovanju da ga Charlotte voli) razotkrivajući njezin preljub sa Silberbrandtom, što je početak Glembajeva kraja.

BEATRICE I BARUNICA CASTELLI Beatrice i barunica Castelli su dva potpuno suprotna ženska lika. Beatrice je oličenje duhovnoga, lijepoga, profinjenoga, a barunica Castelli predstavlja nagonsko-animalno u ženi što je Leone odbacio i na kraju ubio. Barunica se pokušavala približiti Leoneu govoreći mu da ne skriva razlog svoje udaje za Ignjata – a to je novac. Međutim, telefonski poziv ruši tu njezinu iluziju bogatstva, shvaća da je prevarena i pokazuje svoje pravo lice. Ona govori Leoneu što misli i konstatira istinitost Barboczyjeve legende (da su Glembajevi lažljivci, kradljivci, prokletnici i ubojice).

GLEMBAJEVI Glembajevi su bogata aristokracija u čijem životu postoji dvojnost između:

Rasipništvo, ludilo, ubojstva i samoubojstva rješenja su u svim glembajevskim krizama.

---

[37] Usp. Vesna Parun, *Izabrana djela*, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1982., str. 75.

ZAVRŠETAK Drama započinje Leoneovom replikom: Mutno je sve to u nama, draga moja dobra Beatrice, nevjerojatno mutno.[38] Na kraju će se potvrditi da se niti Leone, iako to želi, ne može suprotstaviti glembajevštini.

Jedina je Beatrice drukčija, jedino ona može iskupiti Glembajeve. Na kraju ona ostaje sama na pozornici, na pomolu je novi dan – možda i nova nada za Glembajeve.

POVRATAK FILIPA LATINOVICZA, 1932.

Radnja romana odnosi se na razdoblje između 1920. do 1930. Vremenski, sam roman obuhvaća svega nekoliko mjeseci: proljeće, ljeto, jesen.

Osnovni motiv je motiv povratka i sve što se u romanu dogodilo, njegova je posljedica. Pitanja koja su povezana uz glavni lik – Filipa Latinovicza su:

PITANJE IDENTITETA

Filip je dijete trafikantice Regine i nepoznata oca, on najprije misli biskupa, kasnije se otkriva – plemića Liepacha.

Majka se trudila da se Filip ne razlikuje od ostale djece, ali samo po vanjskim osobinama – izgledom, ali u njezinu odnosu prema njemu nedostajalo je topline i iskrenosti. Nakon što je majci ukrao novac i potrošio ga u javnoj kući, njezina su vrata za njega ostala zauvijek zatvorena. Filip odlazi i vraća se nakon dvadeset i tri godine, a između njega i majke ništa se nije promijenilo. Oni su i dalje stranci. Ona bi htjela biti bliža sa sinom, ali napor joj je uzaludan.

Svoje viđenje majke kao bludne stare žene Filip otkriva slikajući njezin portret – preko slike izražava svoj pravi odnos prema njoj.

Odsutnost obiteljske topline uvjetovalo je:
- Filipovu preranu zrelost
- neuravnoteženost
- iskompleksiranost.

PITANJE PRIPADNOSTI DRUŠTVU

Filip ne osjeća pripadnost hrvatskom društvu. To najbolje potvrđuje njegovo viđenje Jože Podravca – simbola stoljetne hrvatske zaostalosti. Filip je dalek i od najnižeg sloja koji predstavlja Joža Podravec i višeg društva koje okružuje njegovu majku (za njega su oni maske koje žive u prošlosti i pričaju o ispraznim stvarima).

Filip želi osjetiti podlogu, želi se osjećati „doma", ali ta je njegova želja neostvariva jer on je čovjek bez nacionalnog i obiteljskog uporišta.

PITANJE UMJETNOSTI

Umjetnost je za Filipa:
- viši smisao života
- jedina mogućnost da se u građanskom društvu prevlada ono što čovjeka udaljava od njegove prirode, jedna od najvažnijih vrijednosti u životu
- „to je još jedina čistoća u životinjstvu oko nas."

Filip je ekspresionistički slikar, opsjednut mislima kako izraziti svoju ekspresiju – svoj doživljaj npr. prostitucije na primjeru golog ženskog trbuha.

Filip stvarnost doživljava kroz boje, zvukove i osnovna mu je želja da naslika množinu svojih osjeta (zvuk, miris, boju). Neke motive zato i ne može naslikati.

LJUBAV

Bobočka je simbol tjelesnog, nagonskog i na trenutak se čini da bi možda i mogla „spasiti" Filipa, ali ona je već upletena u mrežu svog odnosa s Baločanskim, propalim advokatom koji je na kraju zbog ljubomore ubija.

---
[38] Usp. M. Krleža, *Drame*, ŠK, Zagreb, Svjetlost, Sarajevo, str. 223.

Tako je na kraju romana krug zatvoren i Filip je opet na početku, možda s još dubljim kompleksima nego prije.

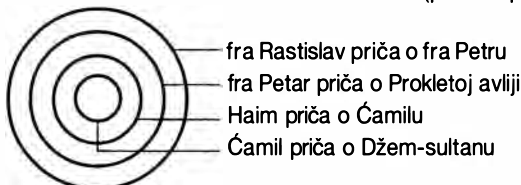
STIL Povratak Filipa Latinovicza pripada monološko-asocijativnom tipu romana, ali jednim svojim dijelom pripada i romanima izričaja odnosno romanu-eseju jer cijeli fragmenti teksta nisu drugo nego eseji o umjetnosti i slikarstvu.

74. IVO ANDRIĆ (1892. – 1975.)

PROKLETA AVLIJA

Cijelo se djelo može protumačiti principom kruga.

I. PRINCIP KONCENTRIČNIH KRUGOVA U PRIPOVIJEDANJU (priče u priči)

II. PROKLETA AVLIJA KAO MJESTO KOJE JE IZOLIRANO POPUT OTOKA

Kad svane dan i kad zatvorenici iziđu u dvorište stvaraju se različiti krugovi, a svaki takav krug ima svoje središte.

ŽIVOT - KRUG Krug tako postaje simbol čovjekova kretanja i simbol čovjekova života.

KARAĐOZ - ĆAMIL Ćamil je ušao u krug kojim upravlja Karađoz. Prokleta avlija je Karađozov život, za njega je život tamnica u kojoj su krivi i nevini zajedno, po Karađozovom mišljenju nevinih nema, svi su krivi. On shvaća život kao scenu na kojoj podjednaku ulogu imaju i svjetlost i sjena. Za razliku od Karađoza koji je čovjek akcije, Ćamil je čovjek kontemplacije – on je plemenit, ali nemoćan i pasivan, zbog razočaranja stvarnošću identificira se s osobom iz drugog vremena (Džem-sultanom).

U Karađozovim očima (a on gleda očima vlasti) Ćamil je kriv jer je drukčiji i zato sumnjiv i opasan. Zato strada (iako je kriv samo zato što je iz stvarnosti pobjegao u san).

PROKLETA AVLIJA KAO TOTALITARNA DRŽAVA ***Prokleta avlija*** je prikaz totalitarne države u kojoj su krivi i nevini zajedno i jednako stradaju. U takvoj državi postoji samo privid pravde jer vlast uklanja sve koji su (makar i fiktivna) prijetnja prijestolju. U svom strahu ta vlast ne može razlučiti stvarnu opasnost od imaginarne.

III. ŽIVOT JE KRUŽNO KRETANJE, ne znamo kad dolazimo na cilj, ne znamo postoji li on uopće. Možemo ostati na površini, a možemo prodrijeti i u dubinu. Tražimo smisao unutar vlastitog kruga i zbog toga možemo biti kažnjeni.

IV. Protjecanjem vremena krugovi se šire, ali oni imaju nešto zajedničko: dekor se mijenja, ali bit ostaje: svaki krug dotiče neko bitno pitanje: ljubavi, mržnje, osvete, pravde, sreće, nesreće, prijateljstva, smrti, sna i jave.

V. NOVI KRUG ZNAČI I NOVU PERSPEKTIVU NA PRETHODNI

Zadaća je književnoga djela prikazati probleme proživljene u drugim društvima i vremenima kako bismo ih bolje razumjeli i primijenili tuđa iskustva i spoznaje u vlastitom životu. Bez obzira jesu li ta iskustva stvarno proživljena ili ne, ona predstavljaju ljudsku istinu, a čitajući o njoj, čitamo o sebi.

75. TIN UJEVIĆ (1891. – 1955.)

KNJIŽEVNO STVARALAŠTVO Prva Ujevićeva pjesma (sonet) ***Za novim vidicima*** objavljena je 1909. u Zagrebu. Ujević objavljuje desetak pjesama u antologiji ***Hrvatska mlada lirika*** (1914.), a djela su mu: ***Lelek sebra, Kolajna, Auto na korzu, Ojađeno zvono, Žedan kamen na studencu, Ljudi za vratima gostionice, Skalpel kaosa.***

Ujević je jedan od najvažnijih hrvatskih pjesnika.

SVAKIDAŠNJA JADIKOVKA

U zbirci ***Lelek sebra*** tiskana je pjesma ***Svakidašnja jadikovka.***

Na početku se pojavljuje motiv starmladosti (uveo ga je Baudelaire), a ovaj se motiv odnosi na starost duše, a mladost tijela. Biti star dušom znači ne imati volju za borbu koja bi dokinula patnju i poboljšala uvjete života. S tim je povezan osjećaj slabosti, nemoći i očaja lirskog subjekta.

Pjesnik se obraća Bogu, koji je oličenje kršćanskog ideala i od kojega se očekuje spas, razumijevanje, ljubav.

Lirski se subjekt osjeća prevarenim jer mu je život u mladosti izgledao pun obećanja, a Bog mu je obećavao i ljubavi, i pobjede i slavu. Međutim, pjesnik je spoznao da je svijet dolina suza, da je čovjek patnik osuđen na lutanje, traženje i usamljenost. Reakcija na postojeće stanje je želja za krikom, ali ona se pretvara u pjesmu. Pjesnik vapi za radošću života i očekuje odgovor na svoja pitanja. Na kraju se ponavlja osnovni motiv što sugerira cikličnost – sve se ponavlja, jadikovka je vječna.

Stih je osmerac, strofa je tercina.

VISOKI JABLANI

Visoki jablani (iz zbirke ***Auto na korzu,*** 1932.)

U ovoj pjesmi Ujević veliča rijetke, iznimne, uspravne i jake individue – pjesnike. Patnja i usamljenost su izvori njihove snage, vitalnosti i umjetničkog stvaranja.

Ti ljudi drugima daruju ljepotu i više životne vrijednosti.

POBRATIMSTVO LICA U SVEMIRU

Pobratimstvo lica u svemiru (iz zbirke: ***Ojađeno zvono,*** 1933.)

U ovoj pjesmi Ujević iznosi misao da nismo usamljene pojave u svemiru, ohrabruje čovjeka da nije sam. Pjesnik navodi ono što ljudi imaju zajedničko: misli, snove, lutanja, traženja, grijeh, snagu i sebičnost. Zajedničko je i breme kobi koju čovjek nosi na leđima.

U pretposljednjoj strofi pjesnik postavlja pitanje o smislu života koji bi bio besmislen ako se iscrpljuje u prolaznosti. Život bi bio ništavan i u zagrljaju s bezbrojnom braćom kad bi bio ograničen zemaljskim obzorima.

Život je svemirska pojava, božanski vječan, čovjek nije Zemaljac, nego dio svemira.

Strofe su katreni, a stih je uglavnom četrnaesterac.

NOTTURNO

Noćas se moje čelo žari,
noćas se moje vjeđe pote;
i moje misli san ozari,
umrijet ću noćas od ljepote.

Duša je strasna u dubini,
ona je zublja u dnu noći;
plačimo, plačimo u tišini,
umrimo, umrimo u samoći.

(iz zbirke *Kolajna,* 1926.)

U ovoj lirskoj minijaturi od dva katrena pjesnik iznosi noćnu ekstazu doživljaja ljepote, što omogućuje pjesniku neposredno sjedinjenje s božanstvom, a to ga dovodi do samog ruba smrti.

Duša je strasna, ona je baklja koja vodi čovjeka i svijetli mu u tmini života.

Na kraju se javlja spoznaja o doživotnoj ljudskoj usamljenosti i jedino što ostaje čovjeku je da usud neobjašnjivog beskraja ljudski oplače.

76. PETAR ŠEGEDIN (1909. – 1998.)

DJECA BOŽJA, 1946.

SADRŽAJ Glavni junak romana je osmogodišnji dječak Stakan koji je opsjednut grijehom – za njega je svijet izvor napasti koje krštene duše vode u smrtni grijeh.

Zato se on nastoji iskupiti te se na kraju sam pribija na križ slijedeći svoju suludu želju za samopročišćenjem i dosezanjem kršćanskog ideala.

TEMA Preko dječaka Stakana čitatelj prati analizu djetinjeg straha pred nedokučivom tajnom života.

STRAH Taj strah proizlazi iz opreke njegova razvoja – razvoja njegove svijesti i nagona i religioznih vrijednosti koje prevladavaju u otočkom ambijentu u kojem Stakan živi, a prenose ih obitelj, crkva, škola.

NAČIN PREVLADAVANJA GRJEŠNOSTI Dječak osuđuje vlastite nagone smatrajući se griješnim i pronalazeći načine da tu grješnost prevlada.

1. Bijeg od kuće – pokušaj isposničkog života / neuspio, završava Stakanovom bolešću.
2. Stakanovo pribijanje na križ ne zato da bi, poput Isusa, iskupio svijet, nego da bi iskupio sebe.

ZAVRŠETAK Čitatelj je šokiran pred završnom tragičnom karikaturom žrtve i mučeništva kao vrhunac Stakanove djetinje bolećive opsjednutosti moralnom čistoćom.

STIL Pisac se u pripovijedanju služi i unutarnjim monolozima, i tehnikom struje svijesti, i realističnim pripovijedanjem. Granice među njima nisu suviše oštre, nego se ponegdje isprepleću i prelaze iz jednog načina u drugi.

77. DRUGA MODERNA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI 1952. – 1968.

NAZIV Ovo se razdoblje naziva drugom modernom jer joj je s modernom (1892. – 1914.) zajednička usmjerenost na europsku i svjetsku književnost.

DVA KNJIŽEVNA ČASOPISA OKO KOJIH SE OKUPLJAJU VODEĆI KNJIŽEVNICI TOGA DOBA	
„KRUGOVI" (1952. – 1958.)	„RAZLOG" (1961. – 1968.)
– dolazi do oslobađanja književnosti od utjecaja politike (soc-realističke tematike) – dolazi do estetske obnove književnosti (književnost postaje prostor traženja, kreacije, eksperimenta, isprepletanja i suočavanja suprotnih uvjerenja) – otvaranje hrv. književnosti vanjskim utjecajima – procvat pjesništva i književne kritike – predstavnici: Nikola Milićević (1922. – 1999.) Slobodan Novak (1928.) Josip Pupačić (1928. – 1971.) Slavko Mihalić (1928.) Milivoj Slaviček (1929.) Ivan Slaming (1930.) Vesna Krmpotić (1932) Antun Šoljan (1932. – 1993.)	– časopis promiče pjesništvo, književnu kritiku i esejistiku – poezija se naziva razlogovskom, pjesništvom šezdesetih godina i filozofskim pjesništvom jer se izjednačuju književna i filozofska nastojanja – predstavnici: Dubravko Horvatić (1939.) Ante Stamać (1939). Zvonimir Mrkonjić (1938.) Igor Zidić (1939.) – izvan užeg kruga razlogovskog pjesništva djeluje pjesnik Danijel Dragojević (1934.)

U prozi su značajni i: **Miroslav Krleža**, **Petar Šegedin**, **Ranko Marinković**, *Kiklop* (1946.), **Mirko Božić**, *Kurlani*, **Slobodan Novak**, *Mirisi, zlato i tamjan* (1968.).

U dramskom stvaralaštvu: 1968. izlazi drama **Ive Brešana** *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja*.

78. JOSIP PUPAČIĆ (1928. – 1971.)

MOTIVI U Pupačićevim pjesmama vidljiv je motiv djetinjstva i obitelji ***(Tri moja brata),*** motiv mora ***(More)*** i ljubavi ***(Zaljubljen u ljubav).***

TRI MOJA BRATA

U pjesmi ***Tri moja brata*** Pupačić iznosi svoju uspomenu na braću, na djetinjstvo i na sreću. Poredbama *(Imao sam glas kao vjetar ...)* naglašava „veličinu" te svoje sreće. Upotreba prošlog vremena ostavlja dojam gorčine što ta sreća pripada prošlosti, a upotreba jednine *Kad sam bio tri moja brata i ja* označava istost između pjesnika i njegove braće.

U posljednjem stihu ponavljanje: „moj brat, moj brat, i moj brat" pokazuje da su oni bili jedan kolektiv, ali i svaki od njih individua za sebe. Stih je slobodan, ritam je usporen opkoračenjima i prebacivanjima.

MORE

U pjesmi ***More*** lirski se subjekt stapa s prirodom zanesen ljepotom beskrajnog plavog prostranstva koje u njemu izaziva sreću, zadovoljstvo i zanesenost. Taj ushit prirodom prelazi u ushit za voljenom ženom. Naime, u pjesmi postoje dva mora: more i more zlato (voljena žena). Pjesma je puna vedrine, radosti i smijeha, sreće zbog ljepote življenja i postojanja.

A ta sreća izvire iz prirode i održava se ljubavlju. Stih je slobodan, nema interpunkcije, ritam je ubrzan, kao da oponaša more.

ZALJUBLJEN U LJUBAV

Ljubav (Zaljubjen u ljubav) je za pjesnika voljena žena, ali u njoj se sjedinjuje sve što pjesnik voli (i priroda i drage osobe i drage životinje). Ljubav prema ženi prerasta u ljubav općenito, a pjesnik je zaljubljen u ljubav jer ona oplemenjuje čovjeka. Stih je opet slobodan, postoji mnogo pjesničkih slika, metafora i poredbi. Opkoračenja i prebacivanja lome stih i usporavaju ritam, a zajedno s upotrebom perfekta uvjetuju da se u čitatelju javi sjeta i gorčina jer je ta opijenost ljubavlju dio prošlosti.

DJELA Pupačićeve pjesničke zbirke: ***Kiše pjevaju na jablanima, Cvijet izvan sebe, Oporuka, Ustoličenje*** i ***Moj križ svejedno gori.***

79. SLAVKO MIHALIĆ (1928.)

TEMATIKA Mihalić u svojim refleksivnim pjesmama govori o životu, sudbini, čovjeku i njegovu odnosu prema društvu, domovini ...

PRIBLIŽAVANJE OLUJE

U pjesmi ***Približavanje oluje*** povezuje voljenu ženu i sebe s dolaskom oluje na selu. Iz te pjesme progovara drama dvoje ljudi koji su usamljeni (iako su zajedno) i u tišini svog tjeskobnog postojanja slute dolazak oluje koja u pravilu poražava čovjeka, donosi suze zbog uništenog bogatstva (materijalnog i duhovnog). On traga za pomoći i komunikacijom i ta je potraga sveta; na kraju on prevladava strah i bez osvrtanja kreće u novo suočenje sa životom.

PROLAZIM ZRINJEVCEM DOTIČE ME MORE

U pjesmi ***Prolazim Zrinjevcem dotiče me more*** Mihalić povezuje zagrebački krajolik sa svojim unutarnjim krajolikom. Pjesnika preplavljuje plima osjećaja i misli u kojima on prekoračuje prostorna i vremenska ograničenja. On osjeća da usprkos životnim burama i olujama smisao ne nestaje, da usprkos „vječnoj hrvatskoj žalosti" povezanoj s neslobodom, čovjek ne odustaje.

Ne odustaju ni Hrvati, ni čovječanstvo od života i od slobode.

MAJSTORE, UGASI SVIJEĆU

U pjesmi ***Majstore, ugasi svijeću*** Mihalić se 1973. godine obraća pjesnicima govoreći im da su ozbiljna vremena i savjetuje im da se bave svakodnevnim i banalnim stvarima i poslovima.

Savjetuje im da se ne čude i da ne izražavaju ono što misle jer bi mogli stradati.

U tim ozbiljnim vremenima spašavaju se samo oni koji ne pokazuju svoje pravo lice, koji ne izražavaju svoje misli i osjećaje.

Pjesnik govori o položaju pojedinca u društvu koje guši slobodu stvaranja i izražavanja, a time i ljudske slobode i prava.

KRUGOVAŠI Ono što je zajedničko i **Pupačiću** i **Mihaliću** je da su pisci koji su se javili s krugovaškom generacijom. (Godine 1952. u hrvatsku književnost ulaze pisci rođeni između 1920. i 1932. Okupljaju se oko časopisa „Krugovi" /1952./ pa su prozvani krugovaškom generacijom.)

80. RANKO MARINKOVIĆ (1913. – 2001.)

KIKLOP, 1965.

FABULA Fabula romana je smještena u predratni (II. svjetski rat) Zagreb, a glavni lik je Melkior Tresić, novinar, opsjednut strahom od rata i nastojanjem da se izvuče od mobilizacije. Melkiora ipak mobiliziraju, on potom dospijeva u bolnicu pa u ludnicu da bi ga ipak demobilizirali i proglasili nesposobnim.

Međutim, povratak ne zadovoljava Melkiora, on se osjeća isprazno, grad mu je stran, a nakon Maestrovog samoubojstva pokušava se ponovno prijaviti u vojsku. Ali, sada ga ne primaju. Zato on na kraju četveronoške puže u Zoopolis.

KIKLOP = RAT Isto kao što je kiklop Polifem zatočio u pećini Odiseja i njegove prijatelje, tako je ovdje kiklop – RAT, div koji je svalio ogroman kamen na pećinu svijeta i onemogućava pojedincu da se spasi.

Odisej je prevario Kiklopa, a Melkior Tresić – suvremeni Odisej odupire se nadolazećoj katastrofi i duhovno (ironijom) i tjelesno (izgladnjuje se kako bi uskratio tijelo ratu).

KANIBALI U Melkiorovoj svijesti nastaje priča o kanibalima, ljudožderima koji su uhvatili brodolomce s „Menelaja" i jedu ih. Ponašanje tih ljudoždera je shvatljivo i može se opravdati kao odraz nužnosti i načina života, neciviliziranosti. Za same mornare ipak postoji mogućnost spasa.

SUVREMENA ZAJEDNICA Suvremeni ljudožder je rat, on je taj koji ugrožava ljudsku egzistenciju i ne može se opravdati. Rat unazađuje, a ne unapređuje civilizaciju, on je negacija ljudskosti i civiliziranosti. Ljudsko društvo bi trebalo razvijati pozitivne vrijednosti (mir, ljubav, prijateljstvo, dobro), a ne uništavanje, zlo, nesreću.

ZAVRŠETAK Melkiorovo završno puzanje u Zoopolis je konačna kapitulacija čovjeka koji uviđa da čovječanstvo umire, da pobjeđuje životinjsko, animalno i po tome čovjek više pripada životinjama i zoološkom vrtu, nego čovječanstvu odnosno ljudskom društvu.

STIL

- roman sadrži elemente svih književnih rodova
- možemo ga dovesti u vezu s mnogim ostalim književnim djelima: Homerovom Odisejom, Joyceovim ***Uliksom***, pisac priziva sjećanja na Dostojevskog, Kafku, Shakespearea
- izmjenjuje se tehnika realističkog pripovijedanja s unutarnjim monologom, tokom svijesti

81. SUVREMENA HRVATSKA KNJIŽEVNOST

Razdoblje od 1968. do danas naziva se POSTMODERNIZMOM.

Godine 1968. je slomom Praškog proljeća propala svjetskopovijesna ideja komunizma, a sa slomom Hrvatskog proljeća lokalna ideja o idealnoj balkanskoj državi – Jugoslaviji. Godine 1991. ta se država raspada. Sve to djeluje na čovjeka i njegov osjećaj kako je svijet nesiguran, krhak i na različite načine poljuljan.

OSNOVNA ZNAČAJKA OVOG RAZDOBLJA JE: raznovrsnost stilova i brojnost djela.

Iznimno nadahnuće za književno stvaralaštvo bio je Domovinski rat, a među najznačajnijim djelima je antologijski izbor pjesama *U ovom strašnom času* Ante Stamaća i Ive Sanadera.

PREDSTAVNICI	
PROZA	
1. MLADA PROZA ili PROZA U TRAPERICAMA	– javlja se 70-ih godina; njezini su likovi mladi ljudi iz gradske sredine koji u književnost unose govor gradske mladeži: Alojz Majetić, *Čangi off Gottoff* Zvonimir Majdak, *Kužiš stari moj* Ivan Slamnig, *Bolja polovica hrabrosti* ...
2. FANTASTIČARI	– pisci rođeni između 1945. i 1950. godine – ne zanima ih zbilja i unutarnji duhovni svijet, nego se usmjeruju na fantastiku: Stjepan Čuić Pavao Pavličić Goran Tribuson ...
3. ŽENSKO PISMO	– u proznim djelima žene iznose razmišljanja o biografiji i vlastitoj intimi: Irena Vrkljan Slavenka Drakulić Julijana Matanović Višnja Stahuljak
4. PROZA POVIJESNE TEMATIKE	Ivan Aralica Nedjeljko Fabrio
POEZIJA	
5. LIRIKA	Josip Pupačić Slavko Mihalić Ivan Slamnig Danijel Dragojević Ante Stamać Anka Petričević ...
DRAMA	
6. DRAMA	Ivo Brešan Miro Gavran Slobodan Šnajder Ivan Bakmaz ...

82. SLOBODAN NOVAK (1924.)

MIRISI, ZLATO I TAMJAN, 1968.

IRONIJA NASLOVA Naslov romana ironično aludira na tri kralja koji su na poklonstvo u Betlehem ponijeli:
MIRISE – ironija na mirise koje Madona širi oko sebe
ZLATO – aluzija na nekadašnje bogatstvo i
TAMJAN – aluzija na tradiciju obilježenu religioznošću koju je i Pripovjedač rušio u ime nečega boljeg.

SADRŽAJ Na početku romana zatječemo junaka utonulog u duboko nezadovoljstvo životom, sudbinom i samim sobom. Radnja se odvija na otoku (možda Rabu) na prijelazu 1965. u 1966. godinu između Božića i Sveta tri kralja. Zatvoreni u svom svijetu, u kući stare kontese Madone, žive Pripovjedač i njegova žena Draga. Madona boluje od opstipacije – zatvora. Svojom biološkom i animalnom borbom za opstanak uvodi u njihov život svoj životni ritam od 18 dana, koliko prođe od jedne do druge stolice.

Draga odlazi k djeci u Zagreb, Pripovjedač ostaje s Madonom. Pomaže mu čudakinja Erminija, Pripovjedač razgovara s liječnikom, zatim s Tuninom (predstavnikom otoka). Pripovjedač je prerano umirovljeni profesor, on razmišlja o sebi, o prošlosti, o Madoni i ne vidi pred sobom nikakav cilj.

Draga se vraća s viješću da za njih u Zagrebu više nema života.

Na otok se vraća mir – njihovo unutarnje smirenje.

PRIPOVJEDAČEV ODNOS PREMA ŽIVOTU Madona je stara, bolesna žena, ohola i sebična, maltretira svoje njegovatelje.

Postavlja se pitanje zašto je Pripovjedač prihvatio izolaciju i svoj teški položaj njegovanja Madone.

Saznajemo da je Pripovjedač razočaran društvom „gore" i on u početku čezne za drugačijim životom koji će započeti kad Madona umre, u početku on priželjkuje njezinu smrt.

Međutim, s vremenom shvaća da je Madona jedini smisao njegova života, jedino dobro što on može napraviti. Svjestan je mladenačkih iluzija i pogrešaka koje je napravio (i sam je rušio prošlost boreći se za društvo od kojega je pobjegao).

OSLOBOĐENJA I UTOČIŠTA NEMA, UMJESTO ŽIVOTA POSTOJI SAMO IMPROVIZACIJA, ZATO TREBA PRIHVATITI SADAŠNJOST TAKVU KAKVA JEST.

NOVAC I MATERIJALNE VRIJEDNOSTI SU PRIVID I PRIJEVARA JER SE NE MOŽE POBJEĆI OD SEBE.

JEDINO ŠTO ČOVJEKU OSTAJE JEST SVJEŽINA DUHA: IRONIJA I SARKAZAM KAO OTPOR ŽIVOTU IZMEĐU DVA „SRANJA" – ONOG GORE I OVOG DOLJE.

PROBLEMI Ovo je roman o čovjeku i njegovoj deformaciji u suvremenom svijetu.

U djelu su naznačeni bitni egzistencijalni problemi: gubljenje iluzija, gubljenje vjere, besmisao povratka, promašenost života.

83. IVO BREŠAN (1936.)

PREDSTAVA HAMLETA U SELU MRDUŠA DONJA, 1968.

RADNJA Radnja ove drame događa se pedesetih godina (ovoga stoljeća) u Dalmatinskoj zagori u izmišljenom selu Mrduša Donja.

Seljaci po naredbi Mjesnog aktiva Narodnog fronta moraju pripremiti predstavu i jedan od seljaka – Šimurina predlaže da to bude „Amlet" kojega je prije dvije godine gledao u Zagrebu. Mjesni učitelj Škunca dobiva zadatak (koji mora izvršiti) da „popravi" Shakespeareov tekst. S događajima oko pripreme predstave isprepleću se i stvarni problemi „glumaca". Joci je otac završio u zatvoru pod optužbom da je ukrao novac iz zadružne blagajne.

Joco dobiva očevo pismo iz zatvora u kojemu piše da je novac uzeo Bukara uz pomoć Mačka koji je spalio knjigu rashoda pa je kontrola, našavši samo knjigu prihoda, optužila Jocina oca.

Mačak priznaje pod Jocinom prijetnjom nožem da je sve istina, ali u tom trenutku dolazi seljak s viješću o samoubojstvu Jocina oca u zatvoru. Joco, na čiju stranu više nitko od seljaka ne želi stati, slomljen odlazi, odbija ga i Anđa, a seljaci nastavljaju s pjesmom.

KNJIŽEVNA VRSTA, JEZIK I STIL Autor dramu određuje kao grotesknu tragediju (groteska prikazuje ljude i događaje u neobičnom, neprirodnom, nakaradnom svjetlu, a komično se isprepleće s tragičnim). Škuncinu preradu Shakespeareova, ***Hamleta*** možemo nazvati travestijom[39] jer: čuva radnju Shakespeareove tragedije, ali mu nameće drugi stil i stih (narodni deseterac) upotrebom govornog dijalekta seljaka s mnoštvom vulgarizama pokazujući tako prilagodbu Shakespeareove tragedije svjetonazoru seljaka.

Kao i kod Shakespearea i ovdje imamo predstavu u predstavi koja nam ovdje omogućuje da vidimo kako svaki lik „glumi" ono što stvarno i jest:

LICA JOCO ŠKOKIĆ je Hamlet („Omlet"). Naime, i on želi otkriti istinu u svezi s vlastitim ocem (želi oca osloboditi krivnje i dokazati da je Bukara lopov). I Joco i Hamlet su usamljeni, neshvaćeni i smatraju ih ludima.

ANĐA je Ofelija („Omelija"). Obje su zaljubljene u Hamleta (Jocu), ne odupiru se očevoj želji da uhode osobe koje vole, ne ostvaruju svoju ljubav (Ofelija se ubija, a Anđa odbija Jocu).

MAJKAČA je Gertruda. Majkača je Bukarina ljubavnica i udovica, Gertruda je Klaudijeva žena i Hamletova majka.

PULJO je Polonije. Puljo u početku radi za Bukaru: nagovara i prisiljava Anđu da uhodi Jocu. Tako i Polonije radi za Klaudija: nagovara Ofeliju da uhodi Hamleta.

Ulogu Horacija Škunca je povjerio Šimurini i narodu. Dok je Horacije Hamletov prijatelj i ostaje mu vjeran do kraja, Šimurina i narod ne razumiju i ne podržavaju Jocu.

MAČAK je Laert kojeg je Bukara iskoristio da bi optužio Jocinog oca. Isto tako je Klaudije nastojao iskoristiti Laerta da ubije Hamleta.

PREDSTAVA U PREDSTAVI OTKRIVA ISTINU Predstava koju Hamlet organizira u Shakespearevoj tragediji da bi provjerio je li stric doista ubio njegova oca, zove se ***Mišolovka.***

U Brešanovoj drami Škunca je već samom podjelom uloga podmetnuo mišolovku otkrivši preko zbivanja u ***Hamletu*** i zbivanja u Mrduši Donjoj. A stvarnost Mrduše Donje svodi se na prepoznavanje narodnih interesa u vinu, jelu, pjesmi, a problemi: ubojstva, prijevare, ljubavi, uhođenja, samoubojstva ponavljaju se i u Brešanovu vremenu upozoravajući na primitivnost i glupost socijalističkog sustava odnosno vremena o kojemu drama govori. Opomena je to i umjetnosti koja treba biti podređena „višim narodnim intresima" i koja zato prestaje biti umjetnost. Završni mrak je simbol primitivizma. Škunca jedini vidi pravu istinu, želi promjenu – svjetlost, ali je posve nemoćan.

84. IVAN ARALICA (1930.)

DUŠE ROBOVA, 1984.

SADRŽAJ Ovo je roman o Matiji Grabovcu, Hrvatu, kršćaninu i Mesudu Zuniću, Turčinu, muslimanu. Mesud je Matijin rob, ali Matija u njemu vidi samo čovjeka i umjesto da ga proda na galiju – pušta ga. Prethodno, oni izmjenjuju duše.

To Matiji donosi niz problema i kad se čini da za njega nema izlaza, da će umrijeti u zatvoru, on bježi k Zuniću i kod njega se konačno smiri, oženi i ostvaruje osobnu sreću.

[39] Travestija je književno djelo kojim se ismijava druga književna tvorevina tako da se mijenja njezin izraz; tema ili motiv djela ostaju, ali se obrađuju smiješnim karikaturnim stilom. (M. Taritaš)

TEMA Tema romana je sudbina pojedinca u jednom burnom povijesnom vremenu. Pojedinac se ne može zaštititi od stvarnosti: od ratova, mržnje, ubijanja, ali ono što je samo njegovo, što može ostati neuprljano stvarnošću jest njegova duša.

DUŠA Jedino dobro koje se drugom čovjek moglo ponuditi bila je DUŠA – puna dobrote, suosjećanja, poštenja, ljubavi prema bližnjemu, pravednosti, ponosa.

Matijina izmjena duša s Mesudom u početku mu je donosila samo nevolje, ali za njega je to bilo samo iskušenje u kojem je on ostao – čovjek. Nagrada za njegovu dosljednost, čovječnost bila je osobna sreća kao izraz autorova optimizma da nagrada za dobro ipak postoji.

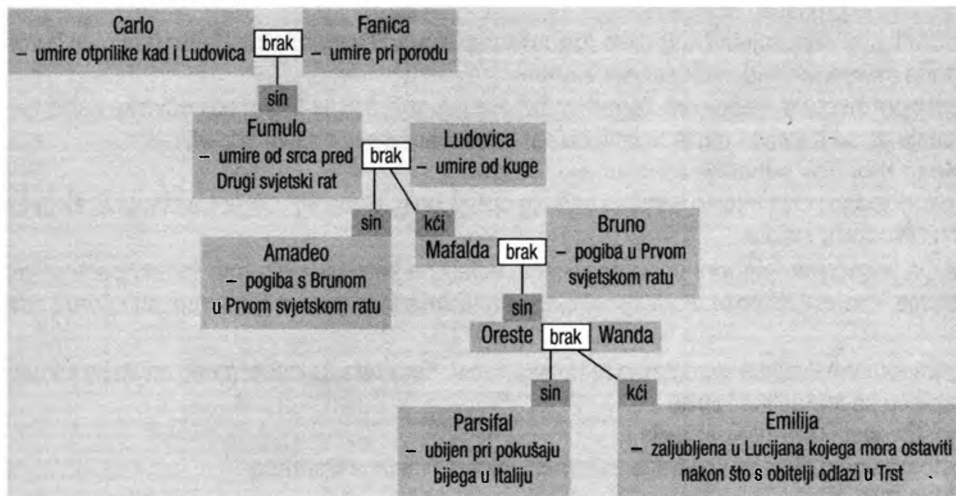
STIL Aralica bira povijesnu temu – obrađuje razdoblje 18. stoljeća, ali nudi univerzalnu poruku: OSUĐUJE RELIGIJSKU NESNOŠLJIVOST, A BAVEĆI SE SUSRETOM I SUKOBOM RAZLIČITIH SVJETOVA I VJERA, ON IZNOSI PRAVO NA RAZLIČITOST I NUŽNOST POŠTOVANJA – ČOVJEKA.

U pripovijedanju su česte autorove digresije u kojima on iznosi svoje sudove o čovjeku i životu općenito.

85. NEDJELJKO FABRIO (1937.)

VJEŽBANJE ŽIVOTA, 1985.

LIKOVI

POVIJESNI OKVIR RADNJE Fabrijev roman obuhvaća vremensko razdoblje od početka 19. st. do nakon Drugog svjetskog rata. Razdoblje je to u kojem su Rijeku (u kojoj se radnja događa) potresali brojni povijesni događaji (u 19. st. npr. – jedrenjake smjenjuju parabrodi i željeznica, dolazak hrvatske vojske u Rijeku pod zapovjedništvom bana Jelačića koji, na zapovijed Franje Josipa, postaje gubernatorom Rijeke. U Rijeci se smjenjuju različite vlasti, vodi se borba za hrvatski jezik ...

Dvadeseto stoljeće počinje s Prvim svjetskim ratom, prodorom socijalističkih ideja, a Drugi svjetski rat donosi uspostavu nove vlasti, pitanje Trsta ...).

Fabrio pokazuje kako su ti povijesni događaji djelovali na život dviju obitelji, jednu talijanskog podrijetla i jednu hrvatsku. On pokazuje kako povijest vježba živote malih ljudi neovisno kada su, od koga su i gdje su rođeni odnosno kako dovodi u vezu one koje ljudski um nikada i nikako ne bi spojio. Fabrio pokazuje kako na pozadini konkretnih povijesnih događaja pojedinci sretno ili nesretno vole, rade, bogate se, osiromašuju, bivaju progonjeni, nesretno zaljubljeni ili bivaju ubijeni.

STRUKTURA Osnovni pripovjedački tijek prekida se uključivanjem neliterarne građe: novinskih članaka, ulomaka iz povijesnih dokumenata, govora kojim autor povezuje i pokazuje utjecaj konkretnih povijesnih događaja na živote malih ljudi. ***Vježbanje života*** *sadržava u podnaslovu složenicu 'kronisterija' – koja upućuje na međutekstualne veze s 'Danuncijadom' (1946.), romanom Viktora Cara Emina, također kronisterijom (...) sugerirajući zapravo histeriju, odnosno prevrtljivost, neprilagođenost, neočekivanost povijesnih događaja i njihova učinka na pojedinačni život (završni rastanak zaljubljenih: Talijanke Emilije i Hrvata Lucijana).*[40]

86. PAVAO PAVLIČIĆ (1946.)

KORALJNA VRATA, 1990.

SADRŽAJ Roman govori o zagrebačkom filologu Krsti Brodnjaku koji 1989. dolazi na Lastovo i u jednoj staroj škrinji otkriva izgubljena pjevanja Gundulićeva ***Osmana***. S vremenom Brodnjak otkriva i ljekovitost praha starog rukopisa koji liječi sve bolesti.

Brodnjak na kraju uništava pronađeni rukopis, a napušta i dvoje ljudi koji su mu počeli mnogo značiti, dječaka Irfana (s kojim je doživio osjećaj očinstva) i liječnicu Zoru (s kojom je iskusio ljubav).

ODNOS POJEDINCA PREMA SAVRŠENSTVU Svaki čovjek teži savršenstvu kao nekom višem cilju. Krsti Brodnjaku se posrećilo i on je pronašao savršenstvo:

- u obliku književno-umjetničkog djela (izgubljena pjevanja ***Osmana*** omogućuju da ovaj barokni ep postane savršeno djelo nacionalne literature)
- u osobnom životu (s liječnicom Zorom doživljava ljubav a prema Irfanu gaji očinske osjećaje)
- spoznaja da se u svijetu može uništiti bolest i dosegnuti savršenstvo zdravlja.

Ali Krsto Brodnjak odbacuje savršenstvo. Zašto?

Jer uvodi jedno novo mjerilo – etičko (pitanje dobra i zla). Spoznaje da je savršenstvo zlo jer remeti prirodnu ravnotežu svijeta.

ZAVRŠETAK On je sačuvao prirodni poredak svijeta i ustaljene kriterije koji u tom svijetu postoje (dobro – zlo, zdravlje – bolest). Zato je morao spaliti dijelove ***Osmana***, zato je morao napustiti Zoru i Irfana.

STIL

- U ovom romanu Pavličić uspostavlja tematsku vezu između starije i suvremene hrvatske književnosti.
- isprepleću se fantastika i zbilja
- jednostavnost i razumljivost djela i
- napetost priče o filologu koji traga za izgubljenim pjevanjima ***Osmana***

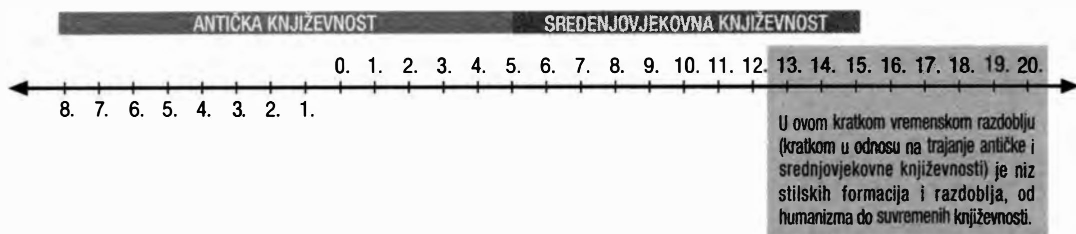
ZNAČENJE NASLOVA Kada po naputku don Kuzme, Krsto Brodnjak odlazi u crkvu, pronalazi sliku sv. Lovre kako gori na listovima iz ***Osmana***, a plameni jezici sliče koraljnim vratima; ona su veza između vanjskog svijeta i krvi preko koje je prah djelovao. Iza tih vrata su demoni – sile zla. Na kraju Krsto Brodnjak ispušta pepeo spaljenog ***Osmana*** u more i zamišlja kako on prolazi kroz koraljna vrata.

---

[40] Usp. *Leksikon hrvatske književnosti*, Naprijed, Zagreb, 1908., str. 104.

PERIODIZACIJA EUROPSKIH KNJIŽEVNOSTI

STILSKA FORMACIJA ILI RAZDOBLJE	TRAJANJE	ZNAČAJKE	PREDSTAVNICI
ANTIČKA KNJIŽEVNOST	8 st. pr. Krista – 5 st.	– procvat umjetnosti i znanosti i društveno-ekonomska razvijenost	– grčka književnost: Homer, *Ilijada* i *Odiseja*; Eshil, Sofoklo, Euripid; Pindar, Anakreont, Sapfa… – rimska književnost: Vergilije, Horacije, Katul, Plaut…
SREDNJOVJEKOVNA KNJIŽEVNOST	5. – 15. st.	– velik utjecaj Crkve – razvoj književnosti s religioznom tematikom; veliki nacionalni epovi; kod mnogih naroda; početak pismenosti i književnosti; UTJECAJ: utjecaj Crkve	– veliki nacionalni epovi: *Beowulf, Pjesan o Cidu, Pjesan o Nibelunzima, Kalevala, Slovo o vojni Igorovoj…*
HUMANIZAM I RENESANSA	od 14. do kraja 16. st.	– oslobođenje od utjecaja Crkve – okret s onozemaljskog k ovozemaljskom životu (religiozne teme zamjenjuje svjetovna tematika); UTJECAJ: razvoj gradova, građanske klase, znanstvena i zemljopisna otkrića	– Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Giovanni Boccaccio… – William Shakespeare, Ludovico Ariosto, Miguel de Cervantes Saavedra…
BAROK	od 16. do sredine 18. st.	– ponovno okretanje religioznim temama – naglašena refleksivnost (razmišljanje o smislu i prolaznosti života – kićenost; UTJECAJ: utjecaj protureformacije	– Giambattista Marino, Torquato Tasso, Luis de Gongora, Pedro Calderon de la Barca…
KLASICIZAM	17. stoljeće, Francuska	– književnost mora biti: RACIONALNA (sve mora biti po razumu) MORALISTIČNA (mora govoriti o pitanjima morala) DIDAKTIČNA (poučna) – UTJECAJ: filozofija racionalizma (sve se pojave iz stvarnosti mogu objasniti razumom	– Molière, Jean Racine, Pierre Corneille…
PROSVJETITELJSTVO	19. stoljeće, Francuska	– cilj: obrazovati narod; UTJECAJ: nastavak utjecaja filozofije racionalizma	– Voltaire, Denis Diderot, Jean-Jacques Rousseau…
ROMANTIZAM	1800. – 1830.	– suprotstavlja se klasicističkom racionalizmu – oslanja se na maštu i osjećaje; UTJECAJ: čovjekov bijeg iz stvarnosti (pune nasilja i ratova) u svoj unutarnji svijet	– Johann Wolfgang Goethe, Friedrich Schiller, George Gordon Byron, Edgar Allan Poe…
REALIZAM	1830. – 1860.	– interes za društvenu stvarnost i probleme u društvu; UTJECAJ: razvoj kapitalizma	– Honoré de Balzac, F. M. Dostojevski, L. N. Tolstoj, G. Flaubert, N. Gogolj, I. S. Turgenjev…
NATURALIZAM	1870. – 1890.	– zanimanje za ono što je u društvu defektno, kako bi se to moglo popraviti UTJECAJ: utjecaj prirodnih znanosti na književnost	– Émile Zola, Guy de Maupassant…
MODERNIZAM – parnasovci – simbolisti – dekadencija – bečka moderna	kraj 19. st.	– stilski pluralizam; uzdizanje ljepote kao svrhe umjetničkog stvaranja	– Charles Baudelaire, A. Rimbaud, P. Verlaine, H. Ibsen…
PRAVCI U KNJIŽEVNOSTI 20. ST.; AVANGARDA	poč. 20. st.	– opiranje tradiciji	
– futurizam		– futuristi žele prenijeti u umjetnost i književnost brzinu i dinamiku suvremenog života; UTJECAJ: imperijalizam, industrijalizacija, urbanizacija i mehanizacija	– F. T. Marinetti, V. Majakovski
– ekspresionizam		– ekspresionisti žele izraziti svoju unutarnju zbilju jer smatraju da zbilja nije izvan čovjeka, nego u čovjeku – utječu na čovjekov osjećaj kaosa, nemoći, straha od uništenja	– F. Nerfel, Georg Trakl, G. Bern
– kubizam		– smatraju da umjetnici ne trebaju preslikavati zbilju, nego je moraju podvrgnuti intelektualnoj obradi i onda to npr. u slikarstvu izraziti geometrijskim oblicima; POSLJEDICA: bunt, krik protiv ustaljenih građanskih shvaćanja čovjeka i umjetnosti	– G. Apollinaire
– dadaizam		– dadaisti su protiv logike, protiv ljepote, protiv tradicije, za: nesavršenost, anarhiju, slobodu, – u pozadini takva odnosa su otpor spram rata, ljudskog društva koje taj rat dopušta te logike i jezika na čemu to društvo počiva – spontanost	– T. Tzara…
– nadrealizam		– nastoje spojiti stvarnost i san i tako stvoriti jednu novu stvarnost – nadrealnost	– P. Eluard…
– imažinizam		– shvaćanje umjetnosti kao kataloga slika – u književnosti su važni: boja, ritam, pjesničke slike	– E. Pound, S. Jesenjin…
– socijalistički realizam		– književnost treba odgojno djelovati pokazujući savršenost socijalizma	– Maksim Gorki…
– egzistencijalizam		– u književnosti se promiču filozofske ideje	– Jean-Paul Sartre…
KNJIŽEV. OD 1914. DO 1929.	1914. do 1929.		– Marcel Proust, Franz Kafka
KNJIŽEV. OD 1929. DO 1952.	1929. do 1952.		– Ernest Hemingway, William Faulkner, Albert Camus, Bertolt Brecht, Eugene Ionesco, Samuel Beckett

PERIODIZACIJA HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI		
STILSKA FORMACIJA ILI RAZDOBLJE	TRAJANJE	PREDSTAVNICI
SREDNJOVJEKOVNA KNJIŽEVNOST	11. – 15. st.	– počeci pismenosti – Baščanska ploča (glagoljica) – povijesni, pravni, poučni tekstovi – pjesništvo – romani: *Rumanac trojski*, *Aleksandrida* – mirakul *Muka svete Margarite*…
HUMANIZAM	15. st.	– Marko Marulić, Juraj Šižgorić, Antun Vrančić, Ivan Česmički …
RENESANSA	16. st.	– Marko Marulić, hrvatski petrarkisti, Marin Držić …
BAROK	17. st.	– Ivan Gundulić, Fran Krsto Frankopan, Ivan Bunić Vučić …
PROSVJETITELJSTVO	18. st.	– Andrija Kačić Miošić, Matija Petar Katančić, Matija Antun Relković, Tituš Brezovački …
HRVATSKI NARODNI PREPOROD	1830. – 1860.	– Ljudevit Gaj, Petar Preradović, Stanko Vraz, Ivan Mažuranić …
PREDREALIZAM	1860. – 1880./81.	– August Šenoa …
REALIZAM	1880./81. – 1892./95.	– Ante Kovačić, Josip Kozarac, Vjenceslav Novak, Silvije Strahimir Kranjčević …
MODERNA	1892./95. – 1914./16.	– Antun Gustav Matoš, Vladimir Vidrić, Ivan Kozarac …
I. RAZDOBLJE	1914./16. – 1929.	– Antun Branko Šimić, Miroslav Krleža, August Cesarac …
II. RAZDOBLJE	1929. – 1952.	– Tin Ujević, Dobriša Cesarić, Dragutin Tadijanović, Miroslav Krleža, Ivan Goran Kovačić …
DRUGA MODERNA	1952. – 1968.	– Slavko Mihalić, Josip Pupačić, Milivoj Slaviček,
POSTMODERNIZAM	1968. do danas	Dubravko Horvatić … Ivo Brešan, Slobodan Novak, Ivan Aralica, Nedjeljko Fabrio, Pavao Pavličić …

BIBLIOGRAFIJA

Andreis Josip, *Povijest hrvatske glazbe*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1989.

Babić, Finka, Moguš, *Hrvatski pravopis*, ŠK, Zagreb, 1996.

De Micheli Mario, *Umjetničke avangarde XX. st.*, NZMH, Zagreb, 1990.

Čale-Feldman, Lada, *Brešanov teatar*, Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa, Zagreb, 1989.

Frangeš, Ivo, *Povijest hrvatske književnosti,* Nakladni zavod Matice hrvatske, Cankarjeva založba, Zagreb – Ljubljana, 1987.

Frangeš, Ivo, *Nove stilističke studije,* Globus, Zagreb, 1986.

Kaštelan, Jure, *Prolegomena za liriku A. B.Šimića, Pet stoljeća hrvatske književnosti,* Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983.

Kombol – Novak, *Hrvatska književnost do narodnog preporoda,* ŠK, Zagreb, 1992.

Kekez – Pandžić, *Književnost 2,* Profil, Zagreb, 1996.

Kekez – Pandžić, *Književnost 4,* Profil, Zagreb, 1996.

Kumičić, Eugen, *Pet stoljeća hrvatske književnosti,* Matica hrvatska, Zora, 1968.

Polić, Kamov, *Vladimir Čerina, Pjesme, novele, drame, eseji;* pjesme eseji i članci, Matica hrvatska, Zora, Zagreb, 1968.

Pranjić, Ivo, *Jezikom i stilom kroz književnost,* ŠK, Zagreb, 1986.

Rosandić, Dragutin, *Književnost 1,* Profil, Zagreb, 1996.

Rosandić, Dragutin, *Književnost 3,* Profil, Zagreb, 1996.

Rosandić, Dragutin, *Metodika književnog odgoja i obrazovanja,* ŠK, Zagreb, 1988.

Samardžija, Marko, *Leksikologija,* ŠK, Zagreb, 1995.

Solar, Milivoj, *Teorija književnosti,* ŠK, Zagreb, 1984.

Strani pisci, *Književni leksikon,* ŠK, Zagreb, 1961.

Šafranek, Ingrid, *Stendhal – Gustav Flaubert – Marcel Proust,* ŠK, Zagreb, 1995.

Šicel, Miroslav, *Hrvatska književnost,* ŠK, Zagreb, 1982.

Škreb – Stamać, *Uvod u književnost,* Globus, Zagreb, 1986.

Težak – Babić, *Gramatika hrvatskog jezika,* ŠK, Zagreb, 1994.

Uskoković – Merkler, *Vodič kroz lektiru za srednje škole,* Sysprint, Zagreb, 1997.

2. JEZIK

1. FONETIKA I FONOLOGIJA

1. JEZIK, JEZIČNI ZNAK, LINGVISTIKA

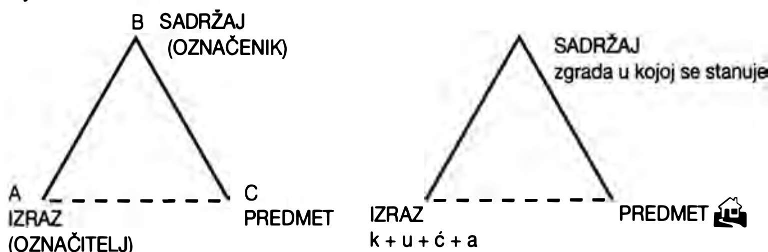
JEZIK je skup jezičnih znakova koji služe za sporazumijevanje među pripadnicima iste jezične zajednice.

LINGVISTIKA ili JEZIKOSLOVLJE je znanost o jeziku.

JEZIČNI ZNAK – riječ ili skup riječi koji se odnose na neki pojam = izraz (označitelj) + sadržaj (označenik)

Narav jezičnog znaka obično se prikazuje trokutom

Uzmimo npr. jezični znak: kuća

Jezični znak, dakle, ima izraz, sadržaj na koji se odnosi i upućuje nas na neki predmet iz stvarnosti. Veza između izraza i predmeta je proizvoljna (zato je na slici iscrtkana). Da nije proizvoljna, kuća bi se na svakom jeziku zvala jednako.

2. STANDARDNI JEZIK

STANDARDNI JEZIK je jezik odabran da bude opće sredstvo sporazumijevanja jednoga naroda ili jednoga društva.

Uobičajeni naziv je i *književni jezik,* ali smatra se da ovaj pojam upućuje na zaključak da se radi isključivo o jeziku knjiga. Da bi se pokazalo kako se radi o pojmu šireg značenja upotrebljava se termin STANDARDNI JEZIK.

Bitna značajka standardnog jezika je NORMIRANOST (postojanje pravila).

Norme standardnog jezika su:

PRAVOGOVORNE
PRAVOPISNE
GRAMATIČKE
LEKSIČKE.

JEZIČNA KULTURA svakog pojedinca ovisi o poznavanju normi standardnog jezika.

3. NARJEČJE ILI DIJALEKT

NARJEČJE ILI DIJALEKT je jezik pojedine skupine ljudi najčešće prostorno određen. U Hrvatskoj postoje tri narječja:

KAJKAVSKO, ČAKAVSKO i ŠTOKAVSKO.

Svako od ovih narječja rasprostranjeno je u određenom dijelu Hrvatske i odlikuje se fonološkim, morfološkim i leksičkim osobitostima u odnosu na druga narječja.

KAJKAVSKO NARJEČJE	
RASPROSTRANJENOST	– Hrvatsko zagorje – Prigorje, Međimurje, zapadna Podravina, Posavina, Turopolje, Pokuplje, Gorski kotar, dio sjeverne Istre
FONOLOŠKE OSOBITOSTI	– ne razlikuju se glasovi **č** i **ć** – ne razlikuju se glasovi **dž** i **đ** – umjesto **lj** i **nj** govori se obično **l** i **jn** (zemla, kojn) – stari jat dao je u većini govora ekavski odraz (mleko), a u nekim i ikavski (mliko) – ne provodi se sibilarizacija (duhi, ruki, vragi) – zvučni suglasnici se na kraju riječi izgovaraju bezvučno (grat umjesto grad)
MORFOLOŠKE OSOBITOSTI	– u genitivu množine nema nastavka (ruk) ili je nastavak **-of**, **-ef** (duhof, kojef) – komparativ pridjeva često se tvori nastavkom **-ši** ili **-ejši** (bolši, starejši) – u prezentu je vrlo čest nastavak za 3. lice množine **-eju** i **-iju** (zemeju, vidiju) – buduće vrijeme se izražava futurom drugim *(bum videl)*
LEKSIČKE OSOBITOSTI	– za živo upotrebljavanju se zamjenice: **gdo**, **do**, **što**, **kteri** ili **ki**, a za neživo **kaj**, **kej** ili **ke** – u kajkavskom ima dosta riječi njemačkog podrijetla *cajt* = vrijeme, *švicati se* = znojiti se – ima i riječi mađarskog podrijetla: *betežen* = bolestan, *pajdaš* = prijatelj

ČAKAVSKO NARJEČJE	
RASPROSTRANJENOST	– Istra – Hrvatsko primorje – otoci do Lastova – djelomično na dalmatinskoj obali (Split, Zadar) – Lika – Gorski kotar – Žumberak
FONOLOŠKE OSOBITOSTI	– većina čakavskih govora razlikuje **č** i **ć** – **ć** se izgovara kao **tj** – na mjestu standardnog **đ** dolazi **j** i **dj** (meja = međa, posudje = posuđe) – **lj** se često zamjenjuje suglasnikom **j** (judi) – refleks jata dosta je raznolik – **m** se na kraju riječi zamjenjuje s **n** (jesan umjesto jesam)
MORFOLOŠKE OSOBITOSTI	– uglavnom se čuvaju stari padežni nastavci: *se zvezdi* = sve zvijezde – u većini čakavskih govora gubi se završno **-i** u infinitivu (kopat) – futur I. upotrebljava se kao i u štokavskom narječju
LEKSIČKE OSOBITOSTI	– za živo upotrebljava se zamjenica **ki**, a za neživo **ča** ili **ca** – ima mnogo riječi talijanskog podrijetla: *kantat* = pjevati, *ponistra* = prozor, *šporko* = prljavo

Kraj u luku rijeke Kupe i oko donjeg toka Korane, Mrežnice i Dobre je čakavsko-kajkavski. Na istočnom rubu toga područja (Ozalj, Pribić, Bregana, Kobilić) izrazitije su kajkavske osobine, a čakavske u zapadnijim krajevima (Duga Resa, Barilović, Ogulin).

ŠTOKAVSKO NARJEČJE	
RASPROSTRANJENOST	– najveći dio Dalmacije i Slavonije, Kordun, Banija, Lika, djelomice Žumberak
FONOLOŠKE OSOBITOSTI	– **l** na kraju sloga prelazi u **o** (dal – dao) – prijedlog **v** zamijenjen je s **u** – stari skup **čr** dao je **cr** (crn) – stari slavenski glas **jat** je u nekim govorima dao: **je** (dijete – djeteta), to su JEKAVSKI GOVORI; u IKAVSKIM GOVORIMA dao je **i** (dite – dijete), a u EKAVSKIM **e** (dete – deteta)
MORFOLOŠKE OSOBITOSTI	– u množini su se izjednačili dativ, lokativ i instrumental (jelenima, ženama, selima) – genitiv množine je dobio nastavak -a (žena, junaka, rebara)
LEKSIČKE OSOBITOSTI	– u nekim štokavskim govorima su česti turcizmi ***(pendžer, sokak, bundžija)***

4. FONEM, FON, ALOFON, FONETKA, FONOLOGIJA

Da bismo razumjeli ove pojmove, moramo imati na umu razliku između jezika i govora.

JEZIK – skup jezičnih znakova koji služe za sprazumijevanje među pripadnicima iste jezične zajednice.

Najmanja jedinica jezika je **FONEM**.

FONEM – najmanja jezična jedinica koja nema svoje značenje, ali ima funkciju razlikovanja riječi.

– stavlja se u **kose** zagrade

nema svoje značenje, uvjetuje razliku u značenju riječi

/m/ + /i/ + /r/

/s/ + /i/ + /r/

– fonemski i grafemski sustav ne podudaraju se u znakovima.

/i̯/ = /j/ /ǯ/ = dž /ʒ́/ = đ

/ĺ/ = lj /ń/ = nj /r̥/ = vokalno r

Znanstvena disciplina koja proučava foneme zove se **FONOLOGIJA**.

FONOLOGIJA – znanstvena disciplina koja proučava funkcionalna svojstva glasova.

GOVOR – ostvarenje jezika.

Najmanja jedinica govora je **GLAS** ili **FON**.

FON je ostvarenje fonema.

– stavlja se u **uglate** zagrade

Uzmimo npr. riječi: lišće i šuma. **Š** u jednoj i drugoj riječi drukčije izgovaramo.

Razliku uvjetuju glasovi **ć** u lišće (pa se ovo **š** izgovara „mekše”) i u riječi šuma (zato ovo š izgovaramo „tvrđe”).

[šuma] – [lišće]

[š] – [ś]

ALOFONI

ALOFON – glasovna razlika uvjetovana mjestom, pozicijom u riječi.

Znanstvena disciplina koja proučava fone zove se FONETIKA.

FONETIKA – znanstvena disciplina koja proučava akustička i artikulacijska svojstva glasova.

5. RAZDIOBA FONEMA

PODJELA PREMA OTVORENOSTI ODNOSNO ZATVORENOSTI PROLAZA ZRAČNOJ STRUJI KOJA IZLAZI IZ PLUĆA

OTVORNICI (samoglasnici) **a, e, i, o, u**

ZATVORNICI (suglasnici) **b, c, č, ć, d, dž, đ, f, g, h, j, k, l, lj, m, n, nj, p, r, s, š, t, v, z, ž**

PO MJESTU TVORBE

➨ ako pri tvorbi glasovà sudjeluju usne, desni, zubi i jezik, nastaju:

DVOUSNENICI (BILABIJALI): **p, b, m**

ZUBNOUSNENICI (LABIODENTALI): **f, v**

ZUBNICI (DENTALI): **t, d, n, c, z, s**

DESNICI (ALVEOLARI): **l, r**

➨ ako pri tvorbi glasova sudjeluju jezik i nepce, nastaju:

NEPČANICI (PALATALI): **č, ć, dž, đ, j, lj, nj, š, ž**

MEKONEPČANICI (VELARI): **k, g, h**

PO ZVUČNOSTI

ZVUČNI	**b**	**d**	**g**	**dž**	**đ**	**z**	**ž**	-	-	-
BEZVUČNI	**p**	**t**	**k**	**č**	**ć**	**s**	**š**	**f**	**c**	**h**

GLAS **Č**

PRAVILO	PRIMJER
1. **č** dolazi u riječima kojima postanak nije vidljiv	– lopoč, Beč
2. u oblicima i izvedenicama prema osnovnom **k** (iznimke od ovog pravila su riječi: *liješće, triješće, plješćem, pritišćem, stišćem*)	– jak: jači u navedenim primjerima prema osnovnom **k** dolazi **ć**
3. u sufiksima: -ač -čica -če -ič -ički	– igrač – grančica – pastirče – vodič – tehnički
4. u slovenskim i ruskim prezimenima	– Oton Župančič, Lav Nikolajevič Tolstoj

GLAS Ć

PRAVILO	PRIMJER
1. **ć** dolazi u riječima kojima postanak nije vidljiv 2. u oblicima i izvedenicama prema osnovnom **t** 3. u glagolskom pridjevu sadašnjem (-ći) i infinitivu (-ći) 4. u riječima stranog podrijetla 5. u sufiksima: -ać, -dać, -bać, -aća	kći, ćelav pamtiti: pamćenje slijedeći, reći ćelija, ćilim golać srndać zelembać zadaća
6. u prezimenima	Kovačić

U sljedećim riječima može doći **č** i **ć**: kraćina, kračina; plićina, pličina; jednoć, jednoč; nekoć, nekoč; teklić, teklič boleščurina, boleščurina; koščurina, koščurina; maščurina, maščurina

GLAS DŽ

PRAVILO	PRIMJER
1. Glas **dž** nalazi se u riječima kojima postanak nije vidljiv, uglavnom u tuđicama	džem, pidžama
2. Nalazi se ispred **b** prema osnovnom **č** (zbog razlike u zvučnosti, **č** ne dolazi u tom položaju)	naručiti – ~~naručba~~ – narudžba
3. Nalazi se u sufiksu turskog podrijetla -džija	galamdžija

GLAS Đ

PRAVILO	PRIMJER
1. Glas **đ** dolazi u riječima kojima postanak nije vidljiv	anđeo lađa
2. Nalazi se u oblicima i izvedenicama prema osnovnom **d**	mlad – mlađi

6. NAGLASAK

S obzirom na naglašenost riječi mogu biti: **TONIČKE** – riječi koje imaju vlastiti naglasak
ATONIČKE – riječi koje nemaju vlastiti naglasak

Atoničke riječi mogu biti: **PROKLITIKE** – s riječju iza sebe stapaju se u jednu naglasnu cjelinu i
ENKLITIKE – s riječju ispred sebe stapaju se u jednu naglasnu cjelinu

NAGLASAK je istodobni ostvaraj jačine, tona (ulazni/silazni) i trajanja (dugi/kratki).

Pravila o mjestu naglaska u hrvatskom standardnom jeziku:

- ̂ – dugosilazni naglasak (svêt)
- ̏ – kratkosilazni naglasak (prȅglēd)
- ̀ – kratkouzlazni naglasak (prèpjev)
- ́ – dugouzlazni naglasak (prijépis)

1. JEDNOSLOŽNE RIJEČI mogu imati samo silazne naglaske (npr. pȁs, pâs, nôć, sȁn).
2. DVOSLOŽNE RIJEČI mogu imati sva četiri naglaska, ali samo na prvom slogu (npr. mâjka, táma, žèna, rȉba).
3. TROSLOŽNE I VIŠESLOŽNE RIJEČI mogu na prvom slogu imati sva četiri naglaska, (npr. gȍdina, prílika, pòsljedica, mâjstorica), a na unutarnjem samo uzlazne (npr. nakupòvati, poduzéće).

7. PROKLITIKE, PRISLONJENICE ILI PREDNAGLASNICE

Proklitike, prislonjenice ili prednaglasnice su riječi koje se u govornome slijedu nalaze ispred naglasnice (dakle, s riječju iza sebe stapaju se u jednu naglasnu cjelinu; naglasna cjelina je sve ono što se izgovara istim naglaskom).

To su:

1. SVI JEDNOSLOŽNI PRIJEDLOZI: **na, u, po, s, k** ...
2. OD DVOSLOŽNIH: **među, mimo, preko, prema, oko**
3. PRIJEDLOZI SLOŽENI S **iz-**: iznad, ispod, između
4. VEZNICI: **a, i, ni, da, kad**
5. NEGACIJA: ne

Proklitike mogu biti i naglašene ako je iza njih riječ sa silaznim naglaskom, npr. u grȃd = ȕ grād; kod kȕće = kòd kuće.

8. ENKLITIKE, NASLONJENICE ILI ZANAGLASNICE

Enklitike, naslonjenice ili zanaglasnice su riječi koje se u govornome slijedu nalaze iza naglasnice (dakle, s riječju ispred sebe stapaju se u jednu naglasnu cjelinu).

To su:

1. ZAMJENIČKE
   a) nenaglašeni oblici osobnih zamjenica (**me, mi, te, ti, ga, je, ju, mu, joj**)
   b) nenaglašeni oblici povratne zamjenice (**se, si**)
2. GLAGOLSKE
   a) nenaglašeni oblik prezenta glagola biti (**sam, si, je; smo, ste, su**)
   b) nenaglašeni oblik prezenta glagola htjeti (**ću, ćeš, će; ćemo, ćete, će**)
   c) nenaglašeni oblik aorista glagola biti (**bih, bi, bi; bismo, biste, bi**)

9. GRAFEM, GRAFIJA, PRAVOPIS

SLOVO (GRAFEM) – pismeni oblik glasa.
PISMO ili GRAFIJA – sustav slova kojima se piše u nekom jeziku.
PRAVOPIS ILI ORTOGRAFIJA – dogovorena pravila o pravilnom pisanju.

Pravopis razrješava odnos pisanja prema govorenju. Po odnosu pravopisa na pravogovor (ortoepiju) mogu se zauzeti različiti stavovi pa govorimo o različitim vrstama pravopisa.

a) **ETIMOLOŠKI (KORIJENSKI) PRAVOPIS**
   – riječi se pišu kako je odavno uvriježeno bez obzira što se njihov izgovor odavno promijenio (npr. glasba, častno ...).

b) **FONETSKI (GLASOVNI) PRAVOPIS**
   – pisana riječ mora odgovarati izgovorenoj, tako da se uvijek istim slovom predstavlja isti glas (npr. vidijo, gracki ...).

c) **FONOLOŠKI PRAVOPIS**
   – pravopis koji traži da se isti fonem piše uvijek istim znakom (npr. rob, ropski, podbaciti, potpisati ...).

MORFONOLOŠKI PRAVOPIS

– pravopis koji pri pisanju pazi na morfeme tako da se isti morfem uvijek piše istim slovima, bez obzira što se u različitim glasovnim okolinama različito izgovara (npr. rob, robski, podbaciti ...)

FONOLOŠKO-MORFONOLOŠKI PRAVOPIS

U sklopu jedne riječi pišemo fonološki (uz neke iznimke), a međurječne veze morfonološki jer se glasovne promjene koje nastaju među riječima u govornome nizu ne odražavaju u pismu, pojedine riječi bilježimo kao da tih promjena u govoru i nema (npr. kod kuće, govorimo [kotkuće]). Naš je pravopis fonološko-morfonološki.

10. GLASOVNE PROMJENE

NAZIV PROMJENE	DEFINICIJA	PRIMJER
I. PROMJENA JEDNOG GLASA POD UTJECAJEM DRUGOG		
1. SIBILARIZACIJA	**k, g, h** + i ➜ **c, z, s**	vojnik – vojnici, bubreg – bubrezi, orah – orasi
2. PALATALIZACIJA	**k, g, h** + i, e ➜ **č, ž, š**	vojnik – vojniče, Bog – Bože, duh – duše
3. JOTACIJA	nepalatalni suglasnik + **j** ➜ palatalni suglasnik	žut + ji ➜ žući, crn + ji ➜ crnji palatali su: č, ć, dž, đ, j, lj, nj, š, ž
4. JEDNAČENJE PO ZVUČNOSTI S_Z: b, d, g, dž, đ, z, ž, -, -, - S_B: p, t, k, č, ć, s, š, f, c, h	1. $S_Z + S_B$ ➜ S_BS_B 2. $S_B + S_Z$ ➜ S_ZS_Z IZNIMKE: a) **d** + c, č, s, š ≠ t b) u složenicama s **ispod** i **iznad**	od + pisati ➜ otpisati S_Z = suglasnik zvučni S_B = suglasnik bezvučni svat + ba ➜ svadba npr. odcijepiti, odčepiti, odspavati, odšetati npr. ispodprosječan, iznadprosječan
5. JEDNAČENJE PO MJESTU TVORBE	s + č, ć, z, dž, đ ➜ š z + j, lj, nj, š, ž ➜ ž n + b, p = **n** (u složenicama) n + b, p = **m** (u izvedenicama)	npr. pis + čev ➜ piščev npr. jedanput (složenica je složena od dviju riječi) npr. stambeni (izvedenica je izvedena od jedne riječi)
II. NEPOSTOJANI SAMOGLASNICI		
6. NEPOSTOJANO **A**	– **a** koje ne postoji u svim oblicima jedne riječi, nego samo u nekima	– npr. jd. N početak, G početka
7. NEPOSTOJANO **E**	– kad se imena mjesta (toponimi) prenose iz narječja u standardni jezik	– npr. jd. N Čakovec, G Čakovca
III. OSTALE PROMJENE		
8. VOKALIZACIJA (ZAMJENA **L** U **O**)	– u nekih riječi glas **l** se mijenja u **o**	– npr. jd. N slušalac, G slušaoca – mn. N slušaoci, G slušalaca

NAZIV PROMJENE	DEFINICIJA	PRIMJER
9. NAVEZAK ILI POKRETNI SAMOGLASNIK	– na kraju nekih riječi dolaze samoglasnici bez kojih ta riječ može biti, a da se nimalo ne mijenja njezino značenje	– npr. tvog – tvoga dobrog – dobroga
10. GUBLJENJE SUGLASNIKA	– kad se u standardnom jeziku jedan kraj drugog nađu dva ista suglasnika, jedan se gubi; IZNIMKE: 1. Oba suglasnika ostaju kad je to potrebno radi lakšeg razumijevanja; 2. u superlativu pridjeva ako komparativ počinje s **j-**	– npr. bezzvučan ➡ bezvučan – npr. poddijalekt – najjači
11. SMJENJIVANJE ije – je – e – i	– Možemo govoriti o tri osnovna pravila: **ije** prelazi u **je**, **je** prelazi u **ije** i **ije** ostaje **ije**	ije > je je > ije ije > ije
IJE > JE	1. u dugoj množini imenica koje u jednini imaju postojan naglasak 2. u imenicama s. r. s proširenom osnovom 3. u uvećanicama (augmentativima) na **-ina** 4. u umanjenicama (deminutivima) na **-ić**, **-čić**, **-ica**, **-čica** 5. u pridjevima sa sufiksom **-cat** i **-it** 6. u komparativu i superlativu pridjeva 7. u riječima na **-ota**, **-oća**, **-ina**, **-ovit**	brijeg > brjegovi (dopušten je i oblik bregovi) dijete > djeteta svijet > svjetina mijeh > mješić korijen > korjenčić zvijezda > zvjezdica cijev > cjevčica cijelo > cjelcato riječ > rječit bijel, bjelji, najbjelji vrijedan, vrjedniji, najvrjedniji lijep > ljepota slijep > sljepoća bijel > bjelina cijel > cjelovit
JE > IJE	1. kod glagolskih imenica 2. u nesvršenim glagolima i glagolskim imenicama (ako u svršenom obliku riječi nije u osnovi riječ: mjera, mjesto i sjesti) 3. na mjestu osnovnog **e**, i u glagolima **letjeti**, **leći**, **liti**, njihovim složenicama te složenicama sa **-zreti** 4. u tvorbi imenica od glagola s predmetkom **pre-** u jednih se imenica taj predmetak dulji u **prije-**	umijeće dospijeće dospjeti > dospijevati > dospijevanje razumjeti > razumijevati > razumijevanje ako je u osnovi riječ mjera, mjesto i sjesti: zamjerati, namještati, zasjedati letjeti > lijetati, lijetanje leći > lijegati, lijeganje liti > lijevati, lijevanje sazreti > sazrijevati, sazrijevanje prekoriti > prijekor prelaziti > prijelaz prevoziti > prijevoz
IJE > IJE	1. u umanjenicama (deminutivima) na **-ak**, **-ka** 2. u pridjevima na **-ov**, **-ev**, **-in** 3. u zbirnim imenicama na **-je**	dio > dijelak odijelo > odijelce pijetao > pijetlov slijepac > slijepčev zvijezda > zvijezdin cvijet > cvijeće
je, ije + o > i	1. ako iza **je** / **ije** dolazi **o**, **ije** prelazi u **i**	cijel > cio, htjeti > htio

11. REČENIČNI ZNAKOVI

Rečenični znakovi[41] služe za rastavljanje teksta na rečenicu i njezine dijelove, a nazivaju se i razgodci[42].

TOČKA

TOČKA je razgodak kojim se označava kraj rečenice.

- ➨ piše se na kraju naslova, podnaslova i natpisa kad dolaze u tekstu jedan iza drugoga
- ➨ ne stavlja se u naslovu (niti kad je naslov puna rečenica), piše se iza naslova ako je naslov smješten u isti redak s tekstom

UPITNIK

UPITNIK se stavlja na kraju upitne rečenice.

- ➨ pita li se samo jednom riječju ili dijelom rečenice, iza njih se stavlja upitnik, a rečenica se nastavlja malim slovom
- ➨ ne stavlja se na kraju neupravnog pitanja *(Pitao se tko je to došao.)*
- ➨ dio rečenice u zagradi s upitnikom ili sam upitnik u zagradi znači da je podatak ispred upitnika nesiguran, nepouzdan, nepotvrđen ili je izražena sumnja u ono što je pred takvim upitnikom

USKLIČNIK

USKLIČNIK se stavlja:

– nakon usklika,
– na početku pisma iza naziva komu je pismo upućeno *(Poštovana gospodo!)*
– iza takvih naslova se može staviti i zarez, ali se tada nastavlja malim početnim slovom.

UPITNIK I USKLIČNIK

Budući da upitne rečenice mogu izražavati i određeno uzbuđenje, a ushit, čuđenje i sl. mogu se izreći i u obliku pitanja te iza takvih rečenica mogu doći oba znaka – upitnik i uskličnik.

ZAREZ

ZAREZ se stavlja:

Pri nabrajanju i nizanju

– *Došao sam, sjeo, otvorio novine i počeo čitati.*

- ➨ ako se ime mjesta i nadnevak napišu nezavisno: *Zagreb, 1. II. 2000.;*
- ➨ ako se uz nadnevak ime mjesta piše s prijedlogom **u**: *U Zagrebu 1. II. 2000.*
- ➨ u rečenici se između mjesta i nadnevka <u>ne</u> **stavlja zarez:** *Ljudevit Gaj se rodio u Krapini 8. srpnja 1809.*
- ➨ zarez se piše ispred, tj. iza vokativa: *Pomozi, prijatelju!; Prijatelju, pomozi!*

Pri naknadnom dodavanju

DEFINICIJA SVAKI DIO REČENICE KOJI NIJE UŽE POVEZAN S OSTALIM DIJELOVIMA TE SE ČINI DA JE NAKNADNO DODAN, ODVAJA SE ZAREZOM.

- ➨ zarezom se odvaja apozicija koja stoji iza svoje imenice ili zamjenice *(Mario Marić, učenik)*
- ➨ riječi kao što su: **da, ne, dabome, doista, zaista, nesumnjivo, možda, valjda, naravno,** ... kad se osjeća da su naknadno dodane i kad ne utječu na značenje glagola (npr.: *Doista, to sam već prije odlučila.)* **odvajaju se zarezom**
- ➨ kad takve riječi utječu na značenje glagola ili kojeg drugog rečeničnog dijela: (npr.: *To sam doista odlučila.)* <u>ne</u> **odvajaju se zarezom.**

3. Pri suprotnosti

- ➨ dijelovi rečenice sa suprotnim veznicima: **a, ali, nego, no, već,** odvajaju se zarezom

---

[41] Interpunkcija, od lat. *interpungere* – razlučiti, razlučivati, rastaviti, rastavljati.
[42] Od razgoditi – razdvojiti, razdijeliti; zbirno razgođe.

➠ ako se nego nadovezuje na komparativ ili komparativni izraz, <u>ne</u> **odvaja se zarezom**.
Jesi li danas bolji nego jučer?

Pri isticanju

➠ kad su dva dijela rečenice povezana veznikom, a ispred veznika se stavi zarez, tada se drugi dio ističe: *Danas sam sve naučila, i dobro ću odgovoriti.*

➠ zarez se kao znak isticanja stavlja ispred riječi koje služe za isticanje: **i to**; **to jest**.

Pri inverziji

➠ zavisne se rečenice zbog svoje naravi <u>ne</u> **odvajaju zarezom**:
Čitao je novine da mu vrijeme brže prođe.

➠ ako je zavisna rečenica ispred glavne, **uvijek se odvaja zarezom**:
Da mu vrijeme brže prođe, čitao je novine.

NAVODNICI

Navodnici se pišu u slijedećim tipovima rečeničnoga ustrojstva:

„Navođenje”, objašnjenje.	– Navođenje – objašnjenje.
„Navođenje?” objašnjenje.	– Navođenje? – objašnjenje.
„Navođenje!” objašnjenje.	– Navođenje! – objašnjenje.
Objašnjenje: „Navođenje.”	– Objašnjenje: – Navođenje.
„Navođenje”, objašnjenje, „navođenje.”	– Navođenje – objašnjenje – navođenje.
„Navođenje,” objašnjenje, „navođenje”.	– Navođenje, – objašnjenje – navođenje.

➠ u navodnike stavljamo i riječi s ironičnim, podrugljivim smislom, riječi koje nisu književne

➠ ako se u rečenici koja se navodi s navodnicima nađu riječi koje su već označene navodnicima ili bi ih tako trebalo označiti, onda se stavljaju polunavodnici

TOČKA kao pravopisni znak

Točka se stavlja iza rednog broja bez obzira na to piše li se on arapskim ili rimskim brojem i bez obzira na to slijedi li iza koji drugi pravopisni znak ili ne.

11. MORFOLOGIJA

12. MORFEM, MORFOLOGIJA

MORFEM je najmanji odsječak riječi koji ima svoje značenje.
RIJEČ je najmanja samostalna jezična jedinica koja ima značenje.
MORFOLOGIJA je znanost koja se bavi morfemima.

U riječi **pred|škol|ski** imamo tri morfema
P R S

PREFIKSNI MORFEM (P): lat. *prefixum* – predmetak

KORIJENSKI MORFEM (R): lat. *radix* – korijen (niz glasova koji je zajednički svima članovima iste porodice)

SUFIKSALNI MORFEM (S): lat. *sufixum* – nastavak

OSTALE VRSTE MORFEMA

AFIKSALNI MORFEMI (AFIKSI) = prefiksalnii + sufiksalni morfemi

ALOMORFI (VARIJANTE MORFEMA) – po|**ruk**|a – po|**ruč**|iti

ALOMORFI

RJEČOTVORNI MORFEMI – služe za tvorbu riječi (škol za školarina, školarac ...)

OBLIKOTVORNI MORFEMI – služe za tvorbu novih oblika riječi

Dio riječi kojemu se dodaju oblikotvorni i rječotvorni morfemi nazivaju se osnovom riječi.

13. OBLICI RIJEČI

Skup riječi koje se odnose na isti pojam a razlikuju se nastavkom nazivaju se OBLICIMA RIJEČI.

Riječi koje se javljaju u različitim oblicima zovu se promjenljive, a one koje se javljaju uvijek u istom obliku zovu se nepromjenljive.

VRSTE RIJEČI	
PROMJENLJIVE	
IMENICE	– riječi kojima se imenuju bića, stvari i pojave.
ZAMJENICE	– riječi koje zamjenjuju druge riječi.
PRIDJEVI	– riječi koje kazuju kakvo je što, čije je što i od čega je što.
GLAGOLI	– izriču radnju, stanje i zbivanje.
BROJEVI	– izriču koliko čega ima i koje je što po redu.

NEPROMJENLJIVE	
PRIJEDLOZI	– izražavaju odnose među bićima, stvarima, pojavama (npr. prijedlozi s dativom: **k, suprot, nasuprot, unatoč, usprkos**; prijedlozi s lokativom: **na, o, po, prema, pri, u**).
PRILOZI	– izražavaju okolnosti vršenja radnje (postoje: prilozi mjesta, vremena, načina, uzroka, količine ...).
VEZNICI	– riječi koje povezuju dvije riječi ili dvije rečenice (npr. **i, ali, već, no, ili, a** ...).
USKLICI	– izražavaju neki osjećaj, raspoloženje, doziv ili zvuk u prirodi (**ah, jao, hej, o, oj, hop, buć, bum** ...).
ČESTICE	– riječi koje služe za oblikovanje i preoblikovanje rečenica i dijelova rečenica (**zar, ne, li, god**).

14. IMENICE

POJAM	DEFINICIJA	OBJAŠNJENJE
PODJELA IMENICA	**I. OPĆE IMENICE** – ime koje je zajedničko svim bićima, stvarima i pojavama iste vrste. Opće imenice mogu značiti: a) pojedinu vrstu bića, stvari i pojava, b) skup istovrsnih bića ili predmeta koji se uzimaju kao jedna cjelina (ZBIRNE IMENICE) c) tvar ili materiju (GRADIVNE IMENICE)	a) npr. čovjek, muž, žena... b) npr. granje, lišće, cvijeće... c) npr. sol, voda, vino ...
	II. VLASTITE IMENICE – ime kojim se imenuje samo jedno određeno biće, predmet ili pojava	
	III. S obzirom na čovjekov dodir s onim što one znače: a) KONKRETNE ili STVARNE – osjetilima se možemo uvjeriti u njihovu konkretnost b) APSTRAKTNE ili MISLENE – označuju nešto nestvarno što promišljamo kao stvarno	a) npr. knjiga, učenik b) npr. mašta, duša, bijeg ...
GRAMATIČKA OBILJEŽJA IMENICA	rod (muški, ženski, srednji) broj (jednina, množina) padež (N, G, D, A, V, L, I)	npr. knjiga – ženski rod, jednina, nominativ
DEKLINACIJE a) za muški rod	– imenice se mijenjaju po padežima, dekliniraju se IMENICE m. r. bez nastavka u nominativu IMENICE m. r. s nastavkom -o ili -e	– po ovoj se deklinaciji mijenjaju npr. imenice: dječak, stol ... npr. auto, radio, Hrvoje
b) za ženski rod	IMENICE ž. r. na -a IMENICE ž. r. bez nastavka u nominativu	npr. žena npr. noć
c) za srednji rod	IMENICE s. r. NEPROŠIRENE OSNOVE IMENICE s. r. PROŠIRENE OSNOVE	npr. selo, polje npr. pleme (u većini padeža osnova se proširuje s -en plemena, plemenu).

15. ZAMJENICE

	PODJELA
LIČNE (OSOBNE) ZAMJENICE	ja, ti, on, ona, ono; mi, vi, oni, one, ona
POVRATNE ZAMJENICE	sebe, se
POSVOJNE ZAMJENICE	moj, tvoj, njegov, njezin; naš, vaš, njihov
POVRATNO-POSVOJNA ZAMJENICA	svoj
POKAZNE ZAMJENICE	ovaj, taj, onaj, ovakav, takav, onakav, ovolik, tolik, onolik
UPITNE I ODNOSNE ZAMJENICE	tko, što, koji, čiji, kakav, kolik
NEODREĐENE ZAMJENICE	netko, nešto, nečiji, nekakav ... nitko, ništa, ničiji, nikakav ... itko, išta, ikoji, ikakav ... svatko, svašta, svačiji, svakakav ...

16. PRIDJEVI

PODJELA PRIDJEVA	1. OPISNI ILI KVALITATIVNI PRIDJEVI označuju **kakvo** je što. 2. GRADIVNI ILI MATERIJALNI PRIDJEVI označuju **od čega** je što. 3. POSVOJNI ILI POSESIVNI PRIDJEVI označuju **čije** je što.	1. npr. velik, malen, dobar ... 2. npr. drveno, kameno ... 3. npr. bratov, sestrin ...
OBLIK PRIDJEVA	I. NEODREĐENI PRIDJEV – njime se predmet kvalificira, utvrđuje se kakav je. II. ODREĐENI PRIDJEV – njime se predmet identificira, utvrđuje se koji je.	I. npr. crven, žut ... II. npr. crveni, žuti ...
PROMJENA PRIDJEVA	Pridjevi se DEKLINIRAJU I KOMPARIRAJU. – U KOMPARACIJI PRIDJEVA razlikujemo tri stupnja: 1. POZITIV – **oblik koji kazuje o kojoj** osobini je riječ 2. KOMPARATIV – pozitiv + nastavci: -i, -ji, -ši 3. SUPERLATIV – **prefiks** naj- + **komparativ**	npr. bijel bjelji najbjelji

17. GLAGOLI

PODJELA	DEFINICIJA	OBJAŠNJENJE
I. GLAGOLI PO ZNAČENJU	Po značenju razlikuju se glagoli a) RADNJE b) STANJA c) ZBIVANJA	a) plivati, šetati ... b) šutjeti, spavati ... c) cvasti, veseliti se ...
II. GLAGOLI PO VIDU	Po vidu glagoli su: a) SVRŠENI – izriču radnju koja je završena. b) NESVRŠENI – izriču radnju koja nije završena. c) DVOVIDNI GLAGOLI	a) npr. došao, stao, vidio ... b) npr. gledati, razmišljati ... c) npr. užinati, večerati ...

PODJELA	DEFINICIJA	OBJAŠNJENJE
III. GLAGOLI PO PREDMETU RADNJE	a) PRELAZNI GLAGOLI glagoli koji mogu imati uza se imenicu u akuzativu kao predmet radnje. b) NEPRELAZNI GLAGOLI – glagoli koji ne mogu imati uza se imenicu u akuzativu na koju bi prelazila radnja. c) POVRATNI GLAGOLI – glagoli koji imaju uza se povratnu zamjenicu.	npr. gledati, čitati ... npr. ići, sjediti ... npr. češljati se, smijati se
IV. GLAGOLSKA STANJA	a) AKTIV izražava se da subjekt vrši radnju. b) PASIV izražava da se radnja vrši na subjektu.	Oslobađam maštu. Mašta je oslobođena.
V. GLAGOLSKI NAČINI	a) IMPERATIV ili zapovjedni način b) pogodbeni način: KONDICIONAL I. KONDICIONAL II.	dođi, jedi... bih došao bio bih došao

18. JEDNOSTAVNI GLAGOLSKI OBLICI

INFINITIV - neodređeni glagolski oblik	– završava na **-ti**, **-ći**	raditi, doći ...
PREZENT ili SADAŠNJE VRIJEME	– tvori se od svršenih i nesvršenih glagola nastavcima: -em -jem -am -im	npr. jd. 1. idem 1. pijem 1. gledam 1. radim
AORIST ili PROŠLO SVRŠENO VRIJEME	– tvori se od svršenih glagola nastavcima: -h -oh	jd. 1. vidjeh 1. dođoh
IMPERFEKT ili PROŠLO NESVRŠENO VRIJEME	– tvori se od nesvršenih glagola nastavcima: -ah -jah -ijah	jd. 1. vikah 1. razmišljah 1. htijah
IMPERATIV ili ZAPOVJEDNI NAČIN	– tvori se od infinitivne ili prezentske osnove, nastavcima: -i -j	npr. jd. radi pij

19. GLAGOLSKI PRILOZI

GLAGOLSKI PRILOG SADAŠNJI	– tvori se od nesvršenih glagola nastavkom **-ći**	npr. idući, noseći
GLAGOLSKI PRILOG PROŠLI	– tvori se nastavkom: **-vši** i **-avši**	npr. radivši, došavši

20. GLAGOLSKI PRIDJEVI

GLAGOLSKI PRIDJEV RADNI	– nastavci: -o, -la, -lo; -li, -le, -la	npr. radio, radila, radilo ...
GLAGOLSKI PRIDJEV TRPNI	– nastavci: -n, -na, -no -en, -ena, -eno -jen, -jena, -jeno -t, -ta, -to	bacan donesen ispijen uzet

21. SLOŽENI GLAGOLSKI OBLICI

PERFEKT ili PROŠLO SLOŽENO VRIJEME	– tvori se od nenaglašenog prezenta glagola biti i glagolskog pridjeva radnog	npr. jd. 1. radio sam
PLUSKVAMPERFEKT ili PRETPROŠLO VRIJEME	– tvori se na dva načina: 1. Od perfekta glagola biti i glagolskog pridjeva radnog 2. Od imperfekta glagola biti i glagolskog pridjeva radnog	npr. jd. 1. bio sam radio jd. 1. bijah radio
FUTUR I. ili BUDUĆE VRIJEME	– tvori se od nenaglašenog prezenta glagola htjeti i infinitiva	npr. jd. 1. doći ću jd 1. ja ću čitati / / čitat ću
FUTUR II. ili PRED-BUDUĆE VRIJEME	– tvori se od dvovidnog prezenta glagola biti i glagolskog pridjeva radnog	npr. jd. 1. budem radio
KONDICIONAL I. ILI POGODBENI NAČIN	– tvori se od aorista glagola biti i glagolskog pridjeva radnog	npr. jd. 1. bih radio / / radio bih
KONDICIONAL II. ILI POGODBENI NAČIN	– tvori se od kondicionala glagola biti i glagolskog pridjeva radnog	npr. jd. 1. bio bih radio

22. BROJEVI

Brojevi koji izriču točnu količinu čega zovu se GLAVNI BROJEVI (jedan, dva, tri, četiri, pedeset ...).

Brojevi koji izriču koje je što po redu zovu se REDNI BROJEVI (prvi, drugi, treći, četvrti, pedeseti ...).

Riječi koje su po značenju brojevi, a po obliku imenice zovu se BROJEVNE IMENICE (stotina, tisuća, milijun, milijarda).

Riječi koje su po značenju brojevi, a po obliku pridjevi zovu se BROJEVNI PRIDJEVI (dvoji, dvoja, dvoje; troji, troja, troje ...).

III. SINTAKSA

23. ODNOSI U GRAMATICI

Kad želimo prenijeti neku obavijest, moramo odabrati riječi (odabir će ovisiti o tome što želimo reći). Odnosi u gramatici koji se tiču odabira riječi zovu se PARADIGMATSKI ODNOSI.

Kad odaberemo riječi, moramo ih razmjestiti u smislenu i gramatički pravilnu rečenicu. Odnosi u gramatici koji se tiču razmještaja riječi zovu se SINTAGMATSKI ODNOSI.

24. SINTAKSA. SINTAKTIČKE JEDINICE

SINTAKSA je jezikoslovna disciplina koja proučava slaganje riječi u veće cjeline; bavi se ponajprije sintagmatskim odnosima, ali i paradigmatskim odnosima. Naši stariji gramatičari su je nazivali SKLADNJA ili RJEČOSLAGANJE (grč. *syntaxis* – red, slaganje, namještanje).

SINTAKTIČKE JEDINICE su: rečenica, riječi i sintagme.

REČENICA je temeljna sintaktička jedinica koja služi za prijenos cjelovitih obavijesti, npr. *Dobri učenici su položili težak ispit.*

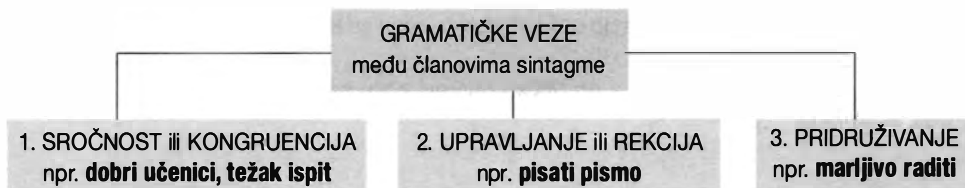
RIJEČI (OBLICI) – promatra se njihova služba u većim sklopovima, npr.

SINTAGME – dvije ili više punoznačnih riječi koje čine jednu cjelinu.

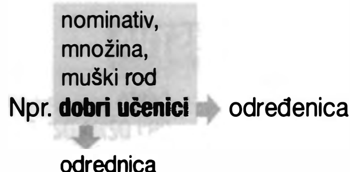
25. GRAMATIČKE VEZE MEĐU ČLANOVIMA SINTAGME

SROČNOST ILI KONGRUENCIJA

SROČNOST je slaganje riječi u rečenici po rodu, broju, padežu i licu.

Riječ koja je u sklopu glavna (imenica ili poimeničeni pridjev) zove se ODREĐENICA, a riječ koja određuje glavnu zove se ODREDNICA.

UPRAVLJANJE ILI REKCIJA

GLAGOLSKO UPRAVLJANJE

- glavna sastavnica (obično glagol) upravlja gramatičkim svojstvom zavisne sastavnice,
- npr. **pisati pismo**

glagol koji zahtijeva dopunu u akuzativu

IMENIČKO UPRAVLJANJE

- imenica kao glavna sastavnica upravlja gramatičkim svojstvom zavisne sastavnice,
- npr. **dolazak kući**

imenica koja zahtijeva dopunu u dativu

PRIDJEVSKO UPRAVLJANJE

- npr. **pun vedrine**

pridjev + G

PRILOŽNO UPRAVLJANJE

- npr. **malo sreće**

prilog + im. (genitiv)

PRIDRUŽIVANJE

- skup riječi kod kojeg zavisna riječ nema gramatičkih obilježja (roda, broja, padeža) – to je nepromjenljiva punoznačna riječ,
- npr. **marljivo raditi**

prilog (nepromjenljiva riječ)

26. SVOJSTVA REČENICE

1. ČLANJIVOST je mogućnost rastavljanja rečenice na sastavne dijelove.
   Samostalni članovi rečeničnog ustrojstva su: subjekt, predikat, objekt i priložna oznaka.
   Nesamostalni članovi su: atribut i apozicija.
   npr. **Učimo hrvatski.**

   prezent
2. MODALNOST – rečenica nam prenosi obavijest o vremenu i načinu zbivanja radnje.
3. CILJNA USMJERENOST odnosno PRIOPĆAJNA SVRHA.
   Prema priopćajnoj svrsi rečenice se dijele na: IZJAVNE
   UPITNE
   USKLIČNE
4. OBAVIJESNOST – dio rečenice koji sadrži novu obavijest zove se NOVO ili REMA.
   Dio rečenice kojim govorimo nešto poznato zove se POZNATO ili TEMA.

27. ČLANOVI REČENIČNOG USTROJSTVA

Naš	prijatelj	Dragec	često	svira	džez.
ATRIBUT	APOZICIJA	SUBJEKT	PRILOŽNA OZNAKA	PREDIKAT	OBJEKT

1. PREDIKAT

– najčešće kazuje radnju, stanje ili zbivanje. Zato u službi predikata najčešće dolazi glagol (GLAGOLSKI PREDIKAT), npr.

On svira.

Imenski predikat čine glagoli: biti, postati (i sl.) s nekom imenskom riječi. U tom slučaju glagoli biti, postati (i sl.) služe kao spona ili kopula. Npr.

On	**je**	**svirač.**
	glagol biti	imenica
	PREDIKAT	

2. SUBJEKT

– vršitelj radnje, najčešće odgovara na pitanje: tko? što?
Najčešće je u službi subjekta imenica, ali može biti i bilo koja druga vrsta riječi, npr.

Učiti	**nije teško.**
glagol	
SUBJEKT	

3. OBJEKT

– predmet radnje

IZRAVNI, DIREKTNI ILI BLIŽI OBJEKT

– **objekt koji je uz prelazni glagol u akuzativu ili u genitivu koji se može zamijeniti akuzativom, npr.**

Pišem	**pismo.**
	akuzativ
	OBJEKT

Kruha	**bi mu dali.**
genitiv ➡ akuzativ	
OBJEKT	

NEIZRAVNI, INDIREKTNI ILI DALJI OBJEKT

– **koji nije u akuzativu niti u genitivu koji se može zamijeniti akuzativom, npr.**

Pišem	**pismo**	**sestri.**
	BLIŽI OBJEKT	DALJI OBJEKT
		(dativ)

PRIJEDLOŽNI OBJEKT

– neizravni objekt izrečen prijedložnim skupom, tj. prijedlogom i imenicom ili poimeničenom riječju.

4. PRILOŽNE OZNAKE

– riječi ili skupovi riječi koje dopunjuju glagole da bi označili mjesto, vrijeme, način, uzrok ili koju drugu okolnost vršenja radnje.

On	**dobro**	**uči.**
	PRILOŽNA OZNAKA NAČINA	GLAGOL
		PREDIKAT

5. ATRIBUT

- riječ koja se dodaje kao bliža oznaka imenici, imeničnoj zamjenici i poimeničenom pridjevu. Najčešće je u službi atributa pridjev ili zamjenica, npr.

Dobra (ATRIBUT) **djeca gledaju film.**

6. APOZICIJA

- imenica koja pobliže označava drugu imenicu i slaže se s njom u padežu, npr.

Naš prijatelj (APOZICIJA) **Dragec.**

28. PODJELA REČENICA PO SASTAVU

REČENICE po sastavu mogu biti:

JEDNOSTAVNE REČENICE		SLOŽENE REČENICE	
NEPROŠIRENE	PROŠIRENE	NEZAVISNO SLOŽENE	ZAVISNO SLOŽENE
- imaju samo subjekt i predikat, npr. **Darko radi.** SUBJ. PRED.	- imaju subjekt, predikat i dodatke, npr. **Darko danas radi.** SUBJ. PR. OZN. PRED.	1. REČENIČNI NIZ 2. SASTAVNE 3. RASTAVNE 4. SUPROTNE 5. ISKLJUČNE 6. ZAKLJUČNE	1. SUBJEKTNE 2. PREDIKATNE 3. OBJEKTNE 4. ATRIBUTNE 5. PRILOŽNE

29. NEZAVISNO SLOŽENE REČENICE

VRSTA REČENICE	OBJAŠNJENJE	PRIMJER
REČENIČNI NIZ	- nezavisno složena rečenica s rečenicama nanizanim bez veznika	Došao je danas, sutra će otići.
SASTAVNE REČENICE	- prepoznajemo ih po veznicima: **i, pa, te, ni, niti** - ne odvajaju se zarezom	Gledam more i razmišljam o tebi.
RASTAVNE REČENICE	- povezuju se veznikom **ili** - ne odvajaju se zarezom	Večeras idem u kino ili ću u videoteci posuditi film.
SUPROTNE REČENICE	- povezuju se veznicima: **a, ali, nego, no, već** - odvajaju se zarezom	Donijela sam ti bilježnicu, a knjigu ćeš dobiti sutra.
ISKLJUČNE REČENICE	- povezuju se veznicima: **samo, smo što, jedino, jedino što, tek, tek što** - odvajaju se zarezom	Svi su spavali, jedino je Marija bila budna.
ZAKLJUČNE REČENICE	- povezuju se veznicima: **dakle, zato, stoga** - odvajaju se zarezom	Radio si, zato ćeš biti nagrađen.

30. ZAVISNO SLOŽENE REČENICE

VRSTE REČENICE	OBJAŠNJENJE	PRIMJER
SUBJEKTNE REČENICE	– zavisna rečenica se prema glavnoj odnosi kao subjekt – subjektna rečenica odgovara na pitanja koja se postavljaju za subjekt: tko? što? – zavisnu rečenicu s glavnom obično povezuje odnosna zamjenica ili koja druga riječ u vezničkoj službi da, te, kako itd.	Tko je sve naučio, dobit će dobru ocjenu. – zavisna rečenica odgovara na pitanje: tko?
PREDIKATNE REČENICE	– rečenica koja se prema glavnoj odnosi kao dio predikata – rečenica kojoj je imenski dio predikata rečenica – obično se povezuju odnosnim zamjenicama ili veznikom da	On ti je dobar. imenski predikat On ti **je** da boljeg nećeš naći. – ovdje umjesto imenskog predikata dolazi cijela rečenica je – spona ili kopula
OBJEKTNE REČENICE	– zavisna rečenica koja se prema predikatu glavne rečenice odnosi kao objekt – objektna rečenica odgovara na pitanja koja se postavljaju za objekt (koga, što) – u vezničkoj službi dolaze odnosne zamjenice, mjesni, vremenski, načinski i uzročni prilozi, veznik da i prilog neka.	Ispričat ću ti što sam doživio. koga?, što?
ATRIBUTNE REČENICE	– zavisna rečenica koja pobliže označava imenicu ili koju drugu riječ iz glavne rečenice – odgovaraju na pitanja koja se postavljaju za atribut: koji? kakav? čiji? – kao veznici dolaze u atributnim rečenicama: odnosne zamjenice, mjesni i vremenski prilozi, veznik da, prilog neka itd.	On je imao djevojku koja je bila izuzetno lijepa. kakvu?
PRILOŽNE REČENICE	– zavisne rečenice koje dopunjuju glagol glavne rečenice kao priložna oznaka mjesta, vremena, načina, namjere, uzroka, posljedice, pogodbe, dopuštanja.	Zato razlikujemo: – mjesne, vremenske, načinske, namjerne, uzročne, posljedične, pogodbene i dopusne rečenice.
MJESNE REČENICE	– službu veznika u mjesnim rečenicama imaju mjesni prilozi: gdje, kamo, kuda, otkuda, odakle, dokud, dokle	Otišao je otkud je i došao.
VREMENSKE REČENICE	– službu veznika u vremenskim rečenicama imaju vremenski prilozi: kad, otkad, otkako, dokad, pošto, veznik dok, zamjenica čim i skupovi riječi: prije nego, tek što, istom što, istom pošto.	Uvijek mi je teško kad moram otići.
NAČINSKE REČENICE	– budući da se u ovim rečenicama uspoređuje sadržaj jedne rečenice sa	Što više učim, to sam zadovoljniji.

	sadržajem druge rečenice, ove se rečenice zovu i poredbene. Veznici su: **kako, kao što, kao da, koliko, koliko god, nego, nego što, nego da, negoli, no što, no da, a kamoli, a nekamoli.** - neki načinski veznici obično se povezuju s odgovarajućim prilozima u glavnoj rečenici: **kako – tako, koliko – toliko, što – to, kao što – tako.**	Kao što djeca vole zimu, tako ja volim proljeće.
NAMJERNE REČENICE	- u vezničnoj službi dolaze u namjernim rečenicama: **da, kako, neka, ne li, samo da.**	Došli su mnogi ljudi samo da vide sretnog oca. Radi čega? S kojom namjerom?
UZROČNE REČENICE	- službu veznika u uzročnim rečenicama imaju veznik **jer**, prilozi **kako i kad**, zamjenica **što** i skupovi riječi: **budući da, zato što, zbog toga što, s obzirom na to što**. Veznik je **jer**.	Dobar je dan zato što mi sve ide od ruke. Zašto?
POSLJEDIČNE REČENICE	- posljedične rečenice odgovaraju na pitanja: **kako? koliko?** pa su prema tome posebna vrsta načinskih rečenica. - posljedični veznici su: **da, te**, a u glavnoj rečenici obično stoje prilozi **tako** i **toliko.**	Tako jako se smijao da su mu suze potekle. posljedica
POGODBENE REČENICE	- službu veznika u pogodbenim rečenicama imaju: prilozi **kad li, ukoliko** i skupovi **samo ako, samo da, samo kad.** Veznici su: **ako, da.**	Ako dođem ranije kući, pogledat ću taj film.
DOPUSNE REČENICE	- u dopusnim rečenicama dolaze veznici: **iako, makar, mada, premda**, veznički izrazi: **ako i, ma kako, ma koliko, koliko god, uza sve to što, pored toga što, umjesto da.**	Umjesto da učiš, ti spavaš!

IV. LEKSIKOLOGIJA

31. LEKSEM, LEKSIK, LEKSIKOLOGIJA

LEKSEM – (grč. *lexis* – riječ) ukupnost svih oblika koje ima jedna riječ.
LEKSIK (grč. *lexikos* – koji se odnosi na riječ) tvore svi leksemi hrvatskoga jezika.

a) OPĆI ILI OPĆEUPORABNI LEKSIK – riječi koje svim govornicima jednoga jezika znače isto (npr. čovjek, molitva, sestra, poduzeće ...).
b) STRUČNI NAZIVI ili TERMINI – riječi koje se upotrebljavaju među stručnjacima pojedinih struka.

LEKSIKOLOGIJA – jezikoslovna disciplina koja proučava leksik.

	LEKSIKOLOGIJA
TVORBA RIJEČI	– jezikoslovna disciplina koja proučava tvorbenu strukturu dosadašnjih riječi dajući pravila za tvorbu novih riječi.
FRAZEOLOGIJA	– jezikoslovna disciplina koja proučava frazeme.
ONOMASTIKA	– jezikoslovna disciplina o značenju i tvorbi vlastitih imena.
NAZIVOSLOVLJE (TERMINOLOGIJA)	– jezikoslovna disciplina koja proučava stručne nazive ili termine.
LEKSIKOGRAFIJA	– umijeće sastavljanja i pisanja rječnika.

32. METAFORA I METONIMIJA

METAFORA i METONIMIJA su stilska sredstva, i to figure riječi ili tropi (temelje se na prenesenom značenju riječi). I metafora i metonimija su riječi prenesena značenja samo što se kod metafore značenje prenosi po sličnosti, a kod metonimije po nekim stvarnim odnosima (preimenovanje).

Vrsta metonimije u kojoj se dio uzima umjesto cjeline zove se SINEGDOHA.

METAFORA

Lukav je **kao lisica.**
POREDBA

On je **lisica.**
METAFORA
(znači da je lukav kao lisica
– prijenos značenja po sličnosti).

METONIMIJA

Čitam **Cesarića.**
METONIMIJA
Cesarić ovdje znači
Cesarićeve pjesme.
Cesarićeve smo pjesme,
znači, preimenovali u *Cesarića.*

Pojeo sam dva **tanjura.**
METONIMIJA
odnos: tanjur – *tanjur juhe*
preimenovanje (metonimija)

SINEGDOHA

Nemam niti **kune.**
SINEGDOHA
kuna = novac
preimenovanje: kuna = dio; novac = cjelina

33. SINONIMI, ANTONIMI, HOMONIMI

POJAM	DEFINICIJA	PRIMJER
SINONIMI	– leksemi koji pripadaju istoj vrsti riječi i imaju različit izraz a isti sadržaj	tuga – žalost veselje – radost
HOMONIMI	– leksemi jednakog izraza a različitog sadržaja	rak – rak (bolest – životinja)
ANTONIMI	– leksemi suprotnih značenja	dan – noć istina – laž

A) SINONIMIJA, VRSTE SINONIMA

SINONIMIJA je semantički odnos između dvaju ili više leksema koji pripadaju istoj vrsti riječi, imaju različit izraz i jednak sadržaj.

Sinonime dijelimo:

a) prema zamjenjivosti

BLISKOZNAČNICE (sinonimi zamjenjivi samo u nekim kontekstima)

ISTOZNAČNICE (sinonimi zamjenjivi u svim kontekstima)

Leksemi: *generacija, naraštaj* i *pokoljenje* su bliskoznačnice jer se generacija može odnositi i na ljude i na životinje i na stvari, naraštaj samo na ljude i životinje, a pokoljenje samo na ljude.

Tuga i *žalost* su istoznačnice jer se mogu zamijeniti u svim kontekstima.

b) prema pripadnosti standardnom jeziku

➨ STANDARDNOJEZIČNI SINONIMI (pripadaju standardnom jeziku, npr. tuga – žalost; pokoljenje, naraštaj, generacija)

➨ NESTANDARDNOJEZIČNI SINONIMI (ne pripadaju standardnom jeziku, npr. kulja, top, komad, sulja, oscar – sinonimi za negativnu ocjenu)

B) HOMONIMIJA, VRSTE HOMONIMA

HOMONIMIJA je izjednačenje izraza dvaju leksema različita značenja.

HOMONIMI	
OBIČNI ili MORFOLOŠKI	LEKSIČKI
npr. Moj djed ima pet ùnūkā. ovako glasi: G mn. imenice ùnuk G mn. imenice ùnûka – podudarnost izraza uvjetovana je morfološki (istim gramatičkim morfemom u deklinaciji)	npr. pârā ovako glasi: 3. lice jednine glagola párati G mn. imenice pȁra – podudarnost u nekim osnovnim oblicima nije morfološki uvjetovana

Da bi za dva leksema mogli reći da su homonimski parnjaci, moraju ispuniti sljedeće uvjete:

1. moraju imati različita značenja
2. izrazi moraju biti jednakog fonemskog sastava
3. moraju imati iste prozodijske značajke (ako dva leksema ne ispunjavaju ovaj uvjet to su HOMOGRAFI, pâs: pȁs, lûk: lȕk)
4. moraju se jednako pisati (ako dva leksema ne ispunjavaju ovaj uvjet: **Višnja – višnja** to su HOMOFONI).

C) ANTONIMIJA, VRSTE ANTONIMA

ANTONIMIJA je leksičko-semantička pojava značenjske opreke između dvaju leksema.

Antonime dijelimo:

PO PODRIJETLU

➡ ISTOKORIJENSKI ANTONIMI – razvili su se iz istog korijena (otvoriti – zatvoriti, upisati – ispisati ...).

➡ RAZNOKORIJENSKI ANTONIMI – izrazi su im se razvili iz različitih korijena (istina – laž, živ – mrtav...).

PO NARAVI ZNAČENJSKE OPREKE

➡ **BINARNI ANTONIMI** – antonimi s dvojčanom značenjskom oprekom, npr. Petar je oženjen. U potpunosti je isključena rečenica: *Petar je neoženjen jer netko ne može biti i oženjen i neoženjen.* Između ovih antonima nema međustupnja, ili je jedno ili je drugo.

➡ **STUPNJEVITI ANTONIMI** – između dvaju antonima postoje i međustupnjevi, npr. visok – nizak, međustupanj je normalna rasta.

PO USVOJENOSTI

➡ **DJELOMIČNA ANTONIMIJA** – jedan leksem je u značenjskoj opreci s drugim samo jednim svojim značenjem

npr. **dan** (vrijeme od izlaska do zalaska Sunca)

– drugo značenje ovog leksema je vrijeme za koje se Zemlja jednom okrene oko svoje osi

– noć (vrijeme nakon zalaska Sunca do njegova izlaska)

➡ **VIŠESTRUKA ANTONIMIJA** – ako je leksem jednim svojim značenjem suprotan jednom, a drugim drugom leksemu, govorimo o višestrukoj antonimiji.

star – *mlad* (koji je u kasnoj životnoj dobi)
star – *nov* (koji je rabljen)
star – *moderan* (koji pripada prošlom vremenu)

Leksemi koji pripadaju značenjski suprotstavljenim skupinama unatoč opreci mogu se povezivati. Tako nastaje vrsta antiteze koja se zove OKSIMORON – **spajanje protuslovnih pojmova** (npr. pametna glupost, luda pamet, stara mladost).

34. RASLOJENOST LEKSIKA

RASLOJENOST LEKSIKA		
VREMENSKA	PROSTORNA	FUNKCIONALNA
– pokazuje kako se leksik razvijao u povijesnim tijekovima, kako je pratio povijesna, društvena i kulturna zbivanja	– pokazuje kako je leksik rasprostranjen na određenom prostoru	– pokazuje kako je leksik raspoređen u funkcionalnim stilovima

A) VREMENSKA RASLOJENOST LEKSIKA

S obzirom na učestalost uporabe riječi u pojedinom razdoblju, postoji:

AKTIVNI LEKSIK

- čine ga riječi koje su česte u uporabi

➡ POVRATNICE ili OŽIVLJENICE – riječi došle iz pasivnog leksika jer su jedno vrijeme bile namjerno zamjenjivane drugim riječima, npr. putovnica, pristojba, tisuća ...

➡ POMODNICE – riječi koje se pojavljuju iz pomodnih potreba, npr. šuškavac, kokotica, šminker.

➡ NOVOTVORENICE (NEOLOGIZMI) – novostvorene riječi koje nastaju iz društvenih i komunikacijskih potreba

➡ INDIVIDUALNE NOVOTVORENICE

- novostvorene riječi od strane pojedinaca: pisaca, znanstvenika, djece ...
- npr. dječja novotvorenica kvarijes umjesto karijes

PASIVNI LEKSIK

- čine ga riječi koje su rijetke u uporabi

➡ HISTORIZMI – riječi koje nisu u čestoj uporabi jer su se izmijenile društveno-povijesne okolnosti, npr. ban, kmetstvo, mjesna zajednica ...

➡ ARHAIZMI – zastarjele riječi
izrazni arhaizmi – riječi kojima je zastario izraz (npr. lisje = lišće)
sadržajni arhaizmi – riječi kojima je zastario prijašnji sadržaj (npr. vrač = liječnik)
tvorbeni arhaizmi – riječi kojima je zastarjela tvorbena sastavnica (npr. davac, primac)

PROSTORNA RASLOJENOST LEKSIKA

➡ LOKALIZMI (lat. *locus* – mjesto) – riječi poznate na najmanjem prostoru, mjesnom govoru (npr. gospar u Dubrovniku)

➡ REGIONALIZMI (lat. *regio* – područje, predio) – riječi koje se upotrebljavaju na velikom dijelu nekog narječja, ali ne na njegovom čitavom području

➡ DIJALEKTIZMI (grč. *dialektos* – narječje, govor) – riječi proširene na cijelom području nekog narječja:
- čakavizmi
- kajkavizmi
- štokavizmi

FUNKCIONALNA RASLOJENOST LEKSIKA

Zbog svog funkcionalnog ograničenja sve se riječi ne pojavljuju jednako često u svakom kontekstu. Izbor riječi ovisi o funkciji teksta.

STIL (grč. *stylos* – držak, pisaljka), način pisanja odnosno izbor jedne od više mogućnosti za izricanje istog sadržaja.

STILISTIKA – proučava funkcionalnu stranu uporabe jezičnih jedinica.

FUNKCIONALNI STILOVI U HRVATSKOM STANDARDNOM JEZIKU				
KNJIŽEVNO UMJETNIČKI	PUBLICISTIČKI	ZNANSTVENI	ADMINISTRATIVNI	RAZGOVORNI
– značajke: subjektivnost, osjećajnost, prenesena značenja	– subjektivnost i objektivnost – poetizmi i stručni leksik	– objektivnost – misaonost – stručni pojmovi	– objektivnost – nema prenesenih značenja – kratke rečenice	– zove se i kolikvijalni stil.

KOLOKVIJALIZMI – riječi koje se često pojavljuju u razgovornom stilu, a ne bi se pojavile u biranom jeziku (npr. kužiš ...)

ŽARGON – jezik zatvorene skupine, npr. športaša, učenika ... (npr. kulja, sulja ...)

VULGARIZMI – prostačke, nepristojne riječi

35. LEKSIČKO POSUĐIVANJE

Govornici hrvatskoga jezika dolaze u dodir s govornicima drugih jezika i iz tog je dodira nastalo jezično posuđivanje.

Jezično posuđivanje je preuzimanje neke jezične jedinice iz jednog jezika u drugi. Može se govoriti o posuđivanju u fonologiji, morfologiji, sintaksi, semantici, i leksikologiji. Sve jedinice posuđene iz drugih jezika nazivaju se POSUĐENICAMA.

VRSTE POSUĐENICA	DEFINICIJA	PRIMJER
TUĐICE	– posuđenice koje se nekom svojom značajkom ne uklapaju u hrvatski standardni jezik	– npr. bistro, šou ...
STRANE RIJEČI	– riječi koje se navode u izvornom obliku, a njihova različitost se u pismu uobičajeno ističe drugom vrstom slova	– npr. Boss je stvarno došao
PRILAGOĐENICE	– riječi koje se potpuno prilagode jeziku primaocu na svim razinama tako da ih govornici više ne osjećaju posuđenicama	– npr. škola, krumpir, temelj ...
PREVEDENICE	– domaće riječi nastale na temelju strane	– npr. brzojav (telegram)
EGZOTIZMI	– riječi koje označavaju različite posebnosti pojedinih naroda	– npr. votka, metaksa ...
EPONIMI	– nazivi nastali prema imenu	– npr. petrakizam, penkala ...
INTERNACIONALIZMI	– riječi koje u više jezika imaju isto osnovno značenje i u osnovi isti izraz	– npr. demokracija, mozaik ...

36. FRAZEOLOGIJA I FRAZEM

FRAZEMI (grč. *phrasis* – izraz, izričaj), višečlane jezične jedinice koje se u govoru uvijek ostvaruju kao cjelina.

FRAZEOLOGIJA – jezikoslovna disciplina koja proučava frazeme.

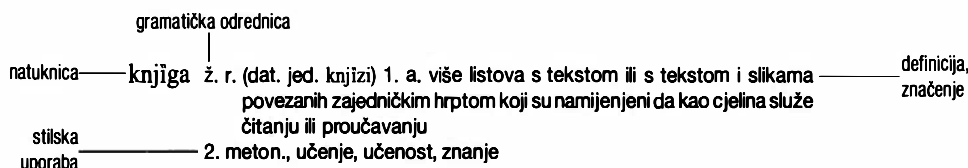
Uvjeti koje riječ mora ispunjavati da bi bila frazem:

1. VEZA ČLANOVA OSTVARUJE SE U GOVORNOM ČINU KAO POSTOJANA, NE MOŽE SE MIJENJATI NI ZAMJENJIVATI, npr. biti na konju.
2. TA SE POSTOJANA VEZA RIJEČI MORA SASTOJATI OD NAJMANJE DVIJU PUNOZNAČNIH RIJEČI, npr. **biti na konju**.
3. BAREM JEDNA PUNOZNAČNICA GUBI SVOJE LEKSIČKO ZNAČENJE I DOLAZI DO ZNAČENJSKE PREOBRAZBE, DOBIVA POSEBNO ZNAČENJE (kao u navedenoj frazi konj znači bolju priliku odnosno situaciju).
4. POSTOJANJE VEZE KAO LEKSIČKE JEDINICE MOŽE SE POJAVITI U KONTEKSTU U SVIM SINTAKTIČKIM FUNKCIJAMA U KOJIMA SE POJAVLJUJU TE RIJEČI:
   Sad sam ja na konju (priložna oznaka mjesta)

37. LEKSIKOGRAFIJA

RJEČNIK – knjiga koja sadrži riječi nekoga jezika s objašnjenjem njihova značenja ili njihove jednakovrijednice u stranim jezicima.

Rječnik sadrži leksikografske jedinice. Leksikografska jedinica ima više dijelova:

LEKSIKOGRAFIJA (grč. *lexikon* – knjiga; *graphein* – pisati) – umijeće sastavljanja i pisanja rječnika.
LEKSIKOGRAF – osoba koja sastavlja i obrađuje rječnik.

<table>
<tr><th colspan="8">RJEČNICI</th></tr>
<tr><td colspan="2">ENCIKLOPEDIJSKI
– obrađuju izvanjezični svijet
– sustavno i sveobuhvatno obrađuju sve grane ljudskog znanja ili samo pojedini dio</td><td colspan="6">JEZIČNI
– obrađuju jezik</td></tr>
<tr><td>ENCIKLOPEDIJE
– opsežne</td><td>LEKSIKONI
– sažetiji od enciklopedija</td><td colspan="6">PO SADRŽAJU</td></tr>
<tr><td rowspan="6">OPĆI
– opće enciklopedije i leksikoni daju obavijest o svim područjima ljudskog znanja</td><td rowspan="6">POSEBNI
– posebne enciklopedije i leksikoni daju obavijesti o pojedinim ljudskim znanjima</td><td colspan="3">OPĆEJEZIČNI</td><td colspan="3">POSEBNI ili SPECIJALNI</td></tr>
<tr><td colspan="3">– obrađuju opće uporabne riječi i običnije stručne nazive</td><td colspan="3">– obuhvaćaju pojedini leksički sloj ili nazivlje struke</td></tr>
<tr><td colspan="6">PO OPSEGU</td></tr>
<tr><td colspan="2">MALI ILI DŽEPNI</td><td colspan="2">SREDNJI (PRIRUČNI)</td><td colspan="2">VELIKI</td></tr>
<tr><td colspan="6">PO BROJU JEZIKA KOJE OBUHVAĆAJU</td></tr>
<tr><td colspan="2">JEDNOJEZIČNI</td><td colspan="2">DVOJEZIČNI</td><td colspan="2">VIŠEJEZIČNI</td></tr>
</table>

V. POVIJEST JEZIKA

38. HRVATSKI JEZIK DO KRAJA 15. STOLJEĆA

➡ĆIRILOVA I METODOVA MISIJA 9./10. st.
➡TRI JEZIKA
➡TRI PISMA
➡INKUNABULE

Na prijelazu 9. u 10. stoljeće **Ćiril** i **Metod** šire kršćanstvo među Slavenima te dolazi do pokrštavanja i opismenjavanja Hrvata.

Ćiril i Metod koriste se općeslavenskim književnim jezikom u čiji temelj ulazi jedno slavensko narječje iz okolice Soluna. Pismo koje rabe je glagoljica.

Do 15. stoljeća Hrvati rabe tri pisma: glagoljicu, latinicu i ćirilicu i tri jezika: hrvatsku redakciju općeslavenskog književnog jezika (prilagodba općeslavenskog jezika hrvatskom jeziku), latinski (službeni jezik Crkve i jezik europskog kulturnog kruga) i hrvatski (narodni) jezik.

U 15. st. tiskane su i prve knjige (knjige tiskane do 1500. g. zovu se INKUNABULE prema latinskoj riječi *incunabula* – kolijevka, začetak).

Prve hrvatske tiskane knjige – inkunabule su:
MISAL PO ZAKONU RIMSKOGA DVORA, 1483.
BREVIJAR PO ZAKONU RIMSKOGA DVORA, 1491.

Misal je knjiga molitava i pjesama koje se pjevaju u katoličkom bogoslužju, a brevijer je knjiga molitava i pjesama za svećenike. Hrvatski humanistički pisci pišu na latinskom jeziku uključujući se tako u jezično-kulturni europski krug.

39. HRVATSKI JEZIK U 16. STOLJEĆU

➡JEZIK DUBROVAČKO-DALMATINSKE KNJIŽEVNOSTI
➡JEZIK HRVATSKIH PROTESTANTSKIH PISACA
➡KNJIŽEVNOST NA KAJKAVSKOM NARJEČJU
➡JEZIK DOSELJENIH ŠTOKAVACA NA KAJKAVSKO PODRUČJE
➡RJEČNIK **FAUSTA VRANČIĆA** TISKAN U MLECIMA 1595. g.

Dubrovačko-dalmatinska književnost, čiji su glavni predstavnici: **Marko Marulić, Džore Držić, Šiško Menčetić, Hanibal Lucić, Petar Hektorović, Petar Zoranić, Marin Držić** rabi u svom jeziku čakavsko-ikavske elemente. Ali razvija se i književnost na kajkavskom, a možemo govoriti i o jeziku hrvatskih protestantskih pisaca te jeziku doseljenih štokavaca na kajkavsko područje.

Najvažnije leksikografsko djelo ovog razdoblja je latinsko-talijansko-njemačko-dalmatinsko-mađarski rječnik Fausta Vrančića: DICTIONARUM QUINQUE NOBILISSIMARUM EUROPAE LINGUARUM: LATINAE, ITALICAE, GERMANICAE, DALMATICAE ET UNGARICAE *(Rječnik pet najuglednijih europskih jezika: latinskog, talijanskog, njemačkog, dalmatinskog i mađarskog).*

40. HRVATSKI JEZIK U 17. STOLJEĆU

➨ MJEŠOVIT TIP KNJIŽEVNOG JEZIKA U KOJEM SE ISPREPLEĆU SVA TRI NARJEČJA
➨ ŠTOKAVSKA JEKAVICA
➨ KAJKAVSKI
➨ GRAMATIKE I RJEČNICI

Ozaljski krug pisaca (Petar Zrinski, Ana Katarina Zrinska, Fran Krsto Frankopan, Ivan Belostenec) njeguje mješoviti tip književnog jezika u kojem se isprepleću sva tri narječja.

Ivan Belostenec sastavlja rječnik ***Gazofilacij*** (riznica) hrvatskog i latinskog jezika koji će biti objavljen tek 1740. godine.

Dubrovačko-dalmatinski krug pisaca (Ivan Gundulić, Junije Palmotić, Ivan Bunić Vučić) njeguje štokavsku jekavicu.

U djelima najpoznatijeg kajkavskog pisca ovoga razdoblja – **Jurja Habdelića** primjenjuju se elementi i štokavskog i čakavskog narječja.

Javlja se i velika potreba za gramatikama i rječnicima budući da isusovci diljem Hrvatske otvaraju škole. Autor prve hrvatske gramatike je isusovac **Bartol Kašić**, INSTITUTIONUM LIGUAE ILLYRICAE, LIBRI DUO, 1604. g.

(Dvije knjige temelja ilirskoga jezika.)

Najznačajniji rječnici ovog razdoblja su:

a) trojezični rječnik (hrvatsko-talijansko-latinski) koji sadrži i kratku hrvatsku gramatiku pisanu prema Kašićevoj gramatici BLAGO JEZIKA SLOVINSKOGA **Jakova Mikalje**. Rječnik je objavljivan od 1649. do 1651.
b) dvojezični rječnik (hrvatsko-latinski) DICTIONAR **Jurja Habdelića**. Rječnik je objavljen 1670. godine.
c) u rukopisu je ostao LEXICON LATINO-ILLYRICUM **Pavla Rittera Vitezovića**.

41. HRVATSKI JEZIK U 18. STOLJEĆU

➨ PREVLAST NOVOŠTOKAVSKOG NARJEČJA
➨ PRVI CJELOVITI TISKANI PRIJEVOD SVETOG PISMA
➨ RJEČNICI

Prevlast novoštokavskog narječja vidljiv je kod mnogih pisaca ovoga razdoblja: **Andrije Kačića Miošića, Matije Antuna Relkovića, Antuna Kanižlića** ...

Ova prevlast štokavštine utjecat će na izbor štokavštine kao temelja standardnom jeziku.

Godine1831. izlazi prvi cjeloviti tiskani prijevod Svetog pisma na hrvatski jezik **Matije Petra Katančića**. (Već je 1622. godine **Bartol Kašić** počeo prevoditi Sveto pismo štokavskim narječjem koje je on nazivao „bosanskim". No, tadašnje vrijeme nije odobravalo narodni jezik u Bibliji pa se taj naš prvi prijevod Svetog pisma i nije pojavio tiskan.)

Pavao Ritter Vitezović iznosi misao da se svaki glas treba bilježiti uvijek istim i jednim znakom te predlaže neka grafijska rješenja.

Rječnici:

Ardelio della Bella, DIZIONARIO ITALIANO, LATINO, ILLIRICO, 1728. *(Rječnik talijansko-latinsko-ilirski)*

Ivan Belostenec, GAZOPYLACIUM SEU LATINO-ILLYRICORUM ONOMATUM AERARIUM, 1740. (Gazofilacij ili latinsko-ilirska riznica riječi), najopsežniji kajkavski rječnik

Andrija Jambrešić; **Franjo Sušnik**, LEXICON LATINUM INTERPRETATIONE ILLYRICA, GERMANICA ET HUNGARICA, 1742. *(Latinski rječnik s obzirom na ilirski, njemački i mađarski)*

42. HRVATSKI JEZIK U 19. STOLJEĆU

➡ JEDINSTVENI KNJIŽEVNI JEZIK U ČIJI TEMELJ ULAZI ŠTOKAVSKO NARJEČJE
➡ REFORMA GRAFIJE
➡ FILOLOŠKE ŠKOLE: ZAGREBAČKA, ZADARSKA, RIJEČKA, ŠKOLA HRVATSKIH VUKOVACA

Najznačajnije ostvarenje hrvatskog narodnog preporoda je jedinstveni književni jezik u čiju osnovu ulazi štokavsko narječje.

Godine 1830. **Ljudevit Gaj** izdaje KRATKU OSNOVU HORVATSKO-SLAVENSKOGA PRAVOPISANJA u kojoj iznosi svoju viziju grafijske reforme predlažući za palatale znakove:

c̃, g̃, d̃, l̃, ñ, s̃, d̃, z̃ (~ = tilda).

Godine 1835. Gaj u „Danici" objavljuje članak ***Pravopisz*** u kojem tildu mijenja u kvačicu uvodeći **č**, **š**, **ž**, a umjesto ranijih jednoslova **d**, **g**, **l**, **n** odlučuje se za **dʃ**, **gʃ**, **lʃ**, **nʃ** (sa zarezom na *j* umjesto točke) te prihvaća poljsko *ć*.

Prva hrvatska gramatika u doba ilirskoga pokreta *Osnova slovnice slavjanske narěčja ilirskoga* **Vjekoslava Babukića**, počinje se pojavljivati u „Danici ilirskoj" već 1836. godine.

Postojala su mnoga jezična pitanja koja su se morala riješiti, a i različiti krugovi (odnosno škole) jezikoslovaca koji su predlagali svoja rješenja.

1. ZAGREBAČKA FILOLOŠKA ŠKOLA

(**Vjekoslav Babukić, Antun Mažuranić, Adolfo Veber Tkalčević, Bogoslav Šulek**)

a) zalagali su se za otvorenost hrvatskog standardnog jezika (čiji je temelj jekavska štokavština) utjecaju svih njegovih narječja te utjecaju drugih slavenskih jezika
b) zalagali su se za nastavak *-ah* u genitivu množine (npr. mnogo jelenah, mnogo ženah, mnogo selah) zbog čega su i dobili ime ahavci
c) zalagali su se za **ě** *(rogato e)* umjesto ije – je – e. Ilirci su refleks starog glasa „jat" pisali slovom e s kvačicom iznad (što je šaljivo nazvano *rogato* e) pa je svatko mogao čitati kako hoće ije – je – e.

2. ZADARSKA FILOLOŠKA ŠKOLA

– na čijem je čelu **Ante Kuzmanić**
a) u početku se protivi Gajevoj grafiji
b) protivnik štokavske ijekavice zalaže se za štokavsku ikavicu i ustaljenu slavonsko-dalmatinsku grafiju.

3. RIJEČKA FILOLOŠKA ŠKOLA

– koju predvodi **Fran Kurelec** zalaže se za to
a) da osnovicu standardnog jezika trebaju činiti one sastavnice koje su zajedničke većini slavenskih jezika
b) odbacuje nastavak *-ah* u genitivu množine i zagovara upotrebu starijih oblika s nultim morfemom (npr. mnogo jelen, mnog žen, mnogo sel).

4. ŠKOLA HRVATSKIH VUKOVACA

Ova škola nastaje i jača potkraj 19. stoljeća djelovanjem srpskog filologa **Đure Daničića** u Zagrebu. On je bio pozvan u Zagreb da u novoosnovanoj Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti organizira i započne rad na ***Rječniku hrvatskoga ili srpskog jezika***. Po Karadžićevim i Daničićevim načelima **Ivan Broz** izrađuje 1892. ***Hrvatski pravopis*** (pravopis je fonološki).

Najvažnija je knjiga hrvatskih vukovaca ***Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskog jezika*** **Tome Maretića** koja se pojavila 1899. godine.

43. HRVATSKI JEZIK U 20. STOLJEĆU

- 1. RAZDOBLJE (1901. – 1918.)
- 2. RAZDOBLJE (1918. – 1941.)
- 3. RAZDOBLJE (od 10. IV. 1941. do svibnja 1945.)
- 4. RAZDOBLJE (1945. – 1990.)
- 5. RAZDOBLJE (1990. – do danas)

1. RAZDOBLJE (1901. – 1918.)

Ovo je razdoblje obilježeno djelovanjem hrvatskih vukovaca, ali i prvim sustavnijim otporom (npr. djelo **Nikole Andrića**, ***Branič jezika hrvatskoga***, Zagreb, 1911.). Razvija se i dijalektalno pjesništvo (Matoš, Galović, Domjanić, Nazor).

2. RAZDOBLJE (1918. – 1941.)

Godine 1918. stvorena je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca sa zajedničkim jezikom: *srpsko-hrvatskoslovenačkim.* Potiskuju se osobitosti hrvatskog jezika i daje se prednost srpskom jeziku. Godine 1928. Stručna komisija Ministarstva prosvjete (**Tomo Maretić**, **Milan Rešetar**, **Dragutin Boranić** i **Stjepan Ivšić**) priprema osnove zajedničkog pravopisa hrvatskoga i srpskog. Kao zajednička rješenja prihvaćena su rješenja iz srpskoga pravopisa.

Ipak uoči Drugoga svjetskog rata dolazi do pojave nekih djela koja upućuju na razliku između hrvatskog i srpskog jezika. Godine 1940. je tiskan prvi razlikovni rječnik hrvatskoga i srpskog književnog jezika: **Petar Guberina** i **Kruno Krstić**, *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika.*

Vrhunac dijalektalne književnosti u ovom razdoblju su ***Balade Petrice Kerempuha*** M. Krleže tiskane 1936. g.

3. RAZDOBLJE (od 10. travnja 1941. do svibnja 1945.)

Razdoblje Nezavisne Države Hrvatske (uspostavljene 10. travnja 1941. obilježeno je pojačanim purizmom (lat. *puris* – čist) – željom za čistoćom hrvatskog jezika i povratkom potiskivanih hrvatskih riječi.

Osnovan je Hrvatski državni ured za jezik koji ima savjetodavnu ulogu i brine se o čistoći i pravilnosti hrvatskoga jezika u javnoj uporabi.

Ovaj ured je sastavio tekst ***Koriensko pisanje*** (1942.) i privremeni ***Hrvatski pravopis*** (1944.) po morfonološkim načelima.

Najznačajnije jezikoslovno djelo je ***Nacrt hrvatske slovnice I.; Glasovi i oblici u poviesnom razvoju*** (1944.) **Blaža Jurišića**.

4. RAZDOBLJE (1945. – 1990.)

Nakon 1945. godine zakonski postoji ravnopravnost jezika koji su u sklopu jugoslavenske države, ali stvarno opet u Hrvatskoj dominira srpski, a hrvatski mu je podređen. Hrvatske riječi se opet potiskuju.

U prosincu 1954. u Novom Sadu je održan sastanak i dogovoreno je da je jezik Hrvata, Srba i Crnogoraca jedan jezik s dva izgovora – ekavskim i ijekavskim. Ravnopravna su i oba pisma – latinica i ćirilica.

U nazivu jezika ističu se oba dijela: hrvatskosrpski, srpskohrvatski.

Na temelju ovih zaključaka priređen je zajednički ***Pravopis hrvatskosrpskog književnog jezika s pravopisnim rječnikom.*** Izdavači su Matica hrvatska u Zagrebu i Matica srpska u Novom Sadu.

Izlaze i prva dva sveska ***Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika*** (A–F, G–K) 1967. godine.

Iste godine većina hrvatskih kulturnih ustanova potpisuje *Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* u kojoj se traži stvarna ravnopravnost slovenskog, hrvatskog, srpskog i makedonskog jezika. Traži se i uporaba hrvatskog jezika u školama, medijima i javnim ustanovama.

Deklaracija doživljava osudu kao i njezini potpisnici.

Godine 1971.– godine Hrvatskog proljeća pojavljuje se ***Hrvatski pravopis*** trojice auora: **Stjepana Babića, Božidara Finke** i **Milana Moguša**. Pravopis je zabranjen i prije nego što se počeo prodavati, zato ga izdaje naša emigracija u Londonu zbog čega je i prozvan Londoncem.

5. RAZDOBLJE (1990. do danas)

Godine 1990. dolazi do političkih promjena – Hrvatska se osamostaljuje i postaje međunarodno priznata država koja njeguje svoj standardni jezik.

Izlazi niz značajnih jezikoslovnih djela:

Hrvatski pravopis (izdanje iz 1971.) **Babića, Finke** i **Moguša**, 1990. godine.

Iste godine izlazi i drugo izdanje ***Priručne gramatike hrvatskoga književnog jezika*** grupe autora. Godine 1991. izlaze dva rječnika: ***Rječnik hrvatskoga jezika*** **Vladimira Anića** i ***Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*** **Vladimira Brodnjaka**. U osnovnim i srednjim školama koristi se ***Gramatika hrvatskog jezika*** **Stjepka Težaka** i **Stjepana Babića** čije je dvanaesto izmijenjeno i dopunjeno izdanje tiskano 2000.

Izlaze i mnogi jezični savjetnici u kojima jezikoslovci savjetuju čitatelje kako riješiti neke praktične jezične probleme.

VI. IZRAŽAVANJE

IZRAŽAVANJE

OBLIK	OBJAŠNJENJE
I. MOLBA	Postoje različite vrste molbi, ali ovdje je obrađena molba za zaposlenje.
II. ŽIVOTOPIS	Životopis (ili latinski *curriculum vitae*, CV) se prilaže molbi, a sadrži osnovne podatke o osobi, podatke o školovanju, znanju stranih jezika, usavršavanju i dokvalifikaciji te o radnom iskustvu.
III. ČESTITKA	Čestitka je prigodna komunikacija česta i u privatnom životu i u poslovnom svijetu.
IV. SUĆUTNICA	Sućutnica je vrsta pisane komunikacije kojom se izražava žaljenje i sućut zbog nečije smrti.
V. ZAPISNIK	Zapisnik je oblik poslovne komunikacije koji sadrži podatke o sastanku i njegovom tijeku.
VI. IZVJEŠĆE	Izvješće je pripovjedni tekst o nekom događaju ili skupu. Pri pisanju ovih oblika treba paziti na sadržaj, jezik i stil.

SADRŽAJ

Ono o čemu pišemo mora nam biti potpuno razumljivo (da bismo to mogli što uspješnije prenijeti), a sve to trebamo što jednostavnije i jasnije izraziti.

Tekst mora imati tri dijela: UVOD u kojem se naznačuje tema, RAZRADU ili BIT u kojoj se tema objašnjava i ZAVRŠETAK kojim se tekst zaokružuje kao logična cjelina.

JEZIK

Svi ovi oblici govore o autorovoj jezičnoj kulturi. Jezična kultura je dio opće kulture, a ogleda se u poznavanju i uporabi normi standardnoga jezika (pravopisnih, pravogovornih, gramatičkih i leksičkih).

Važno je:

- ➡ upotrebljavati standardni jezik
- ➡ paziti na norme (pravila) standardnog jezika
- ➡ biti umjeren u upotrebi tuđica (upotrijebiti hrvatsku zamjenu ako je imamo)

STIL

Najvažnije pravilo je da se poslovne komunikacije pišu administrativnim, a ne književno-umjetničkim stilom. Zato:

- ➡ sadržaj treba biti emocionalno neutralan
- ➡ riječi se moraju upotrebljavati u što konkretnijem značenju (treba izbjegavati metafore i ostala stilska sredstva)
- ➡ fraze se trebaju izbjegavati (npr. nije dobro napisati: Vršimo obradu podataka. Pravilnije je: Obrađujemo podatke.)
- ➡ rečenice moraju biti kratke i jasne.

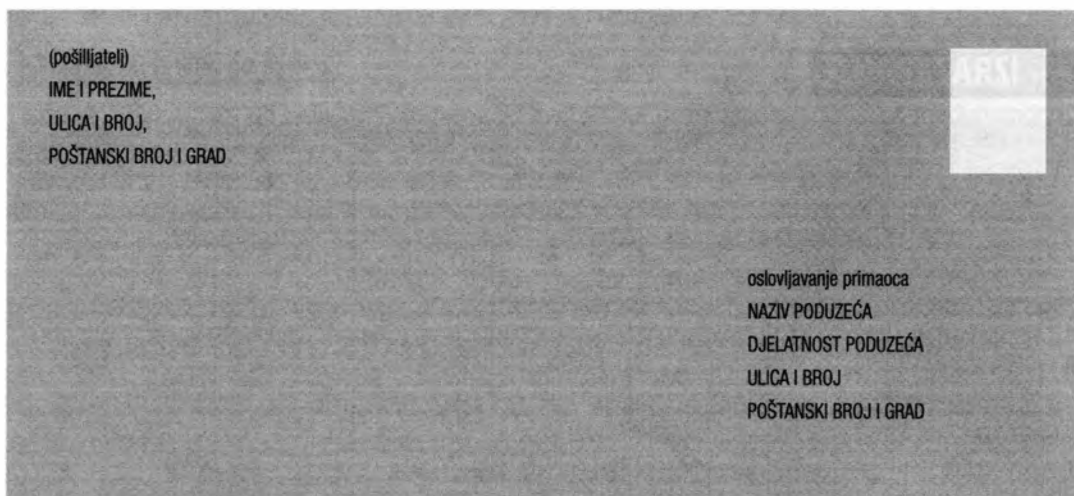
UREDNOST I PREGLEDNOST

Urednost i preglednost su još dvije značajke o kojima valja voditi računa prilikom izrade ovih (ali i ostalih vrsta) pisanih poslovnih komunikacija.

45. MOLBA

a) ADRESIRANJE OMOTNICE

- pretpostavimo da šaljemo običnu bijelu omotnicu bez prozorčića
- oslovljavanje, ako pišemo samo naziv poduzeća, nije potrebno

b) RASPORED ELEMENATA NA PAPIRU

mali razmak – 25 mm od lijevog ruba papira (10 slovnih mjesta na pisaćem stroju)

podaci o pošiljatelju

adresa primatelja

mjesto i nadnevak (PAZI! Ukoliko pišemo: ***Zagreb, 23. veljače 2000.*** potreban je zarez.) ***U Zagrebu 23. veljače 2000.*** (nema zareza)

predmet

oslovljavanje (to su npr. riječi: ***Poštovani! ili Štovani!***)

ovaj razmak naziva se i razmakom potpisa; 115 mm od lijevog ruba papira ili 45 slovnih mjesta na pisaćem stroju

Prilog ili privitak (popis popratnih dokumenata koji dolaze uz molbu, npr. preslike domovnice, svjedodžbi, životopis i sl.)

Potpis

Elementi koje svaka molba mora sadržavati su:

1. PODACI O POŠILJATELJU: ime i prezime, adresu, poštanski broj i mjesto te broj telefona. Ovi podaci pišu se od malog razmaka (25 mm od lijevog ruba papira)
2. PODACI O PRIMATELJU: naziv poduzeća, djelatnost poduzeća, ulica i broj, poštanski broj i mjesto. Ako se obraćamo točno određenoj osobi u poduzeću njezino ime pišemo ispod djelatnosti poduzeća.

Npr.

KRAŠ
Tvornica čokolade, bombona i keksa
za g. Andriju Novaka
Josipa Kraša 15
10000 ZAGREB

Ako pismo nije upućeno točno određenoj osobi, osobna zamjenica vi koju koristimo u tekstu, piše se malim slovom, a ako je pismo upućeno određenoj osobi u poduzeću, zamjenica se piše velikim slovom.

Podaci o primatelju pišu se ispod podataka o pošiljatelju, i to malim razmakom.

3. MJESTO I NADNEVAK pišu se nakon podataka o primatelju, ali ne malim razmakom, nego razmakom potpisa (115 mm od lijevog ruba papira).
4. PREDMET dolazi nakon mjesta i nadnevka, piše se malim razmakom. Samu riječ predmet ne treba pisati, nego samo: Molba za zaposlenje, i to treba podcrtati ili podebljati.
5. OSLOVLJAVANJE dolazi nakon predmeta. Ako oslovljavanje završimo uskličnikom, tekst nastavljamo pisati velikim slovom. Ako oslovljavanje završimo zarezom, tekst nastavljamo pisati malim slovom.
6. TEKST molbe počinjemo pisati malim razmakom, tako pišemo i svaki sljedeći redak. Postoje odlomci kao logičke cjeline unutar teksta, a odvajamo ih proredom.

   Tekst može (s oslovljavanjem) glasiti npr. ovako:

Poštovani,
u svezi s natječajem objavljenim u Jutarnjem listu od 26. veljače 2000. g., javljam se za radno mjesto poslovne tajnice.

Imam 23 godine i srednju stručnu spremu. Odlično govorim engleski jezik i znam raditi na PC-u.

Budući da sam savjesna, marljiva i komunikativna osoba s organizacijskim sposobnostima, smatram da bih uspješno obavljala navedeni posao.

S poštovanjem,

Dakle, u molbi ističemo na osnovi čega se javljamo, ponovimo uvjete iz natječaja koje zadovoljavamo.

Na kraju iznosimo svoje mišljenje o vlastitoj podobnosti za taj posao. Svi ostali podaci navode se u životopisu.

7. POTPIS dolazi u ravnini s mjestom i nadnevkom (razmak potpisa). Najprije otisnemo ime i prezime pa se iznad toga potpišemo.

8. PRILOG ili PRIVITAK dolazi u razini s tiskanim imenom ili prezimenom, a piše se malim razmakom. Popis popratnih dokumenata navodimo jedan ispod drugoga.

ŽIVOTOPIS

ŽIVOTOPIS

OSOBNI PODACI

ŠKOLSKA NAOBRAZBA

STRANI JEZICI

USAVRŠAVANJE I DOKVALIFIKACIJA

RADNO ISKUSTVO

POTPIS

Prednosti ovakvog načina pisanja životopisa su: preglednost, čitljivost, brza uočljivost željenih podataka i dobra organiziranost podataka.

OSOBNI PODACI uglavnom sadrže ime i prezime, ime oca, nacionalnost, mjesto i nadnevak rođenja.

ŠKOLSKA NAOBRAZBA odnosi se na redovni sustav školovanja s tim da se navodi posljednji stupanj obrazovanja te zvanje, a nakon toga i prethodno obrazovanje.

STRANI JEZICI. Razine poznavanje jezika su: odlično, dobro i školsko (pismeno i usmeno).

USAVRŠAVANJE i DOKVALIFIKACIJA odnose se na obrazovanje izvan redovnog sustava, pohađanjem različitih tečaja i usavršavanja. Dobro je istaknuti ne samo naziv tečaja, nego i znanja koja ste tamo stekli.

RADNO ISKUSTVO treba navoditi od posljednjeg radnog mjesta.

ZAVRŠNA REČENICA može biti vezana za vaša očekivanja od novoga posla, ali i isticanje vlastitih znanja, sposobnosti i vrlina zbog kojih ste baš vi idealna osoba za taj posao.

ČESTITKA

Čestitka ima psihološko značenje – godi nam i veseli nas tuđa pažnja i nastojanje da s nama podijele radost zbog nekog događaja. To može biti rođendan, blagdan, obljetnica rada, uspješan posao i sl. Čestitka se uglavnom sastoji od ilustrativnog i tekstualnog dijela. U tekstualnom dijelu iznosimo: oslovljavanje, kratki tekst u kojem izražavamo svoju sreću zbog događaja i želju upućenu drugoj osobi.

Npr.

Poštovani,
na kraju još jedne poslovne godine želimo vam zahvaliti na uspješnoj suradnji.
Čestit vam Božić i sve najbolje u novoj godini sa željom da i dalje surađujemo na obostrano zadovoljstvo.
S poštovanjem,

SUĆUTNICA (SAŽALNICA)

Sućutnicom (sažalnicom) izražavamo sućut prijatelju, rođaku, poslovnom partneru zbog smrti drage mu osobe.

Najprije izražavamo tugu zbog smrti te određene osobe, a potom i sućut osobi kojoj je upućena.

Npr.
Poštovani,
rastužila nas je vijest o smrti Vaše ... Zato vam izražavamo svoju iskrenu sućut.

ZAPISNIK

ZAPISNIK

NAZOČNI:
IZOČNI:
PREDSJEDAVA:
ZAPISNIČAR:
DNEVNI RED:
1.
2.
3.
Ovaj dnevni red je prihvaćen
1.
2.

Zapisničar — Predsjedatelj

ZAGLAVLJE – sadrži podatke o rednom broju sastanka, nazivu udruge ili ustanove, podatke o mjestu održavanja, nadnevku, podatke o početku sastanka i nazočnim osobama

dnevni red

rečenica koja potvrđuje prihvaćanje dnevnog reda

o svakoj točki trebalo bi napisati izvješće, diskusiju i zaključak

IZVJEŠĆE

Bez obzira o kakvom se izvješću radi, mora se odgovoriti na pitanja: tko, što, gdje, kada, zašto i kako.

Najčešće se ove posljednje značajke (kako je što napravljeno i zašto) trebaju detaljnije objasniti. Pritom je važan kronološki tijek događaja i neutralnost sadržaja.

BIBLIOGRAFIJA

Andreis, Josip, *Povijest glazbe,* Liber, Zagreb, 1989.

Andrić, Ivo, *Prokleta avlija,* Konzor, Zagreb, 1998.

Babić – Finka – Moguš, *Hrvatski pravopis,* ŠK, Zagreb, 1996.

Čale Feldman, Lada, *Brešanov teatar,* Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa, Zagreb, 1989.

De Micheli, Mario, *Umjetničke avangarde XX. stoljeća,* Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1990.

Frangeš, Ivo, *Povijest hrvatske književnosti,* Nakladni zavod Matice hrvatske, Cankarjeva založba, Zagreb, Ljubljana, 1987.

Frangeš, Ivo, *Nove stilističke studije,* Globus, Zagreb, 1986.

Hrvatska gramatika, grupa autora, Školska knjiga, Zagreb, 1995.

Kaštelan, Jure, *Prolegomena za liriku A. B. Šimića, Pet stoljeća hrvatske književnosti,* Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983.

Kekez – Pandžić, *Književnost 2,* Profil, Zagreb, 1996.

Kekez – Pandžić, *Književnost 4,* Profil, Zagreb, 1996.

Kombol – Novak, *Hrvatska književnost do narodnog preporoda,* ŠK, Zagreb, 1992.

Košutić – Brozović, Nevenka, *Čitanka iz stranih književnosti* 1, ŠK, Zagreb, 1986.

Kranjčević, Silvije Strahimir, *Dom pod zvijezdama,* Mladinska knjiga, Ljubljana, Zagreb, 1990.

Krleža, Miroslav, *Drame,* ŠK, Zagreb, Svjetlost, Sarajevo, 1977.

Krleža, Miroslav, *Eseji i zapisi,* ŠK, Zagreb, Svjetlost, Sarajevo, 1977.

Kumičić, Eugen, *Pet stoljeća hrvatske književnosti,* Matica hrvatska, Zora, 1968.

Leksikon hrvatske književnosti, Naprijed, Zagreb, 1908.

Moguš, Milan, *Povijest hrvatskoga književnog jezika,* Globus, Zagreb, 1993.

Matoš, Antun Gustav, *I., Pet stoljeća hrvatske književnosti,* Matica hrvatska, Zora, Zagreb, 1967.

Oraić-Tolić, Dubravka, *Paradigme XX. stoljeća: avangarda i postmoderna,* Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997.

Pandžić – Kekez – Mamić, *Hrvatski 3,* Profil, Zagreb, 1998.

Pandžić – Kekez – Mamić, *Hrvatski 4,* Profil, Zagreb, 1998.

Parun, Vesna, *Izabrana djela,* Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1982.

Polić Kamov; *Vladimir Čerina, Pjesme, novele, drame, eseji;* pjesme, eseji i članci, Matica hrvatska, Zora, Zagreb, 1968.

Pranjić, Ivo, *Jezikom i stilom kroz književnost,* ŠK, Zagreb, 1986.

Rosandić, Dragutin, *Književnost I.,* Profil, Zagreb, 1996.

Rosandić, Dragutin, *Književnost III.,* Profil, Zagreb, 1996.

Rosandić, Dragutin, *Metodika književnog odgoja i obrazovanja,* ŠK, Zagreb, 1988.

Rosandić, Dragutin, *Hrvatski jezik i književnost 2,* ŠK, Zagreb, 1998.

Rosandić, Dragutin, *Hrvatski jezik i književnost 3,* ŠK, Zagreb, 1998.

Rosandić, Dragutin, *Hrvatski jezik i književnost 4,* Školske novine, Zagreb, 1998.

Samardžija, Marko, *Leksikologija,* ŠK, Zagreb, 1995.

Silić – Rosandić, *Osnove fonetike i fonologije hrvatskoga književnog jezika,* ŠK, Zagreb, 1979.

Solar, Milivoj, *Teorija književnosti,* ŠK, Zagreb, 1984.

Strani pisci: *Književni leksikon,* ŠK, Zagreb, 1961.

Šafranek, Ingrid, *Stendhal – Gustav Flaubert – Marcel Proust,* ŠK, Zagreb, 1995.

Šicel, Miroslav, *Hrvatska književnost,* ŠK, Zagreb, 1982.

Škreb – Stamać, *Uvod u književnost,* Globus, Zagreb, 1986.

Taritaš, Milan, *Rječnik književne interpretacije,* Matica hrvatska, Zagreb, 1993.

Težak – Babić, *Gramatika hrvatskog jezika,* ŠK, Zagreb, 1994.

Uskoković – Merkler, *Vodič za lektiru za srednje škole,* Sysprint, Zagreb, 1997.

Vince, Zlatko, *Putovima hrvatskoga književnog jezika,* Nakladni zavod Matice hrvatske, 1990.

SADRŽAJ

KNJIŽEVNOST

JEZIK

Grafička urednica
Marinka Vučković

Korektorica
Božena Pavičić

Grafička priprema
Grafičko-likovna redakcija Školske knjige

Tisak
Grafički zavod Hrvatske, d.o.o.
Zagreb

Tiskanje završeno u veljači 2009.

ISBN 978-953-0-20466-9

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 689157.